

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Agricultural Economics

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

12

ROČNÍK 45
PRAHA
PROSINEC 1999
ISSN 0139-570X

Mezinárodní vědecký časopis vydávaný z pověření Ministerstva zemědělství České republiky a pod gescí České akademie zemědělských věd

An international journal published under the authorization by the Ministry of Agriculture and under the direction of the Czech Academy of Agricultural Sciences

Redakční rada – Editorial Board

Předseda – Chairman

Doc. Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Členové – Members

Ing. Gejza Blaas, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav Buchta, CSc. (Národný úrad práce, GR, Bratislava, SR)

Doc. Ing. Juraj Cvečko, CSc. (OTIS spol. s r. o., Bratislava, SR)

Ing. Tomáš Doucha, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jiří Erbes, CSc. (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Ing. Jiří Hanibal (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Mgr. Helena Hudečková, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Doc. Ing. Viera Ižáková, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Prof. Ing. František Střeleček, CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Šindlářová (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. Ing. Jozef Višňovský, CSc. (Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra, SR)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena Rottová

Redakční kruh – Editorial circle

Prof. Dr. Konrad Hagedorn (Humboldt-Universität zu Berlin, Deutschland)

Prof. Dr. Alois Heißenhuber (Technische Universität München, Deutschland)

Prof. J. Sanford Rikoon, PhD. (University of Missouri-Columbia, USA)

Cíl a odborná náplň: Časopis publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopise Sociologie venkova. Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobusinessu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských inputových sfér pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva. Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Abstrakty z časopisu jsou zahrnuty v těchto databázích: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicita: Časopis vychází měsíčně (12x ročně), ročník 45 vychází v roce 1999.

Přijímání rukopisů: Rukopisy ve dvou vyhotoveních je třeba zaslat na adresu redakce: Mgr. Alena Rottová, vedoucí redaktorka, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Česká republika, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: editor@login.cz. Den doručení rukopisu do redakce je publikován jako datum přijetí k publikaci.

Informace o předplatném: Objednávky na předplatné jsou přijímány pouze na celý rok (leden–prosinec) a měly by být zasílány na adresu: Ústav zemědělských a potravinářských informací, vydavatelské oddělení, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Cena předplatného pro rok 1999 je 816 Kč.

Aims and scope: The journal publishes original scientific papers dealing with agricultural subjects from the sphere of economics, management, informatics, ecology, social economy and sociology. Since 1993 the papers continually treat problems which were published in the journal Sociologie venkova a zemědělství until now. An extensive scope of subjects in fact covers the whole of agribusiness, that means economic relations of suppliers and producers of inputs for agriculture and food industry, problems from the aspects of social economy and rural sociology and finally the economics of the population nutrition. The papers are published in Czech, Slovak or English. Abstracts from the journal are comprised in the databases: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicity: The journal is published monthly (12 issues per year), Volume 45 appearing in 1999.

Acceptance of manuscripts: Two copies of manuscript should be addressed to: Mgr. Alena Rottová, editor-in-chief, Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Czech Republic, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: editor@login.cz. The day the manuscript reaches the editor for the first time is given upon publication as the date of reception.

Subscription information: Subscription orders can be entered only by calendar year (January–December) and should be sent to: Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Subscription price for 1999 is 195 USD (Europe), 214 USD (overseas).

POKUS O ETAPIZACI VÝVOJE ZEMĚDĚLSTVÍ A ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY V ČR V LETECH 1989–1998

THE ATTEMPT AT FORMULATING DEVELOPMENT STAGES OF AGRICULTURE AND AGRAR POLICY IN CR DURING THE PERIOD 1989–1998

T. Doucha, Z. Sokol

Research Institute of Agricultural Economics, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: The paper deals with the development of the Czech agriculture during the reform period of 1989–1998. There is an attempt to formulate three developmental stages considering economic conditions and situation of farms. There is also an attempt to formulate particular stages of the Czech agricultural policy in the reform period, reflecting the development of Producer Subsidy Equivalent according to the OECD methodology.

Key words: agriculture, agricultural policy, development, reform

ABSTRAKT: Příspěvek pojednává o vývoji českého zemědělství v reformním období 1989–1998. Je uvedena etapizace tohoto vývoje s přihlédnutím k ekonomickým podmínkám a situaci zemědělských podniků. Návržně je představena etapizace vývoje české zemědělské politiky v reformním období odrážející vývoj ekvivalentu produkčních subvencí podle metodiky OECD.

Klíčová slova: zemědělství, zemědělská politika, vývoj, reforma

ÚVOD

Analýza takového mnohostranného jevu, jakým je vývoj zemědělství a zemědělské politiky za určité časové období, bezesporu je náročná činnost, na jejíž věrohodné zvládnutí neexistuje žádný jednoduchý recept. Lze tedy očekávat, že bude předmětem mnoha pokusů, které se budou více či méně podrobně, se širším či užším záběrem, více či méně zdařile, snažit zvládnout tuto práci se ctí. Je zřejmé, že závěry, dílčí i obecnější interpretace těchto pokusů se budou lišit, což je při nezávislém zkoumání fenomén zcela přirozený. Rozdíly v poznatcích i hodnoceních mohou vyplývat už jen z posunu orientace ve struktuře zkoumaného předmětu, nebo z větší či menší pozornosti věnované jednotlivým aspektům vývoje zemědělství (výrobní stránka, ekonomická, sociální, environmentální) nebo zemědělské politiky, případně také z rozdílné aplikace časového hlediska.

ETAPIZACE ZEMĚDĚLSTVÍ

Jedním z možných způsobů uplatnění časového hlediska je porovnání stavu v obou krajních bodech (ve výchozím roce a v konečném roce). Tento přístup umožňuje postihnout základní odlišnosti výchozího a konečného stavu, kvantifikovat je a rámcově hodnotit

strukturu základních změn. Například při hodnocení vývoje celé české ekonomiky tímto způsobem je možno formulovat poznatek, že základní změnou v daném období (1989 až 1997) není ani zvýšení její výkonnosti (úroveň HDP nedosáhla v roce 1998 ani jeho hodnoty v roce 1989), ani zvýšení životní úrovně hlavní části populace – příjemců mezd (index reálných mezd byl v roce 1998 jen o 2 % vyšší než v roce 1989). Hlavní odlišnosti výchozího a konečného stavu spočívají zřejmě jinde, např. ve strukturálních změnách HDP (změny podílu průmyslu, zemědělství, služeb na jeho tvorbě, vzrůst podílu nestátního sektoru na HDP z 11,2 % v roce 1989 na přibližně 80 % v roce 1998) apod.

Uplatnění tohoto přístupu, tj. porovnání výchozího a konečného stavu, přináší při analýze vývoje zemědělství obdobné základní poznatky: úroveň hrubé zemědělské výroby byla v roce 1998 zhruba o 30 % nižší než v roce 1989, počet pracovníků v zemědělství se snížil o 62 %, reálné mzdy zaměstnanců v zemědělství byly v roce 1998 zhruba o 25 % nižší než v roce 1989 atd. Při použití tohoto časového hlediska však ani rozšíření počtu ukazatelů neumožní o mnoho více než konstatovat dané odlišnosti výchozího a konečného stavu a nestačí ani k vytvoření předpokladů pro důkladnou analýzu příčin těchto odlišností a k jejich hodnocení.

Výrazně odlišným uplatněním časového hlediska při analýze vývoje zemědělství v uvedeném časovém období je charakteristika a interpretace meziročních

změn. Tento způsob byl použit při zpracování Zpráv o stavu zemědělství ČR, s výjimkou první Zprávy, zpracované, projednané a publikované v roce 1994, která se zabývala analýzou a hodnocením vývoje zemědělství v letech 1989 až 1993. V navazujících letech byly v centru pozornosti jednotlivých Zpráv především meziroční změny, i když bylo také hodnoceno, zda tato meziroční změna potvrzuje dosavadní tendenci nebo ji mění. Tento přístup umožňuje poměrně detailní analýzu krátkodobých změn, včetně stanovení jejich konkrétních příčin, není však dostatečně imunní proti nebezpečí nepostižení základních vývojových tendencí.

Dalším možným způsobem uplatnění časového hlediska při analýze vývoje je pokus o pochopení celého sledovaného období jako procesu, který ani nemá lineární průběh, ani není prostým sledem po sobě následujících krátkých časových úseků, ale je procesem, který prochází vývojovými etapami, z nichž každá má své speciální projevy a příčiny. Následující text je právě takovým pokusem o etapizaci vývoje českého zemědělství ve sledovaném období.

Podle našeho názoru prošlo zemědělství v letech 1989 až 1997 třemi odlišnými vývojovými etapami. První z nich je etapa radikálního přizpůsobování zemědělství novým sociálně ekonomickým rámcovým podmínkám vytvořeným po roce 1989. Druhou vývojovou etapu zemědělství lze charakterizovat jako období stabilizace a počátku obratu, charakteristikou třetí etapy je stagnace a degrese zemědělství. Časově nelze od sebe jednotlivé etapy striktně oddělit, každá z nich má v sobě již zárodky etapy následující nebo přesahy některých prvků etapy předcházející. Navíc: některé ukazatele – např. úroveň hektarových výnosů a HZP jsou v ročním horizontu ovlivněny rovněž proměnlivými povětrnostními podmínkami, proto se jejich vývoj může dočasně lišit od základního trendu. I z tohoto důvodu nelze tedy jednotlivé časové etapy jednoznačně a zcela mechanicky vymezit; orientačně zahrnuje první etapa období 1990 až 1993, druhá etapa 1993 až 1995 a třetí etapa časový úsek 1995 až 1997, s přesahy do roku 1998.

Pokusíme se oprávněnost této etapizace ilustrovat a doložit základními ukazateli vývoje zemědělství. Jde především o vybrané ukazatele výrobního, ekonomického a sociálního charakteru. Jiné charakteristiky, např. změny v environmentální funkci zemědělství, nejsou zohledněny.

K charakteristickým znakům první etapy (radikální přizpůsobování zemědělství) patří:

- prudký pokles hrubé zemědělské produkce: pokles HZP o 23,5 % do roku 1993 (76,5 %); s nevýraznějším meziročním poklesem 91/92 o 12,1 % a dosažením nejnižší úrovně (71,9 %) v roce 1994;
- pokles stavů hospodářských zvířat (především skotu celkem a krav): snížení stavů skotu celkem od konce roku 1989 do roku 1993 téměř o 40 %, z toho krav zhruba o třetinu;
- razantní snížení spotřeby průmyslových hnojiv: prudký pokles spotřeby hnojiv (č. ž./ha zemědělské

půdy) ze 233,7 kg v hospodářském roce 1988/89 na 82,0 kg v hospodářském roce 1992/93 (při nejlubším poklesu v roce 1991/92 na 73,3 kg, tj. na méně než třetinu původního stavu;

- pokles hektarových výnosů většiny zemědělských plodin: především obilovin, olejnin a víceletých píceň;
- prudké snížení stavu pracovníků v zemědělství: snížení počtu pracovníků v zemědělství v roce 1993 na polovinu jejich stavu v roce 1989;
- radikální zhoršení hospodářského výsledku zemědělských podniků (vznik a prohloubení ztráty): zatímco za dva roky 1989 a 1990 dosáhly zemědělské podniky zisk ve výši okolo 17 mld. Kč, v následujících letech vykazovaly ztrátu: v roce 1991 9,1 mld. Kč, v roce 1992 12,9 mld. Kč a v roce 1993 9,7 mld. Kč;
- vznik a prohlubování mzdové disparity mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství: změna relace mezd v zemědělství: průmysl ze 107,7 v roce 1990 na 84,9 v roce 1993, kdy byla průměrná měsíční mzda v zemědělství o 901 Kč, tj. o více než 15 % nižší než v průmyslu;
- zásadní změny v obnově majetkových vztahů a v podnikatelské struktuře (restituce půdy a zemědělského majetku, majetková transformace družstev, vznik a rozvoj právní formy podniků fyzických osob a obchodních společností, privatizace státních statků); i když obnova vlastnických vztahů a změna podnikatelské struktury jsou právě tím parametrem, který propustuje všemi vývojovými etapami zemědělství ve sledovaném období, zlomové procesy jsou i v této oblasti charakteristické pro první etapu – byly přijaty základní legislativní normy upravující procesy privatizace, restituce a transformace, do konce roku 1993 byla vydána správní rozhodnutí v téměř 50 % uplatněných restitučních nároků, byla provedena majetková transformace zemědělských družstev, jejichž podíl na zemědělské půdě klesl z 61,4 % v roce 1989 na 49,4 % k 31. 12. 1993, v témž období klesl podíl státních podniků z 25,3 % na 15,3 % a vytvořil se již poměrně silný sektor podnikatelských subjektů fyzických osob, převážně samostatně hospodařících rolníků, s podílem 18,2 % a obchodních společností s podílem 17,1 % na celkové výměře zemědělské půdy.

Ve druhé vývojové etapě se všechny uvedené tendence vývoje zemědělství buď výrazně zpomalily, nebo u některých z nich došlo k obrácení trendu, byť nevýraznému. Proto lze tuto fázi charakterizovat jako období stabilizace s náznaky obratu ve vývoji zemědělství. Jejím časovým těžištěm jsou roky 1994 a 1995. Druhá etapa vývoje českého zemědělství se vyznačuje:

- výrazným zpomalením meziročního poklesu hrubé zemědělské produkce ve srovnání s první etapou (v roce 1993 o -2,2 %, v roce 1994 o -6,0 %) a v roce 1995 dokonce jejím zvýšením o 5 %;
- výrazným snížením tempa poklesu stavů skotu celkem a krav; v průběhu roku 1994 se snížily o 6,1 %, resp. o 7,5 %, v průběhu roku 1995 o 2,0 %, resp. o 2,2 % (ve srovnání s 10 až 15 % meziročními

- úbytky v 1. etapě); stavy drůbeže po poklesu na 78,5 % počátkem roku 1994 se v průběhu následujících dvou let zvýšily téměř o 12 %, stavy prasat ještě v průběhu roku 1994 klesaly, ale v roce 1995 došlo i k jejich zvýšení téměř o 4 %;
- obratem ve spotřebě průmyslových hnojiv, k němuž došlo již v hospodářském roce 1992/93; v následujících dvou hospodářských letech se jejich spotřeba dále meziročně zvýšila o 18,2 resp. o 18,6 %;
 - stabilizací hektarových výnosů u obilovin a olejnin a poklesem u brambor a cukrovky;
 - snížením tempa úbytku pracovních sil ze zemědělství na meziročních 9 až 10 % ve srovnání s meziročními úbytky o 13 až 24 % v předchozích třech letech;
 - snížením ztráty zemědělských podniků na zhruba 4 mld. Kč v roce 1994 a dokonce dosažením kladného hospodářského výsledku (zisku) na úrovni 0,5 mld. Kč v roce 1995;
 - stabilizací mzdové disparity mezi zemědělstvím a průmyslem: ve srovnání s rokem 1993, kdy činila relace průměrné mzdy v zemědělství ve srovnání s průmyslem 84,9 %, zůstala v následujících letech prakticky beze změny (1994 – 84,2 %, 1995 – 84,5 %);
 - pokračováním v obnově vlastnických vztahů praktickým dokončením privatizace státních statků a stabilizací podnikatelské struktury zemědělství na úrovni těchto podílů jednotlivých podnikatelských forem na úhrnné výměře zemědělské půdy: podnikatelské subjekty fyzických osob 23 %, zemědělská družstva 47 %, obchodní společnosti 28 %, státní a ostatní podniky 2 %.

Navazující třetí etapa vývoje českého zemědělství nejen nepotvrdila předpokládaný a mnoha oficiálními dokumenty avizovaný obrat ve vývoji českého zemědělství, ale projevila se naopak obnovením regresivních tendencí, charakteristických pro první vývojovou etapu, i když pochopitelně (vzhledem k podstatně nižší výchozí základně) mírnějšími tempy. Nový pokles, následující po krátkodobé stabilizaci místo očekávaného a předpokládaného vzestupu zemědělství, byl nepochybně příčinou radikalizace postojů a požadavků podstatné části zemědělců a jejich profesních organizací. Třetí etapu, probíhající v letech 1996 a 1997 s přesahem do roku 1998, lze tedy charakterizovat následujícími tendencemi:

- po vzestupu HZP v roce 1995 dochází opět k jejímu poklesu: v roce 1996 meziročně o 1,3 %, v roce 1997

o dalších 5,1 %, v roce 1998 prakticky stagnoval (zvýšení o 0,7 %);

- pokles stavů skotu celkem a stavů krav se opět zrychlil: v roce 1996 činil meziročně 6,2, resp. 6,5 %, v roce 1997 9,4, resp. 8,3 %, v roce 1998 však došlo ke zpomalení poklesu;
- spotřeba průmyslových hnojiv se po třech letech růstu meziročně zvýšila v roce 1996 o 2,3 %;
- hospodářský výsledek souhrnu zemědělských podniků se opět proměnil ve ztrátu: v roce 1996 dosáhla zhruba 0,5 mld. Kč, v roce 1997 1,3 mld. Kč, v roce 1998 0,44 mld. Kč;
- pokračoval trend úbytku pracovních sil ze zemědělství: v roce 1996 jen mírným tempem –2,0 %, v roce 1997 však již opět výrazně o 7,7 %, v roce 1998 o 3,6 %;
- po stabilizaci mzdové disparity v uplynulých třech letech na úrovni necelých 85 % došlo opět k jejímu podstatnému prohloubení: v roce 1996 na 80,9 %, v roce 1997 na 79,0 %, v roce 1998 dokonce na 77,1 %. Rozdíl ve výši průměrné měsíční minimální mzdy v zemědělství a v průmyslu, který v roce 1995 činil 1 266 Kč v neprospěch zemědělství, se v průběhu tří let zvýšil na 2 710 Kč;
- v podnikatelské struktuře došlo ke změnám, které lze charakterizovat porovnáním podílu základních právních forem na celkové výměře zemědělské půdy mezi roky 1995 a 1998: podniky fyzických osob z 23 na 24 %, zemědělská družstva ze 47 na 35 %, obchodní společnosti z 28 na 41 % (z nich akciové společnosti ze 7,6 na 18,2 %). Za základní strukturální změnu charakteristickou pro třetí etapu lze tedy považovat především posilování podnikatelské formy obchodních společností na úkor zemědělských družstev.

Velmi podobné tendence jako ostatní charakterizované parametry vykazují také tzv. cenové nůžky, odlišný vývoj cen zemědělských výrobců a cen vstupů do zemědělství v neprospěch zemědělských výrobců. K jejich dramatickému rozevření došlo v první fázi sledovaného období: do roku 1993 se ceny vstupů do zemědělství (ve srovnání s rokem 1989) zvýšily o 141,5 %, zatímco ceny zemědělských výrobců pouze o 20,6 %. Tím se vytvořila nová relace cenových hladin zemědělských vstupů a výstupů v poměru zhruba 2 : 1 ve srovnání s výchozím rokem 1989 v neprospěch zemědělských výrobců. Od té doby se meziroční odchylky vývoje obou cenových indexů již nepohybují v řádových rozměrech, jak o tom svědčí údaje v tab. I.

I. Meziroční změny cen vstupů do zemědělství a cen zemědělských výrobců v letech 1994–1997 – Yearly changes of agricultural input prices and farms prices in the years 1984–1997

Ukazatel ¹	1994	1995	1996	1997	1998
Ceny vstupů do zemědělství ²	107,7	104,7	110,1	110,7	98,2
Ceny zemědělských výrobců ³	105,6	107,6	108,3	102,9	102,3

¹index, ²agricultural input prices, ³farmers prices

Z tab. I je patrné, že v roce 1994 byl meziroční cenový index vstupů jen o 2,1 procentního bodu vyšší než index cen zemědělských výrobců, který v roce 1995 byl dokonce o 2,9 procentního bodu vyšší. V následujících dvou letech se však ceny vstupů zvyšovaly opět rychleji než ceny zemědělských výrobců (o 1,8, resp. 7,8 procentního bodu), v roce 1998 naopak o 1,8 % klesly.

Pro vývoj cenových nůžek jsou tedy charakteristické tytéž tři etapy jako pro ostatní parametry vývoje zemědělství. Nejen to: jejich kvantitativní změny velmi korespondují s kvantitativními změnami především hospodářských výsledků souhrnu zemědělských podniků. Dramatickému propadu hospodářských výsledků v první vývojové etapě odpovídá stejně dramatické rozevření cenových nůžek, stabilizace a mírné zlepšení hospodářského výsledku v letech 1994 a 1995 je provázáno obdobným vývojem cenových nůžek (dokonce jediný rok, kdy zemědělství dosáhlo mírného zisku, je jediným rokem před rokem 1998, kdy se ceny zemědělských výrobců meziročně zvýšily o něco rychleji než ceny vstupů). V letech 1996 a 1997 dochází opět shodně jak ke zhoršení hospodářského výsledku, tak k novému prohlubování cenových nůžek. Posouzení, zda jde o nahodilý časový souběh nebo o příčinný vztah, předpokládá důkladný rozbor.

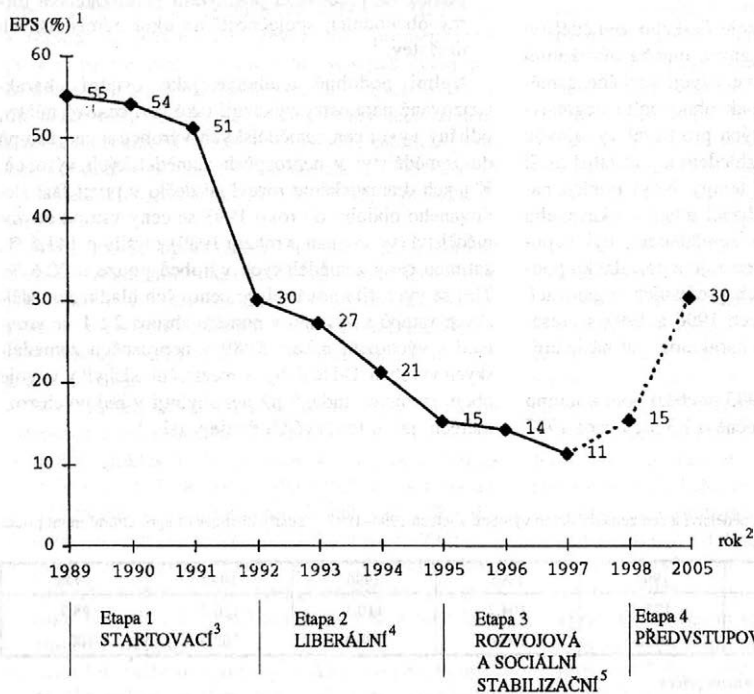
Avšak podrobná analýza těchto vztahů, rozbor příčin vývoje cenových nůžek, odlišení a ohodnocení vlivu nápravy cenových deformací předchozího ekonomického systému, vlivu kvalitativních změn vstupů do zemědělství, důsledků nerovného postavení výrobců vstupů a zemědělských výrobců na trhu vyplývajícího

z odlišností v konkurenčním prostředí, dočasných nerovnovážných vztahů mezi nabídkou a poptávkou, vlivu zahraniční konkurence apod. v jednotlivých vývojových etapách není předmětem tohoto příspěvku. Jeho základním smyslem byl pokus o etapizaci vývoje zemědělství ČR v letech 1989 až 1998 a charakteristiku jednotlivých vývojových etap.

VÝVOJOVÉ ETAPY ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY

Vývojové etapy zemědělské politiky v období 1989–1998 a po roce 1998 jsou vymezeny na základě aplikovaných nástrojů a institucí politiky, bez ohledu na deklarované politické cíle. Až do roku 1998 se v každém případě jedná o transformační politiku, na kterou by měla po roce 1998 navázat politika podporující přijatou předvstupní koncepci (strategii).

Transformace se týká především majetkoprávních změn, které v různé intenzitě a formách probíhaly v celém hodnoceném období na základě nové transformační legislativy (zákon o rehabilitaci, zákon o půdě, zákon o velké privatizaci, transformační zákon, legislativa k privatizaci státního zemědělského majetku). V průběhu majetkoprávní transformace lze rozlišovat období tzv. primární transformace, do kterých se soustředily základní změny: do roku 1991/92 rehabilitace a restituční, v letech 1992/93 transformace zemědělských družstev a v letech 1994/95 privatizace státního majetku. Po těchto základních majetkových změnách probíhají procesy sekundární transformace, směřující zpravidla ke kon-

1. Etapy vývoje zemědělské politiky – Agrar policy development stages

¹PSE (%), ²year, ³stage 1 – starting, ⁴stage 2 – liberal, ⁵stage 3 – development and social stabilization, ⁶stage 4 – pre-accession

centraci výroby a/nebo majetku, či ke změně právní podstaty podniků (převody majetku mezi soukromými osobami, přeměny družstev na akciové společnosti ap.). S dokončováním restitucí a s dalšími majetkovými přesuny je nutno počítat i po roce 1998, také v souvislosti s privatizací státní půdy a s řešením problému zadluženosti podniků (včetně transformačních podílů nečlenů družstev).

Časové etapy transformační zemědělské politiky v období 1989–1998 do značné míry odrážejí resp. reagují na reálný vývoj zemědělství, agrárního trhu a národního hospodářství. Pro každou etapu je charakteristický určitý repertoár institucí a nástrojů k ovlivňování vývoje zemědělství, úroveň podpor vyjádřená orientačně ukazatelem ekvivalentu produkčních subvencí (EPS) a struktura těchto podpor, odrážející relativní význam použitých institucí a nástrojů a rozdělení výdajů na politiku mezi spotřebitele a daňové poplatníky. Z uvedených hledisek lze rozlišit následující časové etapy politiky:

- etapa 1 – startovací (1989–1991),
- etapa 2 – liberální (1992–1994),
- etapa 3 – rozvojová a sociálně stabilizační (1995–1998),
- etapa 4 – předstupní (po roce 1998).

Vztah mezi úrovní podpor (EPS) a uvedenou etapizací je znázorněn v grafu 1. Vývoj finančních transferů do agrárního sektoru v období 1989–1997 je uveden v tab. II, vývoj výše a struktury EPS ve stejném období je uveden v tab. III.

Etapa 1 STARTOVACÍ, probíhající od roku 1989 zhruba do roku 1991, je charakteristická využíváním

institucí a nástrojů z předreformního období (přímé platby na hektar v kombinaci se zemědělskou daní, administrativní nástroje zahraničního obchodu atd.). V této etapě však vrcholí restituční procesy, které stát podporuje přímými investičními dotacemi na zakládání nových podniků, především menších rodinných farem důchodového a samozaměstnaneckého typu. V této etapě také byly založeny základní liberalizační trendy, odvíjející se od zrušení záporné daně z obrátu u potravin, cenové liberalizace, devalvace a vnitřní směnitelnosti koruny. Úroveň podpor zůstává zhruba stejná jako v předreformním období (kolem 50 % EPS). Vysoká úroveň podpor vyplývá zejména z pokračujících velkých rozdílů mezi vyššími domácími a nižšími světovými cenami zemědělské produkce, i když tyto rozdíly začaly být zmírňovány působením „transformačních polštářů“ založených v počátku reformy. Za této situace téměř čtyři pětiny podpor hradí spotřebitelé potravin.

Etapa 2 LIBERÁLNÍ, probíhající od roku 1992 zhruba do roku 1994, je charakteristická plným působením liberalizačních kroků založených v předchozí etapě a radikálním zrušením všech přímých důchodových podpor a soustředěním se na likvidaci mimořádně velkých přebytků zemědělské produkce prostřednictvím v roce 1991 ustaveného Fondu tržní regulace (od roku 1993 SFTR), které vznikly následkem liberalizačních kroků předchozí etapy, a na podporu zakládání nových podniků, převážně formou bezúročných půjček. V této etapě dochází k primární transformaci zemědělských družstev. Úroveň podpor klesá ve srovnání s první etapou na polovinu (25–30 % EPS) jako komplexní důsledek působení

II. Finanční transfery do agrárního sektoru v období 1989–1997 (mil. Kč, b. c.)^{*} – Financial transfers into agrar sector in the period 1989–1997 (bill. CK, m.p.)^{*}

Druh výdajů	1989	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Podpora cen	10 380	5 564	3 314	2 675	3 782	3 740	3 047	2 404
Přímé důchodové platby	7 560	2 597	528	0	473	1 431	1 891	2 055
Subvence vstupů ^{**}	3 343	3 181	1 089	1 425	1 473	1 917	2 960	4 173
Obecné služby ^{***}	550	919	1 083	709	1 735	1 597	1 233	896
Daňové úlevy		6 000	4 000	100	100	369	630	827
Celkem	21 833	18 261	10 014	4 909	7 563	9 054	9 761	10 355
– zemědělství		11 200	6 450	2 118	3 729	4 877	5 837	6 736
– zpracovatelský průmysl		1 497	250	116	52	437	877	1 215
– obchod		4 837	3 314	2 675	3 782	3 740	1 629	1 398
– spotřebitelé		727	0	0	0	0	1 418	1 006

Pramen – source: Zprávy o stavu českého zemědělství 1994–1997 – The report on the state of Czech agriculture 1994–1997

^{*}Bez výdajů na pozemkové úpravy, učňovské školství, servisní činnosti pro státní správu a řešení následků povodní – Excluding land adjustment expenditures, professional training schools, state administration service and flood relief expenditures

^{**}Přímé investiční dotace (granty), bezúročné půjčky, dotace úroků, bez poplatků (např. za znečišťování ovzduší) – Direct investment subsidies (grants), credits without interest, interest subsidies, excl. fees (for example pollution fines)

^{***}Výzkum, poradenství, vzdělávání, informatika, genetika, ochrana zdraví rostlin a zvířat, monitorování cizorodých látek, propagace – Research, extension, education, informatics, genetics, health care, plant and animal protection, monitoring, propagation

¹kind of expenditures, ²price support, ³direct income payments, ⁴input subsidies, ⁵common services, ⁶tax reliefs, ⁷total, ⁸agriculture, ⁹processing industry, ¹⁰trade, ¹¹consumers

Zpracoval – elaborated by: T. Doucha (VÚZE)

ní více faktorů (zrušení důchodových podpor, zavedení nového celního sazebníku od roku 1992 s relativně nízkými sazbami, zavedení nové daňové soustavy od roku 1993, první příznaky vyčerpávání „transformačních polštářů“ v důsledku vyšší inflace, snižování rozdílů mezi domácími a světovými cenami zemědělské produkce, absolutní snížení transferů od daňových poplatníků atd.). Spotřebitelé však nadále hradí více než čtyři pětiny podpor.

Etapa 3 ROZVOJOVÁ A SOCIÁLNĚ STABILIZAČNÍ, probíhající po roce 1994 do současnosti, je charakteristická tím, že od roku se zvyšující citlivostí na

narůstající ekonomické problémy podniků, na alespoň částečnou eliminaci negativních dopadů reformy na sociální postavení zemědělců a na modernizaci podniků. Význam zásahů státu do trhu a podpory cen se zmenšuje, především v důsledku dosažení určité rovnováhy nabídky a poptávky na agrárním trhu, snižování míry ochrany při implementaci závazků ČR v mezinárodním obchodu (WTO, Asociační dohoda s EU atd.) a výraznějšího zvýšení cen na světových trzích. Podpora modernizace a do jisté míry i restrukturalizace se téměř výhradně realizuje prostřednictvím od roku 1994 působícího Podpůrného a garančního rolnického a lesnického

III. Ekvivalent produkčních subvencí v období 1989-97 (mil. Kč, b. c., %) – Producer Subsidy Equivalent in the period 1989-97 (bill. CK, m.p., %)

Ukazatel ¹	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Upravená hodnota produkce ²	87 614	93 256	82 601	77 182	80 233	77 106	80 411	93 356	97 388
Podpora cen ³	35 426	39 805	43 024	22 654	20 588	13 727	4 354	4 677	4 965
Přímé podpory ⁴	8 555	8 738	912	-653	38	303	1 114	1 362	1 873
Dotace cen vstupů ⁵	969	386	1 520	496	2 362	914	1 162	1 935	2 211
Obecné služby ⁶	493	212	367	368	647	1 738	1 075	923	601
Ostatní podpory ⁷	2 660	2 690	0	0	0	65	63	7	7
Úprava na podporu krmiv ⁸	413	-1 205	-3 583	179	-1 958	-271	3 963	3 974	674
Čistý celkový EPS ⁹	48 516	50 626	42 240	23 045	21 677	16 476	11 732	12 878	10 329
EPS (%) ¹⁰	55	54	51	30	27	21	15	14	11
- podíl výdajů spotřebitelů (%) ¹¹	73,9	76,2	84,5	90,7	79,8	74,2	39,0	54,5	41,1
- podíl výdajů daň. poplatníků (%) ¹²	26,1	23,8	15,5	9,3	20,2	25,8	61,0	45,5	58,9

Pramen – source: Zprávy o stavu českého zemědělství 1994-1997 – The report on the state of Czech agriculture 1994-1997

¹index, ²adjusted production value, ³price support, ⁴direct support, ⁵input subsidies, ⁶common services, ⁷other forms of support, ⁸adjusted by foodstuffs price support, ⁹net total PSE, ¹⁰PSE (%), ¹¹share of consumer expenditures (%), ¹²share of taxpayers expenditures (%)

Zpracoval – elaborated by: J. Šlaisová (VÚZE)

IV. Mezinárodní srovnání vývoje EPS v období let 1989-1997 (%) – International comparison of PSE in the period 1989-1997 (%)

Země – region ¹	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997		
									celkem ²	podpora cen ^{3*}	ostatní podpory ^{4*}
ČR ⁵	55	54	51	30	27	21	15	14	11	48	52
Maďarsko ⁶	30	26	15	19	23	29	21	15	16	60	40
Polsko ⁷	9	-13	3	21	15	22	19	23	22	78	22
Slovensko ⁸	56	57	45	40	35	31	25	19	5	95	
EU	40	47	48	47	49	49	49	43	42	54	46
Švýcarsko ⁹	73	79	79	78	80	81	79	77	76	63	37
USA	20	23	21	21	23	19	13	15	16	42	58
Austrálie ¹⁰	7	13	12	11	11	10	10	8	9	40	60
Nový Zéland ¹¹	6	5	3	3	3	3	3	3	3	47	53
OECD**	37	41	42	42	42	42	40	35	35	60	40

Pramen – source: Agricultural Policies in OECD countries, OECD 1998; Review of agricultural policy: Slovak Republic, OECD 1997

* podíl na celkové hodnotě EPS – odhad; u Slovenska uvedeny hodnoty z roku 1996 – % share in the total PSE value – estimate; for Slovakia, data of 1996

**Nezahrnuje ČR, Polsko, Maďarsko, Koreu a Mexiko – Excluding CR, Poland, Hungary, Korea and Mexico

¹country – region, ²total, ³price support, ⁴other forms of support, ⁵CR, ⁶Hungary, ⁷Poland, ⁸Slovakia, ⁹Switzerland, ¹⁰Australia, ¹¹New Zealand

Zpracoval – elaborated by: J. Šlaisová (VÚZE)

V. Hlavní charakteristiky dosavadních vývojových etap zemědělské politiky – Main characteristics of the agrar policy hitherto development stages

Aspekt	Etapa-1	Etapa-2	Etapa-3
Vztah k vlastnické transformaci Podpora vlastnické transformace	primární restituce – vznik (obnova) rodinných farem přímé dotace (granty) na zakládání nových farem a činností	transformace družstev bezúročné půjčky na investiční rozvoj nových farem	privatizace státních "non-land assets" dotace úroků a garance úvěrů na rozvoj – modernizaci
Ostatní hlavní nástroje	– nástroje z předreformního období – přímé platby – administrativní řízení zahraničně obchodních vztahů	– zrušení všech důchodových podpor – exportní subvence na vývoz velkých přebytků – nový celní sazebník	– růst přímých podpor (za "ošetřování krajiny") – implementace závazků WTO, působení AD s EU
Hlavní instituce Vnější podmínky	ustavení SFTR – zrušení záporné daně z obrátu u potravin – liberalizace cen – devalvace koruny – vnitřní směnitelnost Kčs/Kč	SFTR nová daňová soustava (zrušení tzv. zemědělské daně)	PGRLF, SFTR, zemědělský a potravinový zákon stagnace národní ekonomiky
Úroveň EPS Kdo hradí náklady politiky	kolem 50 % 80 % spotřebitelé 20 % daňoví poplatníci	25–30 % 80 % spotřebitelé 20 % daňoví poplatníci	11–15 % 50 % spotřebitelé 50 % daňoví poplatníci
Aspect	Stage-1	Stage-2	Stage-3
Relationship towards transformation Ownership transformation support	primary restitution – starting (revitalization) of family direct subsidies (grants) for establishing of new farms and activities	farms transformation of cooperatives credits without interest for investment development of new farms	privatization of state "non-land assets" interest subsidies and quaranties for development and modernization credits
Other main tools	– pre-reform tools– direct payments – administrative foreign trade management	– abolishment of all income supports – export subsidies for surplus export – new tariff classification	– incresce of direct support (for "countryside services") – WTO claims implementation, impacts of the EU AA
Main institutions External conditions	establishing of the SGAFF – abolishment of the negative VAT on food products – price liberalization – devaluation of CK – internal exchangability Kcs/CK	SGAFF new fiscal system (abolishment of the so-called agricultural tax)	SGAFF, SFMR, Act on Agriculture and food stagnation of national ecoomy
PSE level Who pays the policy costs	about 50% 80% consumers 20% taxpayers	25–30% 80% consumers 20% taxpayers	11–15% 50% consumers 50% taxpayers

fondu (PGRLF) formou částečné dotace úroků a garancí úvěrů. Na sociální a ekonomické problémy zemědělství, zejména v oblastech s horšími přírodními podmínkami, reaguje politika platbami za tzv. udržování krajiny v kulturním stavu. Tento přístup vrcholil v systému kompenzačních plateb a podpor, který je celoplošně zaváděn od roku 1998. V této etapě také probíhá privatizace státního zemědělského majetku (bez půdy). Přes podstatně vyšší důraz na rozvojové a sociální otázky však celková úroveň podpor klesá na zhruba polovinu předchozí etapy (11–15 % EPS). Podobně jako v předchozí etapě se jedná o komplexní účinek více faktorů, zejména značného snížení podpory cen v důsledku zvyšování cen na světových trzích a snižování celní ochrany, pokračující vyšší inflace a vyčerpání „transformačních polštářů“ a stagnace národní ekonomiky. Stagnující národní ekonomika není schopna kompenzovat úbytek cenových podpor jinými, především důchodovými podporami. Výdaje na agrární politiku za této situace hradí zhruba v poměru 50 : 50 spotřebitelé a daňoví poplatníci. Rozvojová a sociálně stabilizační orientace politiky byla v roce 1997 potvrzena nově přijatým zemědělským zákonem. Významnou rozvojovou a integrační úlohu do budoucna lze též očekávat od zákona o potravinách přijatého v roce 1996.

Etapa 4 PŘEDVSTUPNÍ byla zahájena po roce 1998 a jejím hlavním obsahem by mělo být přizpůsobení českého agrárního sektoru legislativním a tržním podmínkám EU.

Transformační zemědělská politika se bez ohledu na výše uvedenou etapizaci vyznačovala některými trvalými rysy, které z větší části nepříznivě ovlivňují ekonomickou situaci podniků, jejich restrukturalizaci a dlouhodobější orientaci. Jedná se zejména o tyto rysy:

- relativní finanční úspornost politiky, daná omezenými rozpočtovými možnostmi, ale i slabší vyjednávací pozicí zemědělců (srovnání úrovně podpor v ČR s jinými zeměmi viz tab. IV – ČR se v posledních letech zařadila mezi země s nejnižší úrovní podpor zemědělství);
- nestabilita politiky, zejména pokud se týká společenské objednávky veřejného zboží ze zemědělství (nevyjasněnost vymezení nástrojů podpory a kontroly environmentálních funkcí zemědělství);
- centralizované uplatňování politiky, bez významnějšího uplatnění regionálních přístupů;

- s předchozími dvěma rysy souvisí i „neprogramové“ pojetí nástrojů politiky, založených téměř výhradně na podporách, jejichž poskytování není podmíněno např. plněním environmentálních požadavků;
 - orientace politiky především na výrobce a obchodníky, méně na spotřebitele, s výjimkou např. zásahů státu na trhu obilovin v letech 1995–1996 (omezení vývozu) či schválení zákona o potravinách.
- Hlavní charakteristiky vývojových etap zemědělské politiky uvádí následující tab. V.

ZÁVĚR

Vývoj českého zemědělství v desetiletém období 1989–1998 prošel třemi odlišnými vývojovými stadii. V období 1990–1993 došlo k výraznému poklesu, případně zhoršení všech základních ukazatelů rozsahu a úrovně zemědělství, současně se vytvořily základy nové podnikatelské struktury zemědělství. V navazující etapě v letech 1994 a 1995 se všechny dosavadní vývojové tendence buď výrazně zpomalily, nebo dokonce i obrátily. Třetí etapa tyto zlepšené procesy nepotvrdila, naopak v letech 1996 a 1997 došlo opět k recesi. Nenaplněné očekávání zemědělců se projevilo v radikalizaci jejich profesních organizací.

Rovněž ve vývoji zemědělské politiky lze v uvedeném období zaznamenat několik etap, i když jejím trvalým znakem je, že jde o politiku transformační, na níž by měla po roce 1998 navázat politika podporující přijatou předvstupní strategii. Základní charakteristiku tří etap zemědělské politiky lze odvodit již z jejich pojmenování: etapa startovací (1989–1991), etapa liberální (1992–1994), etapa rozvojová a sociálně stabilizační (1995–1998). Uvedené etapy zemědělské politiky nacházejí svůj výraz také ve vývoji podpor zemědělství, vyjádřený změnami ukazatele ekvivalentu produkčních subvencí.

LITERATURA

- Zpráva o stavu zemědělství za roky 1993–1998.
 Doucha T. a kol. (1998): Vývoj agrárního sektoru ČR v období 1989–1997. Informační studie VÚZE, č. 52.

Došlo 5. 3. 1999

Kontaktní adresa:

Ing. Tomáš Doucha, CSc., Prof. Ing. Zdeněk Sokol, CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Mánesova 75, 120 58 Praha 2, Česká republika, tel. +420 2 6275 349

TENDENCIE ŠTRUKTURÁLNEJ ZMENY V POĽNOHOSPODÁRSTVE SR

STRUCTURAL CHANGE TENDENCIES IN AGRICULTURE OF SR

G. Blaas

Economic Research Institute for Agriculture and Food Industry, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: In comparison with other transition countries, Slovakia shows the lowest scope of changes in the entrepreneurship structure of agriculture, if measured using the de-collectivization concept, which is based on the individual family farm paradigm as the transformation goal. This fact can be explained through several factors, which were empirically derived by the authors quoted in this contribution. Economic analyses of the efficiency of different entrepreneurship forms of farming have not proven unambiguous advantages of a single type. In the contribution, some indices of the production factors efficiency are analyzed for cooperatives and business companies, both being the most wide-spread forms of farming in the Slovak agriculture. The indicators used show a higher fixed assets and labor efficiency in business companies, compared to cooperatives. However, a tendency of efficiency improvement can be followed also in cooperatives, and that on a higher growth rate than in business companies. The author concludes, that a higher efficiency is not an immanent characteristic of the latter, but the result of the conversion effect, where there occurs the elimination of redundant labor and production assets.

Key words: agriculture, de-collectivization, structural changes, legal business form, efficiency, business companies

ABSTRAKT: V porovnaní s ostatnými krajinami s prechodovou ekonomikou Slovensko vykazuje najnižší rozsah zmien v podnikateľskej štruktúre poľnohospodárstva, ak sa na ich meranie používa koncept dekollektivizácie, ktorý je založený na paradigme individuálneho rodinného hospodárstva ako cieľového stavu transformácie. Táto skutočnosť sa dá vysvetliť viacerými faktormi, ktoré boli empiricky odvodené autormi, citovanými v práci. Ekonomickými analýzami efektívnosti foriem podnikania v poľnohospodárstve sa doteraz nepodarilo jednoznačne preukázať prednosti určitého typu hospodárstva. V príspevku sa analyzujú niektoré ukazovatele efektívnosti výrobných faktorov v družstvách a obchodných spoločnostiach, ktorá sú najrozšírenejšími formami hospodárstva v slovenskom poľnohospodárstve. Použité indikátory ukazujú vyššiu efektívnosť fixného kapitálu a práce v obchodných spoločnostiach ako v družstvách. Tendencia zlepšovania efektívnosti je však pozorovateľná aj v družstvách, a to vyšším tempom ako v obchodných spoločnostiach. Autor z toho usudzuje, že vyššia efektívnosť faktorov nie je imanentnou vlastnosťou posledne menovaných, ale výsledkom samotnej konverzie podnikateľskej formy, pri ktorej dochádza k eliminovaniu redundantnej pracovnej sily a výrobných prostriedkov.

Kľúčové slová: poľnohospodárstvo, dekollektivizácia, štruktúrna zmena, právna forma podnikania, efektívnosť, obchodné spoločnosti

ÚVOD

Zmeny v podnikateľskej štruktúre poľnohospodárstva sa pokladajú za implicitnú súčasť prechodu transformujúcich sa ekonomík krajín strednej a východnej Európy k hospodárstvu trhového typu. Základom tohto procesu je obnova vlastníckych práv k pôde a privatizácia ostatného poľnohospodárskeho majetku.

Doteraz pozorovateľná charakteristika výstupov z tohto procesu je v jednotlivých transformujúcich sa krajinách značne odlišná. Je to spôsobené predovšetkým rozdielnosťami historického vývoja inštitucionálnej regulácie vlastníctva a užívania pôdy a rozdielmi v uplatnených reformných politikách jednak voči organizačným formám hospodárstva vytvoreným v podmienkach pláno-

vanej ekonomiky a jednak v spôsobe nápravy vlastníckych práv. (Kým napríklad v Česku, Maďarsku a Slovensku sa v značnej miere zachovali korporatívne formy užívania pôdy a ostatných výrobných faktorov, v Poľsku, Albánsku, Rumunsku a Bulharsku sa výrazne uplatnilo individuálne hospodárenie).

KONCEPCIA DEKOLEKTIVIZÁCIE

Západoeurópski teoretici všeobecne prijímajú premenu korporatívnych foriem hospodárenia na rodinné hospodárstvo ako cieľový vzor transformácie organizácie poľnohospodárskej výroby. Proces vedúci k tomuto cieľu vyjadrujú pojmom „dekollektivizácia“, čím sa ro-

zumie premena fariem využívajúcich združenú pôdu, koncentrovaný kapitál a kolektívne organizovanú prácu na individuálne hospodárstva domácností (Mathijs, Swinnen 1998b).

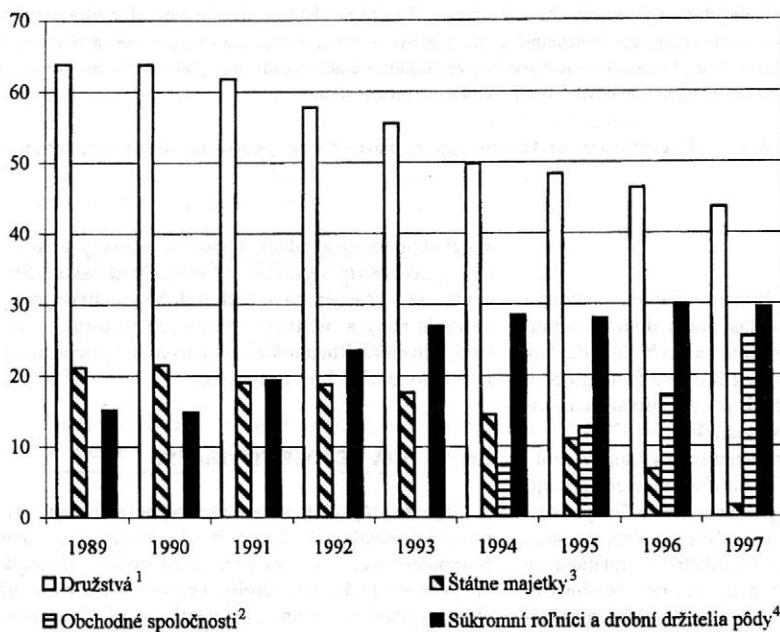
Preferencia tejto paradigmy vyplýva jednak zo všeobecného poznatku, že prevažujúcou formou organizácie poľnohospodárskej prvovýroby vo svete je rodinné hospodárstvo a vývoj nepotvrdzuje vzdialovanie sa od tohto vzoru v žiadnej kultúrno- a ekonomickogeografickej oblasti (práve naopak, poukazuje sa na ústup významu klasických výrobných družstiev typu kibucov a mošavov), jednak z teoreticky zdôvodňovanej vyššej ekonomickej efektívnosti hospodárstva rodinného typu pred poľnohospodárskym podnikaním založeným na nájomnej práci. Uvedená hypotéza je založená na predpoklade vyšších transakčných nákladov korporatívnych fariem a nedostatkov v motivácii a riadení práce (vyplývajúcej zo zvláštností poľnohospodárskej výroby, kde nie je priamy vzťah medzi pracovným výkonom a výsledkom a priama kontrola pracovného výkonu je problematická) oproti práci príslušníkov domácnosti v modeli rodinnej farmy (Schmitt 1991, 1997).

Empirické výskumy na mikroekonomickej úrovni, ktoré sa na túto tému robili a nie sú príliš početné, nepotvrdzujú jednoznačne závery teoreticky modelovaných hypotéz. Často spomínané efekty z koncentrácie výroby (scale efficiency) sa podľa niektorých výskumov dostávajú už pri veľkostiach fariem, ktoré zapadajú do rozpätia veľkosti rodinných fariem, t.j. nie sú nevyhnutne atribútom veľkých korporatívnych hospodárstiev. Podľa rozličných empirických výskumov, ktoré sa uskutočnili v krajinách SVE, nie je možné jednoznačne povedať, ktoré formy hospodárstva sú efektív-

nejšie (Mathijs, Blaas, Doucha, Dries, Swinnen 1998). Jedným z poznatkov výskumov je, že významnú úlohu vo vytváraní predpokladov efektívnosti zohrávajú prvky ekonomického prostredia, t.j. byrokratické systémy riadenia ekonomiky v plánovanej ekonomike, nedostatky infraštruktúry vo sfére služieb a obchodu s poľnohospodárskymi vstupmi a poľnohospodárskymi výrobkami.

Komparácia ekonomickej výkonnosti poľnohospodárstva na sektorovej úrovni medzi krajinami s prevládajúcou rodinnou formou hospodárstva a krajinami s výrazným podielom korporatívnych fariem poukazuje na vyššiu efektívnosť prv menovaného typu organizácie výroby. Toto porovnanie, pravda, zahŕňa aj všetky deformácie trhu a inštitucionálneho prostredia, ktoré vyplývajú z agrárnych politík. Takto z údajov súhrnných poľnohospodárskych účtov možno odvodiť, že napríklad podiel poľnohospodárskej medzispotreby Slovenska na konečnej poľnohospodárskej produkcii bol v roku 1997 vyšší ako v priemere krajín Európskej únie o približne 18 percentuálnych bodov. Konečná produkcia pripadajúca na hektár poľnohospodárskej pôdy je na Slovensku približne na úrovni jednej tretiny úrovne dosahovanej v Európskej únii (Božík 1998). Aj keď vezmeme do úvahy všetky intervenujúce faktory, ktoré môžu vplývať na uvedené rozdiely vyjadrené v hodnotových ukazovateľoch, nemožno vylúčiť, že jedným z nich je aj forma organizovania výroby.

Z uvedeného vyplýva, že všeobecne uplatňovaná hypotéza o "dekolaktivizácii" v úlohe významného faktora (prípadne podmienky) úspešnosti procesu tranzície (prechodu) k trhovej ekonomike sa na danej úrovni poznania nedá prostriedkami exaktnej verifikácie potvrdiť ani vyvrátiť. Je to aj preto, že tranzitívne ekonomiky,

1. Štruktúra podnikateľských fariem podľa podielu na hrubej poľnohospodárskej produkcii 1989–1997 (%) – Entrepreneurship forms structure according to the share in gross agricultural production 1989–1997 (%)

¹cooperatives, ²state farms, ³business companies, ⁴family farms and small landowners

pri porovnávaní s tradične trhovými ekonomikami, vykazujú značnú turbulenciu a nevyváženosť v oblasti fungovania inštitúcií a makroekonomického prostredia, čiže ľudovo povedané, ide o porovnávanie neporovnateľného. Možno sa však zhodnúť na tom, že ide o jav, ktorý má všetky znaky vedeckého i praktického problému, hodného skúmania.

ŠTRUKTURÁLNA ZMENA NA SLOVENSKU

Faktografia zmien podnikateľskej štruktúry na Slovensku po roku 1989, ktorá sa odohrála pod vplyvom obnovy vlastníckych práv, privatizácie, reštitúcie a zmeny ekonomického prostredia, je dostatočne známa. Charakterizuje ju rozšírenievejára podnikateľských foriem, postupný pokles podielu transformovaných družstiev na užívaní pôdy, vznik individuálnych foriem hospodárenia a rast podielu obchodných spoločností¹ (obr. 1).

V podstate sa zachoval dualistický systém organizácie poľnohospodárskej výroby, keď na jednej strane pretrvávajú hospodárenie vo veľkých hospodárstvách (i keď ich priemerná veľkosť sa postupne znižovala) a na druhej strane sa mierne zvýšil podiel individuálnych hospodárstiev, v prevažnej miere samozásobiteľského charakteru. Nie sú k dispozícii spoľahlivé údaje o rozsahu individuálneho komerčného hospodárenia. Podľa údajov z Poľnohospodárskeho cenzu z roku 1995 vykázaná pôda obhospodarovaná súkromnými roľníkmi mala výmeru 115 tis. hektárov, podľa údajov štatistiky o pôdnom fonde k 1. januáru 1998 držiteľia pôdy (individuálni roľníci a drobní držiteľia) spolu vykazujú 124 tisíc hektárov poľnohospodárskej pôdy, pričom takmer 50 % z tejto výmery majú držiteľia do 0,5 hektára pôdy. Pri hrubom odhade sa od roku 1990 výmera pôdy individuálne obhospodarovanej (drobní držiteľia a súkromní roľníci) zhruba zdvojnásobila a určite nepresahuje 200 tis. ha p.p., čo je stále len 8 % celkovej oficiálne vykazovanej výmery poľnohospodárskej pôdy na Slovensku.

Viditeľné zmeny nastávajú v skladbe hospodárstiev korporatívneho typu, kde rastie podiel kapitálových spoločností na úkor družstiev. Výrazne prispela k rastu váhy kapitálových spoločností privatizácia štátnych majetkov v rokoch 1996–1997.

Na Slovensku (obdobne i v Českej republike a v Maďarsku, hoci menej výrazne) sa teda namiesto "dekolaktivizácie" uskutočňuje proces vytvárania kapitalistických veľkostatkov na báze bývalých socialistických veľkovýrobných podnikov. V tomto procese, podľa predbežnej hypotézy, zohrávajú družstvá prechodnú, ale nezastupiteľnú úlohu, pretože umožňujú zachovať veľkovýrobné využívanie vlastnícky rozdrobenej a v mnohých prípadoch vlastnícky bezprízornej pôdy, ako aj hmotných kapitálových aktív vo funkčných produkčných celkoch.

V medzinárodnom porovnaní je to zreteľne odlišný model transformácie poľnohospodárskej štruktúry od

I. Dekolektivizačný index (DI) 1995 – Index of de-collectivization (DI) 1995

Krajina ¹	DI ²	Krajina ¹	DI ²
Albánsko ³	94,2	Gruzínsko ¹²	21,2
Arménsko ⁴	81,8	Maďarsko ¹³	17,3
Lotyšsko ⁵	80,2	Bielorusko ¹⁴	15,2
Litva ⁶	60,4	Ukrajina ¹⁵	14,1
Rumunsko ⁷	55,2	Uzbekistan ¹⁶	13,1
Bulharsko ⁸	45,4	Rusko ¹⁷	12,1
Estónsko ⁹	37,5	Turkmenistan ¹⁸	7,1
Kirgizsko ¹⁰	23,2	Slovensko ¹⁹	3,1
Česká republika ¹¹	22,1	Kazachstan ²⁰	0

Prameň – source: Mathijs, Swinnen 1998

*1994

¹country, ²DI, ³Albania, ⁴Armenia, ⁵Lithuania, ⁶Latvia, ⁷Rumania, ⁸Bulgary, ⁹Estonia, ¹⁰Kirgizia, ¹¹Czech Republic, ¹²Georgia, ¹³Hungary, ¹⁴Belorussia, ¹⁵Ukraine, ¹⁶Uzbekistan, ¹⁷Russia, ¹⁸Turkmenistan, ¹⁹Slovak Republic, ²⁰Kazachstan

praxe v iných tranzitívnych krajinách. Mathijs a Swinnen (1998a) vypočítali pre rad krajín tzv. dekolaktivizačný index (tab. I).

Ako vidno, Slovensko je v tomto ukazovateli na poslednom mieste v rade európskych resp. stredoázijských štátov. Citovaní autori analyzovali faktory, ktoré ovplyvňujú stupeň dekolaktivizácie jednotlivých krajín. Došli k zaujímavým záverom, ktoré čiastočne vysvetľujú aj postavenie Slovenska v citovanom rebríčku. Medzi faktory, ktoré znižujú mieru "dekolaktivizácie", patria:

- úroveň produktivity práce, kapitálovej vybavenosti a vyspelosti technológie "kolektívneho" hospodárenia,
- nízky podiel poľnohospodárskej zamestnanosti.
- cenový vývoj v neprospech poľnohospodárskych cien,
- nedostatočne rozvinutá infraštruktúra trhu produktov a výrobných faktorov (vrátane financovania),
- náprava vlastníckych vzťahov formou reštitúcie (oproti privatizácii majetku pracujúcimi v poľnohospodárstve),
- predpisy obmedzujúce vyberanie pôdy a majetku z kolektívnych hospodárstiev (exit costs),
- rozdrobenosť vlastníctva pôdy,
- askripcia majetkových podielov osobám mimo poľnohospodárstva,
- cenová nestabilita a nestabilita nástrojov agrárnej politiky (riziko),
- rozdrobenosť vlastníctva pôdy (veľké transakčné náklady).

Naopak, zvyšujú pravdepodobnosť "dekolaktivizácie" priame rozdelenie pôdy pracujúcim v poľnohospodárstve, privatizácia majetku, vysoká agrárna zamestnanosť, nízka produktivita práce atď.

Z uvedeného možno vyvodit prekvapivé konštatovanie, že spôsob transformácie družstiev (najmä stanovo-

1 Podrobnú analýzu inštitucionálnych, sociálnych a ekonomických faktorov transformácie podnikateľskej štruktúry obsahuje publikácia autorov Wolz, Blaas, Námerová, Buchta: Agricultural Transformation in Slovakia: The Change of Institutions and Organizations (1998).

vanie majetkových podielov) podľa zák. 42/1992, ktorého zámer bol podnietiť individuálne hospodárenie, pôsobil z tohto hľadiska kontraproduktívne.

EFEKTÍVNOSŤ PODNIKATELSKÝCH FORIEM

V rámci projektu ACE – PHARE "Reštrukturalizácia poľnohospodárskych podnikov v strednej a východnej Európe" sme merali metódou Data Envelopment Analysis technickú efektívnosť jednotlivých organizačných foriem hospodárenia (Mathis et al. 1998). Použili sa dáta zo siete testovacích podnikov za rok 1996 o produkcii v naturálnych jednotkách, variabilných vstupoch, kapitáli, pôde a pracovnej sile. Produkcia bola ocenená priemernými realizačnými cenami. Keďže údaje boli k dispozícii len za družstvá a obchodné spoločnosti, za Slovensko bolo možné porovnávať len tieto dve organizačné formy.

Podniky boli triedené podľa krajov a 4 skupiny výrobných špecializácií – rastlinná výroba, živočíšna výroba, kombinácia rastlinnej výroby a chovu dojníc, resp. chovu dobytky. Výsledky výpočtu neukázali štatisticky

preukázateľné rozdiely, avšak technická efektívnosť u podnikov špecializovaných na rastlinnú alebo živočíšnu výrobu bola vyššia v obchodných spoločnostiach ako v družstvách, kým v zmiešaných podnikoch bola efektívnosť družstiev vyššia.

Iný obraz o efektívnosti oboch podnikateľských foriem poskytuje vývoj vybraných hodnotových ukazovateľov, vyjadrujúcich mieru zhodnotenia výrobných faktorov v reprodukčnom procese (tab. II). Hodnotili sa ukazovatele efektívnosti vynakladanej živej práce (počet pracovníkov na 100 hektárov pôdy, výroba na 100 Sk mzdových nákladov, pridaná hodnota na 100 Sk mzdových nákladov), efektívnosti vynakladania variabilných vstupov (výrobná spotreba na korunu pridanej hodnoty) a fixného kapitálu (pridaná hodnota na 100 korún hmotného investičného majetku).

U všetkých ukazovateľov vidno systematický rozdiel v hodnotách po celé sledované obdobie medzi družstvami a obchodnými spoločnosťami, a to v prospech obchodných spoločností. Nemožno to však interpretovať ako prejav vyššej účinnosti tejto organizačnej formy ako takej, vzhľadom na odlišnosti výrobných špecializá-

II. Vybrané ukazovatele efektívnosti výrobných faktorov v družstvách a obchodných spoločnostiach v rokoch 1990–1997 – Selected indices of the production factors efficiency in cooperatives and business companies in the years 1990–1997

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Rentabilita celkového kapitálu (%)								
– PD	1,46	–9,30	–11,90	–3,16	–2,29	–1,88	–1,51	–1,00
– OS				0,40	1,58	0,13	–0,23	0,63
Počet pracovníkov na 100 ha p.p.								
– PD	15,22	11,67	9,33	8,63	7,43	7,05	6,56	6,16
– OS				7,70	7,10	6,56	5,71	5,66
Výroba na 1 Sk mzdových nákladov (Sk)								
– PD	5,69	5,63	4,93	3,46	3,86	3,78	3,88	3,86
– OS				5,61	5,71	5,10	4,99	4,94
Pridaná hodnota (PH) na 1 Sk mzdových nákladov (Sk)								
– PD	2,16	1,76	1,30	1,31	1,55	1,41	1,39	1,33
– OS				1,93	1,82	1,56	1,49	1,36
Výrobná spotreba na 1 Sk PH								
– PD	1,66	2,23	2,87	1,68	1,51	1,70	1,82	1,92
– OS				1,95	2,15	2,28	2,37	2,65
PH na 100 Sk HIM (Sk)								
– PD	27,31	18,00	12,17	17,12	21,77	21,54	23,51	24,33
– OS				25,64	28,13	24,92	26,69	30,78
Výroba na 100 Sk HIM (Sk)								
– PD	72,11	57,44	46,04	45,29	54,02	57,71	65,63	70,52
– OS				74,47	88,03	81,39	89,35	111,30

Prameň – source: Databáza Informačných listov MP SR, VÚEPP – Database Information Lists of the Ministry of Agriculture SR, Research Institute of the Economics of Food and Agriculture

PD = poľnohospodárske družstvo – agricultural cooperative

OS = obchodná spoločnosť – business company

PH = pridaná hodnota – value added (VA)

HIM = hmotný investičný majetok – tangible investment assets

¹efficiency of total assets (%), ²number of workers per 100 ha a.l., ³production per 1 SK of labor costs (in SK), ⁴value added (VA) per 1 SK of labor costs (in SK), ⁵intermediate consumption per 1 SK of VA, ⁶VA per 100 SK of tangible fixed assets (in SK), ⁷production per 100 SK of tangible fixed assets (in SK)

cie oboch právnych foriem podnikania, ako aj podstatne odlišné podmienky a okolnosti ich vzniku a vývoja.

Obchodné spoločnosti sú nižšie zaťažené investičným majetkom, pracovnými silami a vyššiu tvorbu pridanej hodnoty na jednotku práce dosahujú vyššou úrovňou spotreby inputu, čo môže byť dané výrobnou špecializáciou alebo lepšou disponibilitou prevádzkového kapitálu. Keďže značný podiel obchodných spoločností vzniká vyčleňovaním aktívnych súčastí majetku družstiev alebo ich transformáciou, je priaznivý pomer medzi hmotným investičným majetkom a ukazovateľmi produkcie pochopiteľný. Obdobne aj špecializácia týchto spoločností (vzišlých z privatizácie a reštitúcie a transformácie družstiev) na úzko zameranú (rastlinnú) produkciu je faktorom vysvetľujúcim vyššiu mzdovú a kapitálovú účinnosť. Obchodné spoločnosti vykazujú priaznivejšie hodnoty efektívnostných ukazovateľov a inkasujú akoby rentu z transformácie v dôsledku eliminácie redundantného majetku, pracovnej sily a finančných záväzkov. Bolo by potrebné podrobnejšie preskúmať, ako sa na tomto úspechu podieľa tejto právnej forme príslušný spôsob výkonu riadenia vlastníckymi (corporate management). Napokon proces racionalizácie investičných a pracovných vkladov prebieha v období 1993–1997 aj v družstvách, a to dokonca intenzívnejšie ako v obchodných spoločnostiach, kde napr. účinnosť mzdových nákladov dokonca v uvedenom období klesla.

V družstvách sa v rokoch 1993–1997 sa účinnosť pracovných vkladov, materiálových inputov a fixného kapitálu zvyšovala, kým v obchodných spoločnostiach (s výnimkou fixného kapitálu) znižovala.

ZÁVER

Premeny podnikateľskej štruktúry slovenského poľnohospodárstva sú zložitým procesom v interakcii sociálnych, ekonomických a inštitucionálnych faktorov. Po období legislatívnymi nástrojmi docielenej obnovy vlastníckych práv a privatizácie poľnohospodárskej výroby budú pre nasledujúci vývoj určujúce ekonomické podmienky odvetvia a poľnohospodárska politika. Liberálnejšia poľnohospodárska politika by mohla urýchliť proces štruktúrnych zmien. Rovnako významný faktor bude budúci vývoj sociálnej situácie obyvateľstva, keď výraznejší rast nezamestnanosti a stagnácia rastu reálnych príjmov môžu vytvoriť tlak na ďalšie rozšírenie samozásobiteľských aktivít domácností a zvýšenie počtu tzv. subsistence farms, čo je ľahko odštartovateľný proces vzhľadom na rozptýlené vlastníctvo pôdy a veľký podiel obyvateľstva bývajúceho na vidieku.

Medzinárodné komparácie jednoznačne poukazujú na súvislosť rozsahu poľnohospodárskej zamestnanosti a prevládajúcej formy hospodárenia na pôdu. Nie je pravdepodobné, že by sa na charaktere Slovenska ako industriálneho štátu mohlo v budúcnosti podstatnejšie niečo zmeniť, a preto je pravdepodobné, že bude pokračovať doterajší trend poľnohospodárskej štruktúry ku kapitálovým spoločnostiam. Dôležitým faktorom ďalšieho vývoja bude vznik trhu s pôdou. Jeho rozvoj je zatiaľ v začiatkoch, a nevieme odhadnúť podmienky ovplyvnia v budúcnosti tento stav. Definitívnym impulzom pre trh s pôdou sa však stane prijatie Slovenska do Európskej únie, keď na tento trh vstúpi kúpyschopný dopyt.

LITERATÚRA

- Ambrózyová M. (1998): Analýza štruktúrnych zmien v poľnohospodárstve. [Výskumná správa], VÚEPP Bratislava.
- Božík M. (1998): Úloha poľnohospodárstva v ekonomike SR po vstupe do EÚ. Simulácia perspektívy príspevku poľnohospodárstva do ekonomiky Slovenska z pohľadu integračných procesov. VÚEPP Bratislava, 10 s.
- Blaas G. (1999): Farm Structure Evolution and Changes in the Efficiency of Farming Patterns during the Agricultural Reform in Slovakia. (Country paper for PHARE-ACE Project P96-6090-R). Nepublikovaný rukopis.
- Mathijs E., Blaas G., Doucha T., Dries L., Swinnen J. F. M. (1998): Technical Efficiency and Organizational Forms in Czech and Slovak Agriculture. Microeconomic Analysis of Rural Households and Enterprises in Transition Countries. Working Paper No.1, K.U. Leuven.
- Mathijs E., Swinnen J. F. M. (1998a): The Economics of Agricultural Decollectivisation in Central and Eastern Europe. The University of Chicago.
- Mathijs E., Swinnen J. F. M. (1998b): The Economics of Agricultural Decollectivisation in Central and Eastern Europe. Working Paper No. 3/1, Department of Agricultural Economics, K.U. Leuven.
- Schmitt G. (1997): Why Collectivisation of Agriculture in Socialist Countries has Failed: A Transaction Cost Approach. In: Csaki Cs., Kislev Y. (Eds.): Agricultural Privatisation, Land reform and Farm Restructuring in Central and Eastern Europe. Aldershot, Ashgate.
- Schmitt G. (1991): Why Agriculture in Advanced Western Countries is still Organized by Family farms? Will this Continue to be so in the Future? Eur. Rev. agric. Econ., 18, (3): 443–458.
- Wolz, A., Blaas, G., Námerová, I., Buchta, S. (1998): Agricultural Transformation in Slovakia: The Change of Institutions and Organizations. Verlag f. Entwicklungspolitik GmbH, Saarbrücken, 150 s.

Došlo 5. 3. 1999

Kontaktná adresa:

Ing. Gejza Blaas, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianská 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: blaas@vucpp.sk

Upozornění pro autory vědeckých časopisů

Z důvodu rychlejšího a kvalitnějšího zpracování grafických příloh (grafů, schémat apod.) příspěvků zasílaných do redakce Vás žádáme o jejich dodání kromě tištěné formy i na disketách.

Pérovky mohou být zpracovány jako předloha pro skenování nebo mohou být dodány též jako bitmapa ve formátu ***.TIF** (600 DPI). Pro skenování by grafy neměly obsahovat šedivé plochy. Místo šedi se mohou použít různé typy černobílého šrafování.

Grafy je třeba dodat **včetně zdrojových dat** (jako tabulku) v programu EXCEL.

Prosíme **nezasílejte** obrázky ve formátu **Harvard Graphics**, nýbrž vyexportované do některého z výše uvedených formátů.

Redakce časopisu

PŘÍPRAVA PROGRAMOVÝCH DOKUMENTŮ JAKO ZÁKLAD PRO VYUŽÍVÁNÍ STRUKTURÁLNÍCH FONDŮ EU V ZEMĚDĚLSTVÍ ČR

PREPARATION OF PROGRAM DOCUMENTS AS A FOUNDATION FOR USING EU STRUCTURAL FUNDS IN AGRICULTURE OF CR

M. Hrabánková

Ministry of Agriculture of the Czech Republic, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: The contribution contains a survey of program documents of the European Union which have to be worked out in the pre-accession period. The preparation of the Czech Republic for EU accession requests the intensive activity and cooperation of institutions. The methodological instructions concern the processing of program documents of the Structural Funds, especially of their contents and procedure of solutions. Managing of the principles is a presumption of the future utilization of the EU Structural Funds by the Czech Republic.

Keywords: structural funds, regional development plan, Community support framework, operational programs, rural development plan, pre-accession aid

ABSTRAKT: Příspěvek obsahuje přehled programových dokumentů EU, které musí být zpracovány v předvstupním období. Příprava ČR na vstup do EU vyžaduje intenzivní činnost a spolupráci institucí. Metodické pokyny se týkají zpracování programových dokumentů SF, především jejich obsahu a postupu řešení. Zvládnutí těchto principů je předpokladem budoucího využívání SF EU v ČR.

Klíčová slova: strukturální fondy, regionální rozvojový plán, rámec podpory Společenství, operační programy, plán rozvoje venkova, předvstupní pomoc

ÚVOD

Proces přípravy, která předchází vstupu ČR do EU, bude mimofádně náročný. Předpokládá totiž nejen postupnou kompatibilitu v oblasti legislativní, ale i zvládnutí všech principů EU tvořících rámec, ve kterém se bude odehrávat celý hospodářský a sociální integrační proces, a to v odlišné metodické a administrativní dimenzi, než na kterou jsme byli dosud zvyklí.

Vzhledem k postupnému prohlubování tohoto integračního procesu vzrůstá naléhavost osvojit si již nyní metodické přístupy a postupně i metody práce, které budou v budoucnu tvořit součást řady činností, které se budou týkat nejen organizací, ale zejména podnikatelských subjektů a jejich skupin.

V rozpočtu EU se na období od roku 2000 do roku 2006 předpokládá vyčlenění značných prostředků do Strukturálních fondů (SF) EU ve výši cca třetiny celého rozpočtu EU. Aby se ČR mohla nejen po vstupu, ale již v předvstupním období, tj. od roku 2000 do vstupu do EU, podílet na těchto financích, musí být připraveny základní programové dokumenty v souladu s principy a metodikami EU a odsouhlaseny Evropskou komisí, což je podmínka pro čerpání finančních prostředků ze SF a získání řádově desítek miliard Kč ročně. Z celko-

vého rozpočtu Speciálního programu (SPP) 60 milionů ECU bylo ČR v rámci Finančního memoranda pro Národní operační program PHARE přiděleno 7 milionů ECU.

Předvstupní program SAPARD má řešit specifické problémy zemědělství a venkovských oblastí a má podpořit zavádění pravidel Společenství (acquis communautaire) pro oblast Společné zemědělské politiky (SZP). Je navržen na období let 2000–2006 pro všechny kandidátské země a ukončen v okamžiku jejich vstupu do EU. Každým rokem bude přiděleno 520 milionů ECU pro všech 10 kandidátských zemí. Konkrétní alokace pro jednotlivé státy bude stanovena podle populace zaměstnané v zemědělství, podle rozlohy zemědělských oblastí, podle růstu HDP, podle celkové sociálně ekonomické situace a připravenosti jednotlivých zemí ke vstupu.

Příprava programových dokumentů EU má svůj legislativní rámec, kterými jsou tzv. Nařízení Rady EU. Základním legislativním dokumentem je Nařízení Rady EHS č. 2081/93 ze dne 20. července 1993, které doplňuje Nařízení (EHS) č. 2052/88 o úkolech SF a jejich efektivnosti a o koordinaci jejich činnosti navzájem, jakož i činností Evropské investiční banky a dalších existujících finančních nástrojů, a Koordinační nařízení

Rady EHS č. 2082/93 ze dne 20. července 1993, které doplňuje Nařízení (EHS) č. 4253/88 o opatřeních k implementaci Nařízení (EHS) č. 2052/88, pokud jde o koordinaci činností různých SF navzájem, jakož i činnosti Evropské investiční banky a dalších existujících finančních nástrojů, Nařízení Rady EHS č. 2083/93 ze dne 20. července 1993, které doplňuje Nařízení (EHS) č. 4254/88 o opatřeních k implementaci Nařízení (EHS) č. 2052/88, pokud jde o Evropský fond regionálního rozvoje (ERDF), Nařízení Rady (EHS) č. 2084/93 ze dne 20. července 1993, které doplňuje Nařízení (EHS) č. 4255/88 k implementaci Nařízení (EHS) č. 2052/88, pokud jde o Evropský sociální fond (ESF), Nařízení Rady (EHS) č. 2085/93 ze dne 20. července 1993, které doplňuje Nařízení (EHS) č. 4256/88 o opatřeních k implementaci Nařízení (EHS) č. 2052/88, pokud jde o Evropský zemědělský garanční a orientační fond EAGGF)¹.

PŘÍPRAVA ZÁSADNÍCH PROGRAMOVÝCH DOKUMENTŮ EU

Vyjednávání s Evropskou komisí (EK) může začít tehdy, budou-li zpracovány zásadní programové dokumenty podle schématu 1.

REGIONÁLNÍ ROZVOJOVÝ PLÁN (RDP)

Jde o základní analytický materiál, který obsahuje charakteristiku sociálně ekonomických problémů v regionu úrovně NUTS² II. V ČR úroveň NUTS II je představována osmi regiony.

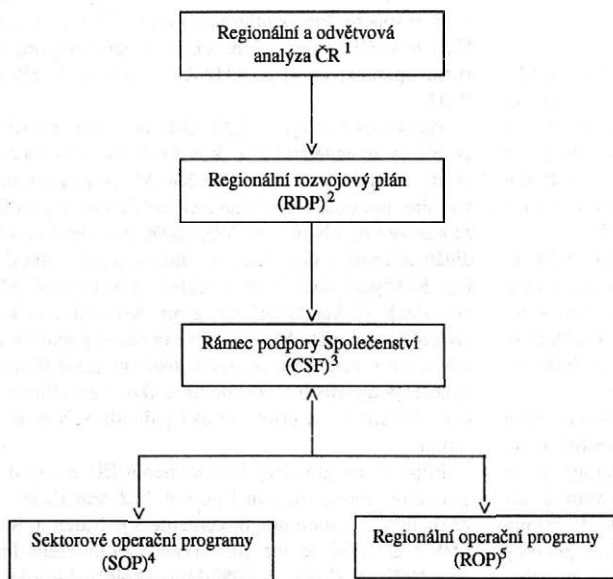
Z dostupných materiálů EU lze obecně RDP rozdělit na 3 části:

1. Analytická část

- srovnání s dosavadním a předpokládaným vývojem v ostatních regionech EU,
- srovnání s ostatními regiony na úrovni NUTS II. Z ukazatelů, které v ČR přicházejí v úvahu, lze zjistit:
- vývoj populace,
- migrace obyvatel,
- úroveň příjmů,
- hospodářská struktura regionu (v podílech a výsledcích odvětví),
- vývoj produktivity práce,
- hrubá, resp. čistá přidaná hodnota,
- stav trhu práce,
- míra nezaměstnanosti,
- vývoj zaměstnanosti (počty pracovních míst apod.),
- stav infrastruktury (občanská a technická vybavenost).

2. Popis rozvojových strategií

- vymezení nadregionálních (sektorových) strategií a priorit pro další rozvoj,
- ve vazbě na určené priority stanovení základních nadregionálních opatření prováděných členským státem,
- stanovení konkrétních cílů včetně jejich kvantifikace a předběžného dopadu jednotlivých opatření,
- zpracování problémů včetně silných a slabých stránek pro každý region Cíle 1.

1. Postup přípravy dokumentů na využívání strukturálních fondů – Procedure of document preparation of utilization of the structural funds

¹regional and sectoral analysis, ²regional development plan (RDP), ³Community support frame (CSF), ⁴sectoral operational programs (SOP), ⁵regional operational programs (ROP)

¹ Překládá se z angličtiny rovněž jako Evropský zemědělský podpůrný a záruční fond.

² V EU se používá zkratky NUTS z francouzského Nomenclature des unités territoriales statistiques, český územně statistické jednotky.

Jde o horizontální (sektorovou) analýzu identifikující silné a slabé stránky regionů a o teritoriální (regionální) analýzu identifikující faktory, které jsou podstatné pro rozvoj regionu.

Tyto body budou současně tvořit druhou část Rámce podpory Společenství (dále CSF),

- plánování investičních a neinvestičních výdajů, návrh spolufinancování veřejným a soukromým sektorem,
- zpracování finančního plánu, a to:
 - * podle regionů,
 - * podle priorit rozvoje,
 - * podle investorů.

Tyto body budou zároveň součástí třetí části CSF.

Souhrnný finanční plán shrnuje zajištěné národní zdroje a finanční zdroje Společenství odpovídající každé prioritě regionálního rozvoje přijaté v souvislosti s RDP a obsahující i indikaci plánovaného využití pomoci ze strany Strukturálních fondů, Evropské investiční banky a ostatních finančních nástrojů při implementaci RDP.

Při stanovení priorit regionálního rozvoje je nutné věnovat pozornost těmto oblastem:

- infrastruktura: zahrnuje jak technickou infrastrukturu (investice do služeb vodního, energetického a odpadového hospodářství, informačního zázemí a životního prostředí), tak infrastrukturu pro podnikání (technologické a průmyslové parky, rozvojové zóny a podnikatelské inkubátory);
- lidské zdroje: zahrnuje především rekvalifikace a vzdělávání řešící disproporce na trhu práce a přizpůsobování lidských zdrojů měnícím se výrobním podmínkám;
- produktivní investice: v tomto směru jde především o malé a střední podnikání a ostatní aktivity připravované a realizované na území ČR (v regionech). Cílem je jak podpora exportu výrobků, tak i intelektuálních produktů do zahraničí. Pouze s konkurenceschopnými výrobky se ČR může plně zapojit do jednotného vnitřního trhu a čerpat výhody, které z toho plynou.

3. Sociálně ekonomický dopad

měřený:

- vlivem na růst HDP,
- zvýšením zaměstnanosti,
- růstem obchodní a platební bilance.

Důležitým ukazatelem je soulad RDP s národními a regionálními politikami (agrární politikou, regionální politikou apod.) a soulad se společnými politikami EU. V oblasti rozvoje venkovských oblastí je to dodržení pravidel SZP.

Součástí RDP jsou přílohy, které shrnují:

- počáteční hodnocení RDP a posouzení vlivu opatření předpokládaných RDP na životní prostředí,
- výsledky dosažené realizací projektů spolufinancovaných EU (později ze strukturálních fondů – SF).

Základní členění a vazby nástrojů a procesů, ve kterých jsou uplatňovány prostředky regionálního rozvoje, je uvedeno v tab. I.

I. Struktura nástrojů a procesů regionálního rozvoje – Structure of the regional development tools and processes

Vazby procesů a nástrojů ¹	Strategie (politika) ²	Taktika (programy) ³	Operativa (projekty) ⁴
Analytické ⁵	x	x	x
Alokační ⁶	x	x	x
Organizační ⁷	x	x	x
Finanční ⁸	x	x	x
Technické ⁹	x	x	x

¹relation of processes and tools, ²strategy (policy), ³tactics (programs), ⁴operation (projects), ⁵analytic, ⁶allocation, ⁷organizational, ⁸financial, ⁹technological

PROCESY (systémové členění):

Strategie (politika Strukturálních fondů) se týká hodnocení socioekonomických podmínek určité geopolitické a geografické oblasti (regionu), vytvoření politik

Obsah: hospodářská politika, agrární politika, plánování rozvoje regionů, příprava programů.

Taktika (programy Strukturálních fondů): sem patří především identifikace a získání finančních zdrojů, příprava investic pro regionální rozvoj, stanovení místa jejich alokace apod.

Obsah: realizace programů, příprava projektů.

Operativa (projekty Strukturálních fondů): konkrétní opatření k plnění priorit, realizace finančních zdrojů v daném prostředí.

Obsah: realizace projektů, hodnocení dopadů.

V současné době probíhají práce na RDP v koordinaci MMR za účasti regionálních institucí. V resortu MZe se zúčastňují Územní odbory (ÚO) MZe a Agrární komora (AK).

RÁMEC PODPORY SPOLEČENSTVÍ

Regionální rozvojový plán (RDP) je předpokladem pro formulování CSF (Rámce podpory Společenství), který je důležitým vyjednávacím dokumentem. Dohodnutý Rámec podpory Společenství stanovuje rozsah podpor EU do regionů; jeho konkrétní podoba je publikována ve Věstníku EU.

Na základě předložených rozvojových plánů pro regiony patřící pod Cíl 1 bude zpracován tzv. Rámec podpory Společenství (CSF – Community Support Framework), ve kterém je definováno:

- jaké priority mají být ze společných prostředků EU a příslušného státu řešeny,
- rozsah a formy spoluúčasti finančního zabezpečení (princip adicionality včetně kontrolního systému sledování plnění této spoluúčasti),
- rozsah podpor a období pro jejich poskytování.

Po schválení tohoto rámce bude možné předložit operační programy, a to regionální a sektorové – odvětvové. Operační program musí obsahovat podrobný popis oblasti, priority a cíle řešení, návrh rozpočtu k jeho realizaci, a to podle etap, regionů, sektorů a zdrojů.

Po schválení operačních programů Evropské komise (EK) musí být ustaveny řídicí komise, které budou rozhodovat o financování jednotlivých projektů navržených v rámci každého operačního programu. Rovněž bude ustaven monitorovací výbor s účastí zástupce EK sledující realizaci programů.

Podle pokynů a dostupných materiálů EU by měl CSF obsahovat:

- stručný popis postupu jeho předložení a následného předpokládaného přijetí,
- 1. část CSF obsahuje popis hospodářských poměrů ve všech regionech včetně hodnocení výsledků dosažených s předchozí podporou EU,
- 2. část popisuje celkovou (regionální a sektorovou) strategii pro všechny regiony Cíle 1) a současně popis regionálních a strukturálních strategií samostatně, výběr rozvojových priorit,
- 3. část je prezentována finančním plánem, který má souhrnnou část a část podle konkrétních priorit a opatření vymezených z RDP,
- 4. část popisuje postup implementace CSF a soulad se společnými politikami EU (včetně SZP).

CSF se předkládá za celou skupinu regionů, případně za celý stát. Teprve po jeho schválení lze přistoupit k tvorbě programů a na ně navazujících projektů.

Mezi programy a projekty musí existovat vzájemné vazby, tak jak je zjednodušeně uvádí schéma 2.

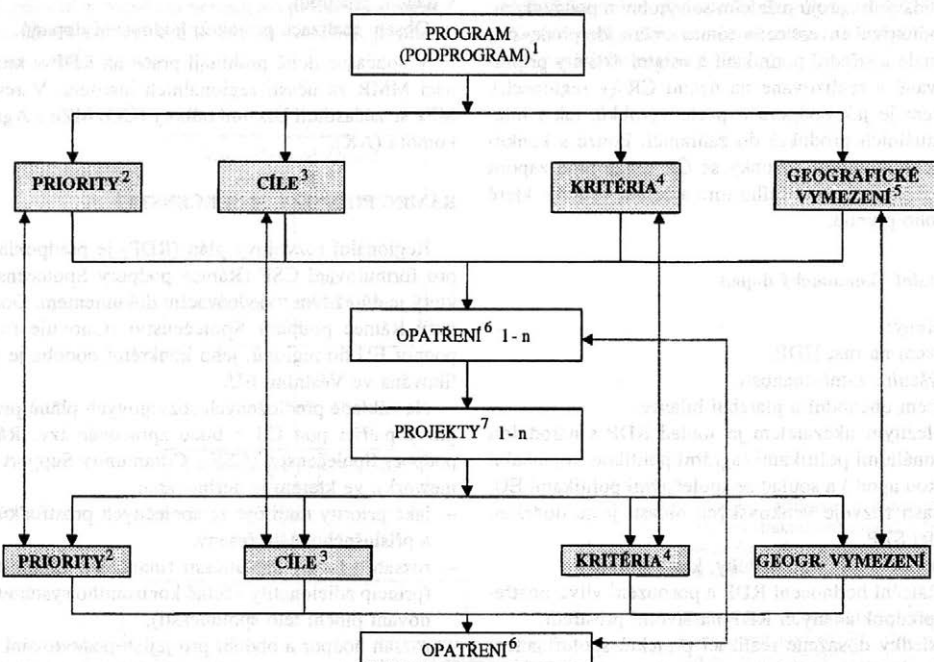
OPERAČNÍ PROGRAMY

V souladu se schválením a odsouhlasením CSF včetně priorit cílů a objemu finančních prostředků na úrovni NUTS II jsou připravovány operační programy, a to regionální pro regiony s regionální samosprávou a sektorové, zaměřené sice na jeden nebo několik sektorů, avšak s výrazným regionálním aspektem.

Operační program musí obsahovat všechny skutečnosti potřebné k tomu, aby je Evropská komise mohla schválit (tj. vše, co ještě nebylo popsáno v RDP):

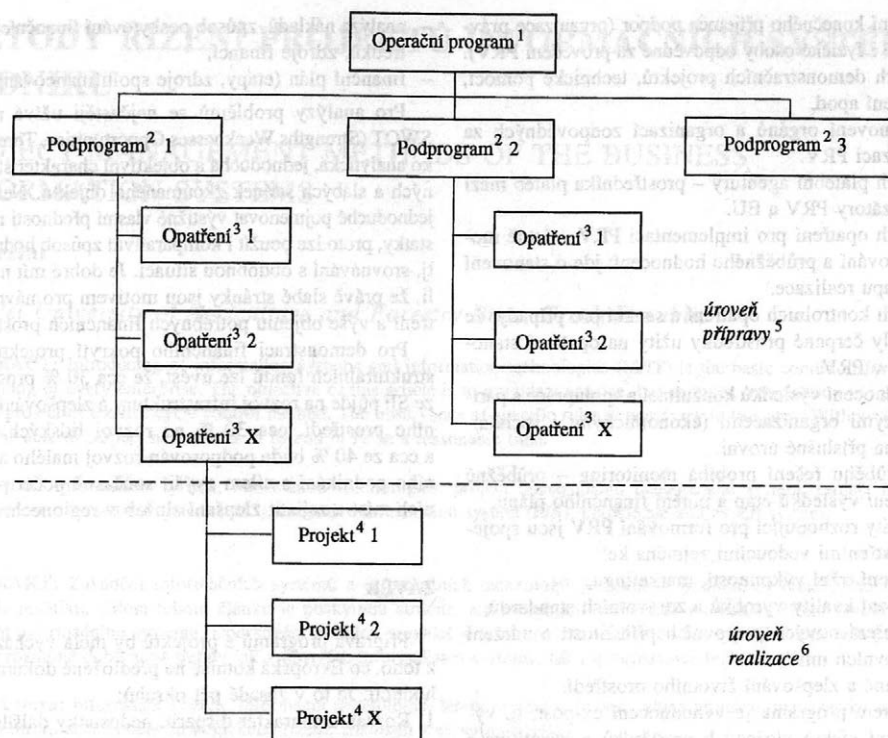
- popis navrhovaných opatření,
- geografické pokrytí,
- konkrétní cíle,
- prognózu střednědobých sociálních a hospodářských dopadů,
- subjekty zodpovědné za realizaci a předpokládané recipienty,
- finanční plán,
- ověření, že daná opatření jsou v souladu s legislativou a politikou EU.

Každý operační program může ve vazbě na navrhovaná opatření být rozdělen do podprogramů a v procesu realizace se tato opatření promítají do řady konkrétních projektů (schéma 3).

2. Vzájemné vazby mezi programy a projekty typu strukturálních fondů – Interrelations between programs and projects of the structural funds type

¹program (subprogram), ²priority, ³aims, ⁴criteria, ⁵geographic delimitation, ⁶tools, ⁷projects

3. Struktura operačního programu – Operational program structure

¹program, ²subprogram, ³tools, ⁴project, ⁵preparation level, ⁶realization level

STRUKTURA PLÁNU ROZVOJE VENKOVA

První dokument, který formou programu bude zpracován v rámci předstupní pomoci, bude Plán rozvoje venkova (PRV) na sedmileté období počínaje dnem 1. 1. 2000. Struktura tohoto plánu by měla být následující:

- Popis současné situace s kvantifikací ukazatelů:
 - * disparity vývoje a úrovně venkovských regionů ve srovnání s ostatními,
 - * specifikace hlavních nedostatků a předností regionu prostřednictvím metody SWOT, tj. silných a slabých stránek regionu, vymezení příležitostí a rizik rozvoje regionu,
 - * předpoklady dalšího vývoje regionu, soustředění se na kritické oblasti regionu,
 - * dosud využívané finanční zdroje a výsledky dosažené v předchozím období (hospodářské výsledky, trh práce a zaměstnanost, životní prostředí, služby a infrastruktura, cestovní ruch apod.).
- Návrh strategie rozvoje regionu – kvantifikace jejích cílů a vybraných priorit rozvoje venkova. V zásadě jde o formulování vize rozvoje příslušného venkovského regionu.
- Charakteristika geografické oblasti (včetně kartografického znázornění, map).

- Předběžné počáteční vyhodnocení očekávaných výsledků a dopadů (ex ante):

- * ekonomické výsledky (HDP/obyvatele, přidaná hodnota, objemy produkce, výše průměrných výdělků apod.),
- * environmentální (snížení zátěže životního prostředí, snížení rozsahu škodlivin v ovzduší, zlepšení kvality pitné vody apod.),
- * sociální (snížení míry nezaměstnanosti, zvýšení počtu pracovních míst, zlepšení pracovního prostředí, zlepšení životní úrovně, snížení migrace apod.).

- Vypracování indikativní souhrnné finanční tabulky shrnující:

- * národní a souhrnné finanční zdroje jako základ pro spolufinancování projektů schválených EU,
- * zdroje předpokládané (vyjednané) od EU, a to podle realizace opatření k vymezeným prioritám. Pokud bude nezbytné i čerpání z Evropské investiční banky, event. z dalších zdrojů EU,
- * finanční rozvrh na každý rok trvání programu a na každý přispívající zdroj.

- Návrh opatření k implementaci plánu rozvoje venkova, návrh hlavních aktivit a podpůrných programů včetně pravidel soutěže.

- Určení konečného příjemce podpor (organizace právnické i fyzické osoby odpovědné za provedení PRV).
- Návrh demonstračních projektů, technické pomoci, školení apod.
- Ustanovení orgánů a organizací zodpovědných za realizaci PRV.
- Návrh platební agentury – prostředníka plateb mezi realizátory PRV a EU.
- Návrh opatření pro implementaci PRV, včetně monitorování a průběžného hodnocení; jde o stanovení postupu realizace.
- Návrh kontrolních opatření a sankcí pro případy, že nebyly čerpané prostředky užity na opatření stanovená v PRV.
- Zhodnocení výsledků konzultací a spolupráce s partnerskými organizacemi (ekonomickými i sociálními) na příslušné úrovni.

V průběhu řešení probíhá monitoring – průběžné hodnocení výsledků etap a plnění finančního plánu.

Priority rozhodující pro formování PRV jsou spojeny s opatřeními vedoucími zejména ke:

- zlepšení tržní výkonnosti, marketingu,
- zlepšení kvality výrobků a zdravotních standardů,
- vytvoření nových pracovních příležitostí a udržení pracovních míst,
- ochraně a zlepšování životního prostředí.

Závěrem programu je vyhodnocení ex-post, tj. vyhodnocení efektů vložených prostředků a kvantifikace dopadů opatření vzhledem ke stanoveným cílům programu.

Obdobnou strukturu mají i programy a projekty, které budou v rámci procesu schvalování programových dokumentů vytvářeny.

ZÁKLADNÍ STRUKTURA PROJEKTU

Pro navrhovatele a zpracovatele projektu je důležitá jeho základní struktura. Tvoří ji:

- jednoznačné globální cíle projektu, tj. čeho chceme projektem dosáhnout, zlepšit; očekávaný společenský efekt apod.,
- kompatibilita s prioritami vyhlášeného programu (tak jak je znázorňuje schéma 2),
- kompatibilita s regionálními a místními strategiemi uvedenými v RDP a v PRV,
- analýza charakterizující problémy, potřeby, rizika realizace projektu apod.,
- kvantifikace krátkodobých a střednědobých cílů (počet pracovních míst, zvýšení výdělků, zlepšení životního prostředí apod.),
- charakteristika partnerů, kvalifikace příjemců pomoci (kvalifikační předpoklady, věk apod.),

- analýza nákladů, způsob poskytování finančních prostředků, zdroje financí,
- finanční plán (etapy, zdroje spolufinancování).

Pro analýzy problémů se nejčastěji užívá metoda SWOT (Strengths Weaknesses Opportunities, Threats) jako analytická, jednoduchá a objektivní charakteristika silných a slabých stránek zkoumaného objektu. Není však jednoduché pojmenovat výstižně vlastní přednosti a nedostatky, proto lze použít i komparativní způsob hodnocení, tj. srovnávání s obdobnou situací. Je dobré mít na mysli, že právě slabé stránky jsou motivem pro návrh opatření a výše objemu potřebných finančních prostředků.

Pro demonstraci finančního pokrytí projektů typu strukturálních fondů lze uvést, že cca 30 % prostředků ze SF půjde na rozvoj infrastruktury a zlepšování životního prostředí, cca 30 % na rozvoj lidských zdrojů a cca ze 40 % bude podporován rozvoj malého a středního podnikání s cílem zvýšit současně počet pracovních míst a zajistit zlepšení služeb v regionech.

ZÁVĚR

Příprava programů a projektů by měla vycházet mj. z toho, co Evropská komise na předložené dokumentaci hodnotí. Je to v zásadě pět okruhů:

1. Rozsah a charakter disparit, nedostatky dalšího rozvoje, vhodnost používaných finančních nástrojů.
2. Zvolená strategie, ekonomické, sociální a finanční nástroje a opatření, marketingové schopnosti firem, konkurenceschopnost, možnosti zahraničních investic.
3. Kvantifikace cílů – kvalita, vypovídací schopnost. Kvalita informačního systému a statistiky pro účely prokazování plnění cílů.
4. Soulad s politikami EU, například Společnou zemědělskou politikou, politikou životního prostředí apod.
5. Úroveň mechanismu implementace, monitorování a hodnocení. Přístup monitorovacích výborů k informacím, úroveň kontroly apod.

Uvedené informace jsou shrnutím z řady dokumentů EU a z materiálů zpracovaných ve spolupráci s MMR jako hlavním koordinátorem přípravy ČR na využívání SF, a to i v rámci předvstupní pomoci ČR ze strany EU. Jde o poznatky, které se budou dále rozvíjet a upřesňovat.

Cílem autorky článku bylo vybrat, utřídit a zpracovat dostupné materiály do podoby základních metodických principů pro zpracování programových dokumentů EU jako předpokladu pro využívání strukturálních fondů v ČR.

Došlo 19. 2. 1999

Kontaktní adresa:

Ing. Magdalena Hrabánková, CSc., Ministerstvo zemědělství ČR, Těšnov 17, 117 05 Praha 1, Česká republika, tel. +420 2 2181 2311

METODY ŘÍZENÍ PROJEKTŮ INFORMAČNÍCH SYSTÉMŮ PODNIKU

PROJECT MANAGEMENT METHODS OF THE BUSINESS INFORMATION SYSTEMS

Z. Pezlar

Mendel University of Agriculture and Forestry Brno, Czech Republic

ABSTRACT: Introducing of information systems and information technologies (IS/IT) is the basic condition for effective functioning of every enterprise. The objective of this article is to provide a concise, but complex introduction to information system project of the life cycle control method. The observance of specific rules is necessary in this area. Without it, we will not be able to respect new trends in IS and in IT in a reasonable time.

Key words: information system, information technologies, project management, management system, project life cycle, management information system (MIS), executive information system (EIS), knowledge and expert system

ABSTRAKT: Zavádění informačních systémů a informačních technologií je základní podmínkou efektivního fungování každého podniku. Cílem tohoto článku je poskytnout stručné, ale komplexní seznámení s metodou řízení životního cyklu projektu informačního systému. Dodržování určitých pravidel je v této oblasti nezbytné. Bez něj nebudeme schopni respektovat v rozumné době nové trendy jak v návrzích informačních systémů, tak i informačních technologií.

Klíčová slova: informační systém, informační technologie, řízení projektu, životní cyklus projektu, manažerský informační systém, informační systém strategického řízení, znalostní a expertní systém

ÚVOD

Důvodem k napsání tohoto článku a jeho prezentaci v odborném časopise zaměřeném na problematiku zemědělství je skutečnost ve využívání automatizovaných informačních systémů. Zatím se slušně využívají ve státní správě, některých průmyslových podnicích a sporadicky i v zemědělství. U malých a středních zemědělských podniků se prakticky nevyužívají (většinou z finanční náročnosti). Důvodem může být i neznalost možností těchto systémů nebo obava z jejich implementace, resp. návrhu informačního systému a řízení celého projektu.

Ve svém příspěvku se proto zmíním možnostech a podmínkách řízení projektů návrhu automatizovaných informačních systémů. Než je konkrétní informační systém zaveden, odladen a předán do rutinního užívání, musí projít celou řadou vývojových etap, jejichž souhrn nazýváme *projekt informačního systému*. Důležitou podmínkou úspěšného dokončení projektu je jeho řízení.

Řízením projektu se míní plánovací a řídicí proces s transparentní odpovědností, který integruje aplikace závislých úkolů a dostupných zdrojů k dosažení hledaných cílů v ekonomických a časových souvislostech. Podporuje přímou spolupráci, komunikaci, generační ohleduplnost, tvořivost, hledání a společné objevování nových souvislostí a možností. Umožňuje dosáhnout cíle s dostupnými zdroji optimálním způsobem, podle různých kritérií. Kromě hlavního sledovaného ukazatele, tj. splnění předmětné stránky projektu, dalšími ukaza-

teli mohou být rozpočtové náklady projektu, termín ukončení nebo trvání projektu, ale také nefinanční ukazatele.

V dřívějších dobách se pro tvorbu automatizovaného informačního systému sestavoval realizační tým z pracovníků vlastní organizace, tj. vedoucím týmu pověřeným řízením projektu býval některý vedoucí pracovník organizace. V současnosti se stále více prosazuje metoda získání informačního systému od specializované organizace. To ale vede ke změně nejen realizačního týmu, ale i vedení projektu.

Současné dochází ve způsobech a metodách řízení k výraznému kvantitativnímu, ale i kvalitativnímu posunu. Důvodem je dynamika celé společnosti. Množství informací potřebných k řízení a rychlost odezvy na různé podněty nutí manažery k co největší automatizaci nejen ve zpracování informací, ale i v procesech řízení. To se projevuje i v rozvoji automatizovaných informačních systémů. Poněkud horší situace je v oblasti systémů řízení, a to i plánování a řízení projektové činnosti při výstavbě automatizovaných informačních systémů. Proč tomu tak zatím není, když základy jsou již vytvořeny? Tím jsou míněny různé specializované informační systémy typu:

- transakční systémy,
- manažerské informační systémy (různých úrovní),
- systémy na podporu rozhodování,
- informační systémy strategického (vrcholového řízení),
- znalostní a expertní systémy.

Pokusím se na tuto otázku odpovědět. Z kybernetického hlediska lze popsat řízení takto:

„Každé řízení začíná shromažďováním informací o průběhu příslušných procesů. Tyto informace se přetvoří na takový druh, který je vhodný pro přenos komunikačními kanály a postoupí se do řídicího subsystému (např. lidského mozku nebo automatu). Řídicí subsystém, na základě určitých pravidel a možností, zpracuje získanou informaci v souladu s vytýčenými úkoly a cíly a vytvoří řídicí povel, který předá řízeným subsystémům (výkonným mechanismům nebo orgánům)“.

Prioritní roli v systému řízení tedy hraje *řídicí systém*, který na základě získaných informací, pravidel (znalostí) a možností (zkušenost, intuice, návyk) vydá rozhodnutí nebo řídicí povel.

Nepominutelnou vlastností řídicího systému je tedy jeho intelekt, tj. vzdělání, zkušenosti a schopnost správně reagovat na situaci, pro které nemá vytvořeno návykové chování (inteligence). To jsou ale vlastnosti, které se zatím podařilo zjistit jen u biologických systémů, člověka. V současné době je tedy řídicím systémem obvykle člověk (výjimky tvoří automatické technologické procesy). Informace, které člověk získává z informačních systémů, se mohou lišit od znalostí nebo návyků, které získal dříve. (I algoritmus, kterým člověk řeší určité situace, je návyk – někdy dosti špatný).

S přijímáním informací si člověk opravuje svoje chování, získává zkušenosti, adaptuje se na nové podmínky a tím vlastně překonává důsledky adaptace na podmínky předchozí. S adaptací úzce souvisí učení. Učení a poznávání vede člověka do rozporu s jeho návyky. Nedostává-li řídicí systém nové informace, není možné očekávat, že se bude učit a překonávat předchozí nedobré návyky.

Tvorba obecných automatizovaných, resp. automatických systémů řízení tedy závisí na tom, zda se podaří sestavit *umělý intelekt* nebo ne. Takto položená otázka může vést k dvěma odpovědím, tj. ano nebo ne.

V oblasti zpracování dat, tj. v informačních systémech, se prakticky vyskytují jen procesy, které jsou algoritmovatelné. Jiná situace nastává v oblasti řízení. Zde existuje množina nealgoritmovatelných procesů (zatím nevíme jak je algoritmovat).

(Algoritmovatelnými procesy jsou myšleny ty procesy rozhodování, pomocí nichž dosáhneme řešení na základě konečného počtu definovatelných kroků. Nealgoritmovatelné procesy jsou ty, kdy kroky vedoucí k rozhodnutí neznáme.)

ŘÍZENÍ PROJEKTU INFORMAČNÍHO SYSTÉMU

Před vlastním návrhem a výběrem metody pro řízení je dobré připomenout základní vlastnosti, které musí mít každý dobrý systém řízení. Dobrý systém řízení zahrnuje:

- plánování práce,
- definování výsledných produktů (i dílčích etap),
- výběr metod a činností vedoucích k vytvoření specifikovaných produktů,

- rozdělování práce a zdrojů,
- kontrola postupu projektu,
- sledování kvality výsledných produktů.

V každém projektu probíhají jednotlivé vývojové etapy, podle zásad projektového řízení. Sekvence těchto etap (a jejich další podrobnější členění) definuje postup prací, produkty a metody použitelné pro realizaci projektu. Jednotlivé etapy projektu jsou na sobě závislé: daná etapa nemůže být zahájena, dokud jiná etapa nevrátí výsledky v požadované kvalitě. Podobně i jednotlivé projekty jsou na sobě závislé svými výsledky.

Při projektování informačního systému lze vycházet ze dvou orientací: technokratické a uživatelské. Technokratická orientace projektu se projevuje tím, že aplikace celé technologie zpracování dat je plně podřízena potřebám a schopnostem výpočetní techniky. Jedná se hlavně o minimalizaci tiskových sestav a návrhy struktur dat s maximálním ohledem na datové objekty z hlediska optimální potřeby paměťových medií. To vede k silnému narušení pracovního rytmu uživatele a je spojené s jeho výraznou nechuť k zavádění výpočetní techniky.

Opakem technokratické orientace je uživatelský návrh informačního systému, pro který jsou charakteristické požadavky na zachování stávajícího tvaru a formy dokladů a jejich toku. Cílem uživatele je přizpůsobení automatizovaného informačního systému stávající funkci struktury organizace.

Z výše uvedeného je zřejmé, že každý z těchto přístupů má svoje klady a nedostatky. Proto je při projektování IS potřeba použít metodu vzájemné kombinace tak, aby byly z obou využity jen některé vlastnosti. To je umožněno vzájemným pochopením a rozumnou dohodou mezi uživateli a řešiteli. Uživatelé definují svoje informační potřeby, které jsou při návrhu systému vhodně propojeny mezi jednotlivá transformační místa (moduly zpracovávající samostatné dílčí úlohy). Při projektování se vychází z obsahové stránky jednotlivých subsystémů s nutnou vzájemnou návazností a z prototypového IS, který je implementován podle požadavků a potřeby uživatele.

Volba metody řízení projektu informačního systému závisí na několika základních podmínkách. Za prioritní považují osobnost řídicího pracovníka, jeho znalosti, odbornost, zkušenosti a schopnost řídit kolektiv lidí z různým profesním zaměřením. Dalšími podmínkami jsou: předpokládaný profil informačního systému a nutnost integrace a kooperace s již existujícími automatizovanými systémy. Není vyloučeno ani pro úvodní etapy stanovit vedoucího z řad příslušných vedoucích pracovníků organizace, pro kterou se informační systém projektuje a později ho nahradit např. specialistou na software.

Zde již existuje řada metodických návodů určených pro plánování a řízení postupu prací při výstavbě podnikového automatizovaného informačního systému. Některé jsou obecné, dokonce podpořené softwarovými produkty (MS Project firmy Microsoft), jiné podporují jen některé etapy projektu (většina CASE produktů). V dnešní době jsou i velice kvalitně realizovány i klasické metody pro podporu řízení, jako jsou např. Gan-

ttův diagram – tabulkové zobrazení s grafickou prezentací úkolů na časové stupnici (Gantt chart), CPM (Critical Path Method), PERT (Program Evaluation Review Technique) apod.

S prvními použitelnými návody na plánování a řízení postupu prací při výstavbě automatizovaných informačních systémů přišla americká firma IBM. Byly to metodiky BSP (Business System Planning) a PQM (Process Quality Management).

BUSINESS SYSTEM PLANNING

Princip metody vychází z předpokladu pyramidového řízení a využívání dat (těch co vstupují do automatizovaného zpracování). Poprvé byly aplikovány pro zabezpečení zpracování transakcí při podnikání. Vytvoření automatizovaných informačních systémů bylo podmíněno automatizací mnoha postupů a pracovních-intenzivním podnikovým systémem.

Metoda má za cíl:

- definovat stálou informační architekturu podniku,
- stanovit priority informačního systému,
- definovat data jako podnikové zdroje a jejich řízení,
- zabezpečit životní cyklus systému z hlediska cílů, ne organizačního uspořádání.

Struktura metody je členěna na dvě základní části. První představuje analýzu stávajícího podnikového systému a druhá vlastní sestavení plánu výstavby informačního systému podniku. Tyto části se obvykle dělí ještě na etapy, např.

- sestavení týmu,
- tvorba úvodní studie,
- definování podnikových procesů,
- definování dat, datových entit,
- definování informační architektury,
- analýza dosavadních aplikací informačních technologií,
- oponentura analýzy,
- zpracování oponentury a závěry pro další činnost,
- stanovení priorit v informační architektuře,
- návrh na změny v řízení informačních zdrojů,
- atd.

Problémem tohoto návodu je jednostranná datová orientace a přílišná orientace na komerčně realizované informační systémy firmou IBM.

PROCESS QUALITY MANAGEMENT

Již z názvu je zřejmé, že tato metoda je určena pracovníkům vrcholového řízení podniku. Její filozofie je obdobná předcházející metodě.

Pro úplnost je třeba dodat, že i u nás byly více či méně úspěšně prováděny pokusy s tvorbou metodik pro řízení projektů. Jsou známy pod názvy MARS a VARS. Základními prostředky zde byly síťové grafy.

Celé řízení projektu musí korespondovat s tím, jaké jsou cíle projektu a možnosti jejich dosažení. Musí být v souladu s životním cyklem.

ŽIVOTNÍ CYKLUS PROJEKTU

Při řešení jakéhokoli projektu je nutné dodržovat určitý postup vzájemně navazujících činností. Vynechání nebo opomenutí některé z nich může v budoucnu vést až k neřešitelným problémům a výraznému prodražení celého projektu. Také se, nevyplácí některou činnost, být i malou, podcenit. To se často děje např. při tvorbě, resp. tvorbě dokumentací. Doporučený postup, který není vhodné příliš měnit je:

1. Úvodní studie
2. Analýza problému
3. Návrh projektu
4. Realizace a implementace systému (programování)
5. Dokumentace (uživatelská)
6. Testování produktu
7. Zavedení u uživatele
9. Provoz a údržba

Tento postup samozřejmě není dogma. Ostatně žádný návrh postupu či metodika nemůže být dogma. Také prolínání jednotlivých pracovních činností je běžné.

Za stěžejní z výše uvedeného postupu považujeme (a nejen já) bod nazvaný „Úvodní studie“. Je to dokument, který obsahuje pracovní, technická a časová hlediska realizace projektu, cíle projektu, výběr subsystémů pro automatizaci, funkce, úkoly a činnosti, které se mají automatizovat, požadavky na programové a technické vybavení, vymezení personálních a materiálních podmínek, stadia a etapy budování, termíny a zhodnocení efektivity a návratnost vložených investic.

Při vlastním řízení projektu je třeba dbát na sledování plnění následných úkolů.

- 1 Procesy probíhající na projektu
- 2 Plány projektu, inicializace projektu
 - členění stavby IS
 - plán postupu
 - plán odpovědností
 - časový plán
 - finanční plán
- 3 Jak vytvořit graf postupu a další plány
 - dekompozice cílů na dílčí cíle
 - vzor postupu výstavby IS
 - tvorba plánu odpovědností – které role je potřeba obsadit
 - síťový graf v návaznosti na kapacitní rozvahy, odhadování pracnosti
- 4 Dokumentace projektu
 - smlouvy
 - předávání výsledků
 - archivace (význam CASE)
- 5 Práce se zákazníkem a řešiteli
 - formování zákazníka
 - formování interdisciplinárních týmů
- 6 Odhady rizik projektu, světové standardy, kvalita
 - řízení postupu
 - řešení speciálních situací
- 7 Dodavatelé projektů IS:
 - architekti a stavaři
 - nutné atributy systémového integrátora.

Při tom je třeba mít stále na paměti základní úkoly, tak jak jsou znázorněny na diagramu 1.

V případě, že projekt není řízen, hrozí riziko, že:

- nebudou splněny cíle (dojde k odklonu), resp. na některé činnosti se zapomene,
- nebude dodržen termín předání,
- překročí se rozpočet,
- nebude možno včas zjistit možná ohrožení termínu, rozpočtu, kvality výsledného produktu...

Informační systémy a informační technologie jsou sice velmi významným faktorem hospodářského prostředí, ale pozitivní efekt nepřináší zcela automaticky. Naopak řada projektů skončila neúspěšně a přinesla jejich investorům nemalé ztráty.

Je-li nasazování často spojeno s řadou rizik, je jistě užitečné analyzovat problémy a neúspěchy tuzemských i zahraničních projektů. Cílem této analýzy není pouze snaha o poučení z chyb našich předchůdců, ale také snaha ukázat příčiny, které si vynutily vznik a rozvoj strategického řízení informačních systémů a systémové integrace.

NEDÚSLEDNÉ ŘÍZENÍ PROJEKTU

Kvalitní řízení projektu je dalším kritickým faktorem úspěchu. Aby manažer projektu dovedl projekt do vítězného konce musí mít řadu specifických znalostí a zkušeností a musí být vybaven značnými pravomocemi. Manažer projektu musí dovedně koordinovat pracovníky rozdílných úrovní i specializací: vrcholové vedení podniku, koncové uživatele, pracovníky dodavatelských or-

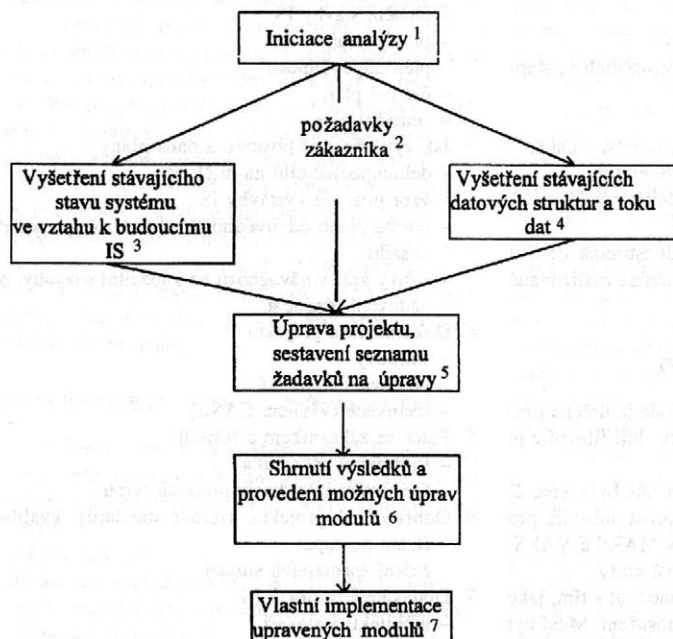
ganizací atd. Z naznačeného je zřejmé, že úspěšným manažerem projektu nemůže být ani člen vrcholového vedení, který nemá žádné znalosti o informačních technologiích, ani analytik-programátor, který nezná věcnou problematiku dané aplikační oblasti nebo nemá dostatečnou formální i přirozenou autoritu.

Nezkušený manažer projektu dělá chyby zejména tam, kde je informační systém propojen na ostatní činnosti podniku, resp. na externí partnery podniku, např.:

- úspěšné nasazení informačního systému vyžadovalo realizaci určitých organizačních změn, ale ty nebyly uskutečňeny,
- aplikace vyžadovala změny chování partnerů podniku (např. zasílání objednávek v elektronické místo papírové podobě), ale s partnery nikdo nejednal a neuzavřel s nimi potřebné dohody,
- aplikace využívá hardware a software od různých dodavatelů, ale nikdo neprovedl prověření kapacitních nároků aplikace na počítačové zdroje.

Implementaci a předáním projektu do rutinního provozu obvykle končí práce na projektu a tím i jeho řízení. Informační systém v organizaci zůstává a měl by začít přinášet požadovaný efekt.

Řada uživatelů má představu, že všechny problémy se zaváděním a využíváním informačního systému jsou u konce a systém bude pracovat téměř sám. Abychom se vyvarovali takových názorů, důležitou součástí etapy zavádění informačních systémů je tvorba organizačních předpokladů jeho servisní činnosti. Mezi ně patří mimo jiné i školení koncových uživatelů, tvorba vnitroorganizačních směrnic apod.

1. Etapy řízení projektu (iniciace projektu) – Stages of managing the project (project initiation)

¹initiation of analysis, ²customer's requirements, ³analysis of existing state of the system in relation to the future IS (information system), ⁴analysis of existing data structures and data flows, ⁵creating (putting together, completing) a list with requirements for modifications, ⁶summarizing of results and execution of possible modifications of the modules, ⁷actual implementation of modified modules

ŘÍZENÍ INFORMAČNÍHO SYSTÉMU

Patří-li informace a informační systém k rozhodujícím podnikovým zdrojům, nemůže o tomto zdroji rozhodovat pracovník na úrovni vedoucího odboru nebo dokonce vedoucího oddělení. Pracovník na této úrovni jednak nebývá dostatečně seznámen s podnikovými cíli a jejich prioritami a jednak nemá dostatečné pravomoci k prosazení významných rozhodnutí. Na základě zkušeností z prosperujících firem lze doporučit dvě varianty řízení informatiky. První variantou je, že řízení informatiky je v kompetenci ekonomického ředitele podniku. V druhé variantě je pro řízení informatiky zřízeno specializované funkční místo – ředitel informatiky. Praxe zejména velkých firem se postupně přiklání k druhé variantě.

Bohužel praxe u nás je často jiná. Veškeré činnosti spojené s využíváním informačních systémů je delegováno až na druhou nebo dokonce třetí úroveň podnikové hierarchie. Tímto opatřením se téměř znemožní, aby informační systém prioritně podporoval stěžejní celopodnikové cíle, aby strategické projekty byly řešeny s jim odpovídajícími prioritami a aby na projekty byly vyčleněny odpovídající finanční a pracovní kapacity.

ZÁVĚR

Na závěr se pokusím shrnout výše uvedené poznatky a formulovat závěry plynoucí z vlastních i cizích zkušeností a odborných expertiz.

Metodici projektování systémů ve svých pracích využívali a stále využívají různé fyzikální, grafické a textové modely. Jejich výsledky známe obvykle pod názvem projektová dokumentace. I když různé modely dovolují plánovat, řídit, realizovat a sledovat změny v systémech reálné či abstraktní podstaty, nejdůležitějším nástrojem pro plánování a řízení v jakékoliv oblasti je lidský cit, zkušenosti a znalosti, stručně řečeno rozum.

K čemu tedy různé metody, návody a automatizační prostředky. Odpověď je velmi jednoduchá. K uvolnění a rozvinutí duševních schopností člověka. Je-li možno některou činnost automatizovat, je jen otázkou času, kdy automatizována bude.

Řízení projektu v sobě zahrnuje i jiné než plánovací a strategické úkoly, i když je strategii možno považovat za dosti dominantní. Chyby ve strategii informačního systému se projevují velmi brzy (chybná volba operačního systému a aplikačního prostředí) nebo později, při testování produktu (hůře se odstraňují).

V oblasti projektování informačních systémů je důležitým také poznatek o procentuální úspěšnosti projektů. Tím je myšleno, kolik procent informačních systémů

můžou být opravdu uvedeno do provozu a skutečně využíváno. Statistiky ukazují číslo 30 % i když moje zkušenosti jsou podstatně optimističtější. Důvodů může být více. Jako hlavní vidíme účel, pro který je automatizovaný informační systém realizován. Tzv. typové informační systémy, které se pouze implementují na podmínky uživatele (jsou to prakticky všechny ekonomické, personální a skladové systémy), jsou využívány až na 90 %. Poněkud větší problémy nastávají z velkými a rozsáhlými systémy, projektovanými na zakázku nebo pro vlastní potřebu. Zde může být mnoho důvodů, např. ekonomické nebo personální důvody apod.

Z vlastní zkušenosti také plyne tento poznatek. Žádnou metodiku v projektování, ale ani řízení projektu informačních systémů nelze převzít bez toho, že bude modifikována na konkrétní projekt, podnik a dokonce na hospodářsko-ekonomické a správní podmínky daného státu.

LITERATURA

- Coad P., Yourdon E. (1991): Object-Oriented Analysis. New York, Prentice-Hall.
- DeMarco T. (1979): Structured Analysis and System Specification. Englewood Cliffs, N.J., Prentice – Hall.
- Drbal P. a kol. (1997): Objektově orientované metodiky a technologie. VŠE Praha.
- Chen P. (1977): The entity – relationships approach to logical database design. Wellesley, Mass, Q.E.D. Information Sciences.
- Konečný V. (1996): Projektování informačních systémů. ES MZLU Brno.
- Lacko B. (1998): Standardizované metody analýzy a návrhu informačních systémů. Softwarové noviny, IX, (1), leden.
- Martin J. (1982): Computer database organization. Englewood Cliffs, N.J., Prentice – Hall.
- Mitášová I., Veverka B., Pezlar Z. (1990): Základy teorie systémů a kybernetiky s aplikacemi v geodézii a kartografii. ALFA Bratislava.
- Pezlar Z. (1997): Profilující analýza a návrh projektu informačního systému. Sborník z letní školy Informační systémy a jejich aplikace, UAI FAST VUT Brno, s. 102–120.
- Pezlar Z. ml. (1998): Objektově orientovaná analýza informačních systémů, Sborník konference Mendelnet.
- Richta K., Sochor, J. (1997): Software engineering I. FEI ČVUT Praha.
- Řepa V. (1998): CASE jako důsledek a akcelerator vývoje metodik. Softwarové noviny, IX, (1), leden.
- Tietze P. (1992): Strukturální analýza. GRADA a.s. Praha.
- Yourdon E. (1989): Modern Structured Analysis. Prentice – Hall International, Inc.
- Firemní literatura produktů.

Došlo 12. 5. 1999

Kontaktní adresa:

Doc. RNDr. Zdeněk Pezlar, CSc., Ústav informatiky, Provozní ekonomická fakulta, MZLU v Brně, Zemědělská 5, 613 00 Brno, Česká republika, tel. +420 5 4513 2018, fax: +420 5 4513 2927, e-mail: pezlar@mendelu.cz

ÚSTŘEDNÍ ZEMĚDĚLSKÁ A LESNICKÁ KNIHOVNA, PRAHA 2, SLEZSKÁ 7

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna v Praze (dále jen ÚZLK), která je jednou z největších zemědělských knihoven na světě, byla založena v roce 1926. Již od počátku šlo o knihovnu veřejnou. Knihovna v současné době obsahuje více než jeden milion svazků knih, cestovních zpráv, dizertací, literatury FAO, svázaných ročníků časopisů z oblasti zemědělství, lesnictví, veterinární medicíny, ekologie a dalších oborů. Knihovna odebírá 750 titulů domácích a zahraničních časopisů. Informační prameny získané do fondu jsou v ÚZLK zpracovávány do systému katalogů – je budován jmenný katalog a předmětový katalog jako základní katalogy knihovny a dále různé speciální katalogy a kartotéky. Počátkem roku 1994 přistoupila ÚZLK k automatizovanému zpracování knihovního fondu v systému CDS/ISIS.

Pro informaci uživatelů o nových informačních pramenech ve fondech ÚZLK zpracovává a vydává knihovna následující publikace: Přehled novinek ve fondu ÚZLK, Seznam časopisů objednaných ÚZLK, Přehled rešerší a tematických bibliografií z oboru zemědělství, lesnictví a potravinářství, AGROFIRM – zpravodaj o přírůstcích firemní literatury (je distribuován na disketách), AGROVIDEO – katalog videokazet ÚZLK.

V oblasti mezinárodní výměny publikací knihovna spolupracuje s 800 partnery ze 45 zemí světa. Knihovna je členem IAAALD – mezinárodní asociace zemědělských knihovníků. Od září 1991 je členem mezinárodní sítě zemědělských knihoven AGLINET a od 1. 1. 1994 je deponitní knihovnou materiálů FAO pro Českou republiku.

Knihovna poskytuje svým uživatelům následující služby:

Výpůjční služby

Výpůjční služby jsou poskytovány všem uživatelům po zaplacení ročního registračního poplatku. Mimopražští uživatelé mohou využít možnost meziknihovní výpůjční služby. Vzácné publikace a časopisy se však půjčují pouze prezenčně.

Reprografické služby

Knihovna zabezpečuje pro své uživatele zhotovování kopií obsahů časopisů a následné kopie vybraných článků. Na počkání jsou zhotovovány kopie na přání uživatelů. Pro pražské a mimopražské uživatele jsou zabezpečovány tzv. individuální reproslužby.

Služby z automatizovaného systému firemní literatury

Jsou poskytovány z databáze firemní literatury, která obsahuje téměř 13 000 záznamů 1 700 firem.

Referenční služby

Knihovna poskytuje referenční služby z vlastních databází knižních novinek, odebíraných časopisů, rešerší a tematických bibliografií, vědeckotechnických akcí, firemní literatury, videotéky, dále z databází převzatých – Celostátní evidence zahraničních časopisů, bibliografických databází CAB a Current Contents. Cílem je podat informace nejen o informačních pramenech ve fondech ÚZLK, ale i jiné informace zajímavé zemědělskou veřejností.

Půjčování videokazet

V AGROVIDEO ÚZLK jsou k dispozici videokazety s tematikou zemědělství, ochrany životního prostředí a příbuzných oborů. Videokazety zasílá AGROVIDEO mimopražským zájemcům poštou.

Uživatelům knihovny slouží dvě studovny – všeobecná studovna a studovna časopisů. Obě studovny jsou vybaveny příručkovou literaturou. Čtenáři zde mají volný přístup k novinkám přírůstků knihovního fondu ÚZLK.

Adresa knihovny:

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna
Slezská 7
120 56 Praha 2

Výpůjční doba:

pondělí, úterý, čtvrtek	9.00–16.30
středa	9.00–18.00
pátek	9.00–13.00

Telefonické informace:

vedoucí:	24 25 50 74, e-mail: IHOCH@uzpi.agrec.cz
referenční služby:	24 25 79 39/linka 520
časopisy:	24 25 66 10
výpůjční služby:	24 25 79 39/linka 415
meziknihovní výpůjční služby:	24 25 79 39/linka 304
fax:	24 25 39 38
e-mail:	ÚZLK@uzpi.agrec.cz

CHOV KRAV BEZ TRŽNÍ PRODUKCE MLÉKA V ROZDÍLNÝCH VÝROBNÍCH PODMÍNKÁCH¹

COW BREEDING WITHOUT MARKET MILK PRODUCTION IN DIFFERENT PRODUCTION CONDITIONS

Ježková A., Louda F., Dvořák P., Stádník L.

Czech University of Agriculture, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: The methodology of the complex diagnostic of cow breeding without market milk production (BTPM) has been elaborated. Starting data of the individual producers were obtained with the help of diagnostic tables. After their evaluation through the form of analytic lists, the weak points in the breeding system of the given enterprise were judged. The reasons of the shortcomings, including the possible measures, were formulated in the advisory lists. We have followed 12 breeding herds with 6 meat production breeds in total in different production conditions for the period of 3 years. The following factors were taken into consideration: fodder producing areas and their use, production and purchase of concentrated and farm feeds, animal production – numbers of heads, breeds, sale and purchase of cattle, pasturing system, utilization of individual pastures, balancing of the system, balance of births, reproduction balance, production and economic indices. Shortcomings were found in the indices of reproduction, permanent grasses utilization and product marketing. It is necessary to focus the breeders on the area of fertility, namely to reaching high natality indices, it is necessary to mark for culling the cows with reproduction problems (low fertility, abortions, difficult births, insufficient mother qualities etc) and therefore also lower the percentage of non-planned slaughterings. Shortcomings were found also in the area of calf upbringing, the mortality percentage was in a wide range from 0% to 56.63%. For decreasing the mortality rate and the costs of their upbringing, it is necessary to follow strictly the seasonal insemination, resp. calving (the share of delayed births moved from 0% to 36.66%). The low average yearly utilization of pastures in the followed herds (below 1 AU per hectare) increases the costs of plant production, i.e. the costs of husbanding and harvesting the permanent grasses. By increasing the number of cattle bred in the BTPM system, the utilization of permanent grasses will increase and also the gross production (in kg of liveweight, resp in CK) per the area allocated for green fodder production will increase. The sale of the animals for maximum prices (direct sales of slaughter animals, own slaughter houses and, with a good level of breeding, also sales of breeding animals) increases the price per 1 kg of liveweight (which in the followed enterprises moved between 19 CK and 48.60 CK per kg). The goal of cow breeding without market production of milk lays, besides production of quality fattening or slaughter animals, also in the ecological and rational utilization of permanent grasses and sustaining of the cultural character of the countryside. Therefore, the optimal solution is to perform the BTPM style of cow breeding namely in the mountaneous and submountaneous areas with prevalence of permanent grassland. During our research, there finished or were about finishing this type of breeding, for economic reasons, the enterprises in the lowland, more intensive production areas, which cannot reach the subsidies for the BTPM breeding system. Even with very good breeding results, good labour organization and management, an adequate economic support of the government is necessary for reaching a certain profitability level in cow breeding without market milk production.

Key words: cow breeding without market milk production, meat cattle breeds, complex diagnostic, cow fertility, calf keeping, pasture, production and economic indices

ABSTRAKT: Analýza chovů krav bez tržní produkce mléka byla zpracována na základě hodnocení podkladových dat získaných od chovatelů formou diagnostických tabulek. Po vyhodnocení dat v analytických listech byla posouzena kvalita chovu BTPM v daném podniku a zjišťovány příčiny příp. nedostatky ve výsledcích jednotlivých ukazatelů pro orientaci chovatele při výběru opatření. Sledováno bylo 12 podniků z rozdílných výrobních oblastí s chovem 6 různých masných plemen skotu po dobu 3 let. Posuzovány byly tyto faktory: charakteristika podniku, pozemky pro výrobu krmiv a jejich využití, výroba a nákup jadrného a objemného krmiva, živočišná výroba – početní stavy, plemeno, prodej a nákup skotu, systém pastvy, zatížení pastvin, vyváženost systému, bilance telení, bilance reprodukce, výrobně-ekonomické ukazatele. Nedostatky byly zjišťovány v ukazatelích reprodukce, využívání trvalých travních porostů a zpeněžování produktu.

Klíčová slova: chov krav bez tržní produkce mléka, masná plemena skotu, komplexní diagnostika, plodnost krav, odchov telat, pastva, výrobně ekonomické ukazatele

¹ Příspěvek je zpracován na základě výsledků grantu GAČR č. 523/96/0541, ukončeného 31. 1. 1999.

Chov krav bez tržní produkce mléka (dále BTMP) je v České republice novým výrobním odvětvím. V podmínkách České republiky lze uvažovat o podnicích s hlavní zemědělskou činností s chovem krav bez tržní produkce mléka především v horských a podhorských oblastech, s větším zastoupením trvalých travních porostů a s dostatečným množstvím srážek. Pro řadu zemědělských podniků, které prošly transformačním procesem, bylo nutné rozhodnout o zaměření živočišné výroby a zejména v chovu skotu. Nezbytnou otázkou zůstává, zda i nadále produkovat mléko i maso chovem skotu s kombinovanou užitkovostí, nebo využít specializovaného plemene.

Získané výsledky naznačují, že mnoho chovů skotu bez tržní produkce mléka má značné rezervy. Jejich využití zavedením nových intenzifikačních opatření je však omezeno ekonomickými možnostmi. Rovnováha mezi technologickými a ekonomickými možnostmi je velmi křehká a obzvláště v chovu skotu BTMP v porovnání s jinými odvětvími chovu skotu nebo živočišné výroby. Významným intenzifikačním opatřením chovu skotu BTMP zůstává i jasná dlouhodobá dotační politika státu.

LITERÁRNÍ PŘEHLED

Stádo krav bez tržní produkce mléka je podle Goldy a kol. (1995) možno založit několika způsoby podle nevhodnějších místních podmínek. Nejjednodušší a ekonomicky nejméně náročný způsob spočívá v soustředění doposud dojených a zaprahých březích krav a po otelení v jejich převedení spolu s telaty na pastvu. Poněkud rychlejším způsobem vytvoření stáda krav bez tržní produkce mléka je nákup jalovic – kříženek po otcích masného plemene. Finančně nejnáročnější způsob

spočívá v nákupu odstavených nebo starších jaloviček čistokrevných masných plemen.

V systému chovu krav bez tržní produkce mléka je žádoucí sezónní zapouštění a telení. Podle výrobního zaměření lze reprodukci organizovat pomocí inseminace nebo přirozené plemenitby, příp. kombinace obou metod (Dufka 1995).

Ekonomikou chovu krav BTMP se zabýval Kvapilík (1995). Za důležité považuje následující faktory: plemeno, úroveň výživy, reprodukce, zootechnická práce, náklady na ustájení, zpeněžování chovných a jatečných zvířat a úroveň řízení. Obdobné poznatky uvádí Allen (1990) a Šrámek (1993).

Podle Kvapilíka et al. (1997) a Poděbradského (1994) jsou náklady na krmiva nejvyšší nákladovou položkou v chovu krav bez tržní produkce mléka.

METODA

Cílem práce je zpracování komplexní diagnostiky produkčních systémů chovu skotu bez tržní produkce mléka (BTMP), analýza některých chovů skotu BTMP v ČR a identifikace podmínek ekonomické úspěšnosti chovu.

Výchozím bodem navrhovaného systému jsou diagnostické tabulky. S jejich pomocí se zjišťují slabá místa daného produkčního systému, která budou navrženými opatřeními odstraňována. Návrh představuje 16 stran diagnostických tabulek a 12 stran uživatelské příručky. Analytické listy navazují na diagnostiku a případně prověřují další ukazatele a doplňující informace od chovatele, umožňují zjistit příčiny nedostatků. Slouží k rychlé orientaci poradce nebo chovatele ve výběru opatření. Posledním krokem navrhovaného postupu jsou poradenské listy, které poskytují základní informace pro formulování návrhů opatření ke zlepšení stávajícího stavu (Suchan 1997).

I. Charakteristika sledovaných podniků – Information of investigated farms

Podnik ¹	Nadmořská výška (m) ²	Roční úhrn srážek (mm) ³	Průměrná roční teplota (°C) ⁴	Celková plocha z.p. (ha) ⁵	Plemeno (křížení) ⁶	Průměrný stav skotu BTMP (DJ) ⁷
A	460	555	8,4	1 950	Hereford	50
B	330–750	464	8,5	2 000	Hereford	170
C	450	486	7,8	550	Charolais	110
D	407	611	7,3	1 300	Charolais	110
E	450	491	7,1	650	Charolais	45
F	386	497	7,7	1 500	Charolais	250
G	410	501	7,2	600	Charolais	90
H	740	680	6,8	1 000	Simentál	120
I	526	630	7,0	780	A. Angus	190
J	487	645	7,0	890	A. Angus	300
K	280	466	8,5	859	C x CH	40
L	785	820	6,2	29	Highland	25

¹enterprise, ²elevation, ³yearly rainfall (in mm), ⁴average yearly temperature (in Celsius grades), ⁵total area of a.l. (ha), ⁶breed (crossbreeding),

⁷average number of cattle bred without market milk production (in animal units)

Do sledování bylo postupně zařazeno 12 chovů z rozdílných výrobních podmínek se 6 různými chovanými masnými plemeny skotu, sledování byla prováděna po dobu tří let. V průběhu roku 1997 byla, z důvodu snížení dotace, ukončena ze strany některých chovatelů spolupráce a v některých případech došlo i k ukončení jejich chovatelské činnosti v chovu skotu BTM. Proto soubor sledovaných podniků doznal změn oproti roku 1996. U několika chovů se podařilo dodatečně zjistit potřebné údaje za rok 1995.

Ve většině sledovaných podniků je chov krav BTM minoritním odvětvím živočišné výroby, slouží jako doplňkové odvětví k chovu dojeného skotu, chovu prasat či rostlinné výrobě (obilí, řepka, cukrovka, brambory). Chov skotu BTM je hlavním odvětvím živočišné výroby v podniku C, E, F (plemeno Charolais), H (Simental), na rodinné farmě L (Highland) je chov skotu BTM jediným odvětvím zemědělské výroby. Charakteristika podniků je uvedena v tab. I.

V diagnostických tabulkách, resp. analytických listech byly sledovány tyto ukazatele:

- pozemky pro výrobu krmiv,
- využití pozemků,
- celková plocha zemědělské půdy,
- výroba a nákup jaderných a objemných krmiv,
- živočišná výroba – početní stavy, plemeno, prodej a nákup skotu,
- systém krmení – struktura a systém pastvy, zatížení pastvin,
- vyváženost systému – plocha a sušina sklizená na ustájenou (chovnou) dobytčí jednotku,
- autonomnost systému – náklady na jadrná krmiva,
- ostatní výrobky,
- ztráty zvířat,
- bilance telat,
- bilance reprodukce,
- výrobně ekonomické ukazatele.

Získané podkladové materiály byly vyhodnoceny a zpracovány do souhrnných tabulek.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Tendence rozvoje chovu masného skotu z hlediska zvýšení průměrného počtu dobytčích jednotek (DJ) ustájených v zimním období (tab. IV) je patrná v chovu plemene Hereford – B (nárůst o 11,56 % v roce 1996 proti roku 1995), v chovu F – plemeno Charolais (meziroční nárůst o 29,65 %), v chovech s plemenem Aberdeen-Angus: I (zvýšení počtu o 29,09 %), J (zvýšení o 18,68 %) v ostatních podnicích sledovaných po dobu 2, resp. 3 let byl průměrný stav DJ bez významných změn.

Bylo zjištěno, že mezi faktory, které mohou přispět k dosažení příznivých ekonomických výsledků chovu krav bez tržní produkce mléka, patří: volba plemene a zaměření chovu podle konkrétních výrobních a odbytových podmínek, vysoké ukazatele natality, bezproblémové porody, snížení úhynů a nutných porážek telat

a krav, dlouhodobé využívání krav v chovu, používání kvalitních plemenů, optimální využívání trvalých travních porostů, prodej zvířat za maximální cenu, maximální realizace příplatků a prémie, odpovídající úroveň managementu a řízení práce. Obdobné závěry uvádí Teslík a kol. (1997).

Z rozboru jednotlivých faktorů, sledovaných v hodnocených podnicích je možné učinit následující závěry.

Reprodukce

Jedním z nejdůležitějších faktorů, ovlivňujících výsledky chovu skotu BTM, je plodnost krav. Výsledky hodnocení reprodukce ve sledovaných chovech jsou uvedeny v tab. II. Hlavními hodnocenými ukazateli jsou procento březosti, počet otelení, procento zmetání a obtížných porodů, které vypovídají o úrovni a organizaci chovatelské práce v období zapouštění a telení. V 90 % sledovaných podniků bylo zjištěno, že odchov telat je slabou stránkou systému chovu krav BTM. Ve většině chovů byl pozorován vysoký úhyn telat.

Počet otelených plemenic se zvyšoval v podnicích, u kterých jsme uváděli nárůst počtu DJ, tj. v chovu B se zvýšil z roku na rok o 51,76 %, v chovu F o 52,26 %, v chovu I o 33,33 %, v chovu J o 34,16 %. Významné snížení počtu otelení jsme zaznamenali v chovu s kříženci českého strakatého plemene s masným plemenem Charolais K (o 58,82 % v roce 1996 proti roku 1995). Důvodem ukončení chovu krav BTM byla ztráta dotací.

Problémy se zabřežováním plemenic chovatelé neuvádějí. V chovu plemene Hereford – A v roce 1997 bylo zjištěno nízké procento procento zabřežlých (56,1 %). V tomto chovu byly zjištěny chyby v ošetřování plemenic a organizaci práce proti roku 1996 po rozšíření stáda zakoupením jalovic. Bezproblémové zabřežování a porody plemene Hereford lze dokumentovat na výsledcích chovu stejného plemene v chovu B. Vysoké uváděné procento březosti bylo naproti tomu v chovu B ovlivněno nedodržením principem sezónnosti v zapouštění. Toto se projevilo v ukazateli % opožděných porodů (2,44 %, resp. 3,53 %). V obou chovech plemene Hereford bylo zjištěno poměrně vysoké procento zmetání (A – 21,74 %, B – 7,32 % a 5,56 %). Protože odchované tele je důležitým tržním produktem chovu masného plemene, musí být snahou chovatele minimalizovat mortalitu telat. Při pečlivém ošetřování mají být ztráty telat co nejmenší a nemají podle Goldy et al. (1995) a Pytlouna a kol. (1994) přesahovat 5 % z počtu narozených. V obou chovech plemene Hereford jsou z tohoto hlediska značné rezervy v péči o narozená telata a v úrovni odchovu. Procento úhynu z narozených telat je velmi vysoké v chovu A, kde činilo 38,89 % a 52,63 %, výška tohoto ukazatele v chovu B je 9,3 a 5,88 %. Úroveň chovatelské práce ve stádu skotu BTM lze hodnotit brakací krav. Pytloun a kol. (1994) uvádí průměrné procento brakace 15 % a Teslík a kol. (1997) 20 %. V chovu A odpovídá procento brakace těmto průměrům. Nižší je brakace v chovu B, činí 4,55 %

II. Hodnocení ukazatelů reprodukce ve sledovaných chovech – Reproduction indices evaluation in the followed herds

Chov ¹	A	A	B	B	C	D	E	F	F	G
Ukazatel ²	1996	1997	1995	1996	1996	1996	1996	1996	1997	1997
Ks krav a jalovic na začátku telení ³	21	41	44	90	51	43	29	78	159	128
% březosti ⁴	100	56,1	100	100	100	100	100	100	100	100
Počet porodů ⁵	20	18	41	85	51	42	28	74	155	125
% porodů ⁶	95,24	43,9	93,18	94,44	100	97,67	96,55	94,87	97,48	97,66
% telat od jalovic ⁷	35,00	27,78	36,59	47,06	25,53	100	100	100	63,22	0,00
% mortality z narozených telat ⁸	38,89	52,63	9,3	5,88	11,3	16,28	6,66	4,23	7,10	7,81
% opožděných porodů (po 15. 5.) ⁹	0,00	0,00	2,44	3,53	0,00	2,38	36,66	10,81	32,26	6,40
% brakace ¹⁰	23,81	14,63	4,55	11,11	0,00	6,98	0,00	0,00	0,00	0,00
% obtížných otelení ¹¹	0,00	0,00	0,00	3,00	5,66	4,76	7,00	14,87	0,03	0,09
% zmetání ¹²	4,76	21,74	7,32	5,56	0,00	2,33	3,45	5,12	2,52	2,34

Chov ¹	H	I	I	J	J	K	K	K	L	L	L
Ukazatel ²	1996	1997	1998	1997	1998	1995	1996	1997	1996	1997	1998
Ks krav a jalovic na začátku telení ³	75	46	66	81	120	34	14	11	11	13	13
% březosti ⁴	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Počet porodů ⁵	73	45	66	79	120	34	14	11	11	13	13
% porodů ⁶	94,67	97,83	100	97,53	100	100	100	100	100	100	100
% telat od jalovic ⁷	100	13,33	42,44	40,51	66,67	0,00	0,00	36,36	0,00	15,38	0,00
% mortality z narozených telat ⁸	10,29	6,52	5,97	8,86	1,67	21,21	0,00	9,09	0,00	0,00	0,00
% opožděných porodů (po 15. 5.) ⁹	11,27	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00*	0,00*	0,00*	18,18	7,69	15,38
% brakace ¹⁰	5,33	0,00	3,03	0,00	0,83	58,82	21,43	27,27	0,00	0,00	0,00
% obtížných otelení ¹¹	7,04	0,09	0,03	0,04	0,04	0,88	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
% zmetání ¹²	2,66	2,17	0,00	2,47	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

*celoroční telení – calving all the year

¹herd, ²index, ³heads of cows and heifers at the beginning of calving, ⁴pregnancy rate %, ⁵number of births, ⁶% of births, ⁷% of calves from heifers, ⁸% of calf mortality, ⁹% of delayed births (after May 15), ¹⁰% of culling, ¹¹% of difficult calvings, ¹²% of abortions

a 11,11 %. Tento podnik v době sledování začínal budovat stádo krav BPM se snahou dlouhodobého využívání krav v chovu. Doba trvání chovu skotu BPM v podniku B byla 5, resp. 6 let. Stádo vzniklo v roce 1990, nakoupením vysokobřezích jalovic a dále se rozšiřovalo vlastním odchovem a nákupem plemenic. Průměrný věk plemenic ve stádě a snaha o rozšíření chovu BPM odpovídá uvedenému nízkému procentu brakace.

V podnicích s chovem plemene Charolais (C, D, E, F, G) chovatelé neuvádí problémy se zabřezáváním plemenic. Vysoký podíl opožděných porodů v chovech E (36,36 %), F (10,81 a 32,26 %) a G (6,4 %) svědčí však o nedodržování sezónnosti, která je, podle Teslíka a kol. (1997), v chovu skotu BPM nezbytná. Nedodržování sezónnosti telení v chovu masných plemen skotu zvyšuje náklady na krmiva a pracovní náklady a snižují se tak tržby za odstavené tele na krávu a rok. Byl pozorován vyšší úhyn telat, který je ve sledovaných podnicích, chovajících plemeno Charolais v rozmezí od 4,23 % do 16,28 %. Časově nejnáročnější na lidskou práci je období telení. Podobné výsledky uvádí Dufka (1999). Vyšší procento obtížných porodů bylo zjišťováno v podnicích C, D, E, F. V těchto chovech se ve sledovaném období otelilo výrazně vyšší procento jalovic. Z výsledků však vyplývá, že i přes vysoký podíl

otelených jalovic v chovu F v roce 1997, který je vyjádřen podílem telat narozených od jalovic (63,22 %), lze dosáhnout velmi dobrých výsledků i v tomto ukazateli. Pro snížení podílu obtížných porodů (stejně jako % zmetání) je kromě péče o zdravotní stav plemenic nutná i selekce prvotetek (krav) s problémy při telení. Významným intenzifikačním faktorem je používání býků kladně prověřených na snadnost porodů.

V podniku H, zabývajícím se chovem plemene Simentál, byl zjištěn vysoký úhyn telat z narozených 10,29 % i podíl obtížných porodů 7,04 %. Zlepšení výsledků v těchto ukazatelích vyžaduje zkvalitnění ošetrovatelské a šlechtitelské práce.

Výsledky reprodukce, % zabřezávání, počet otelení v chovech plemene Aberdeen-Angus (I, J) jsou velmi dobré. Rezervy jsou v odchovu telat, % úhynů telat je v chovu I 6,52 % a 5,97 %. V podniku J bylo dosaženo snížení tohoto ukazatele v roce 1998 o 7,19 %. Výborných výsledků bylo v těchto chovech dosaženo v počtu obtížných porodů (0,03–0,09 %). Tyto výsledky potvrzují snadnost porodů, kterými vyniká plemeno Aberdeen-Angus. V roce 1998 bylo zaznamenáno snížení % zmetání v chovu I z 2,17 % na 0,00 % a v chovu J z 2,47 % na 0,01 %, a to i přes vysoký podíl otelených jalovic.

Podnik K, který se v době našeho sledování zabýval chovem kříženců plemene českého strakatého a plemene Charolais, neměl vážnější problémy s plodností krav. Porody probíhaly celoročně, negativně lze hodnotit % úhynů z narozených telat (21,21 % v roce 1995 a 9,09 % v roce 1997). Důvodem radikálního snižování stavu krav BTPM a brakace 58,82 %, 21,43 % a 27,27 % byla změna hospodářského zaměření tohoto podniku. Důvodem likvidace byla ztráta dotací v dané výrobní oblasti.

Významně odlišných výsledků dosahuje rodinná farma s chovem plemene Highland (L). Plemenice mají vynikající plodnost, porody probíhají bez problémů. Vyšší podíl „opožděných porodů“ je dáno tím, že býk je celoročně ve stádě a farmář po dobrých zkušenostech

neovlivňuje sezónu zapouštění. Krtouš (1999) uvádí, že vzhledem k tomu, že nejde o klasické masné plemeno, není chov podřízen dosažení maximálních přírůstků. Není tedy nutné dodržovat přísné sezónní telení a býky je možné ponechat celoročně ve stádě. Odpadají tak problémy s jeho oddělením chovem a částečně rozdělené telení má návaznost na plynulý prodej jatečných zvířat.

Využívání trvalých travních porostů

Výroba krmiv a využívání trvalých travních porostů je nejdůležitější intenzifikační faktor, ovlivňující výši nákladů a ekonomické výsledky chovu skotu BTPM.

III. Využívání trvalých travních porostů pro výrobu krmiv, zatížení pastvin ve sledovaných chovech – Utilization of permanent grasslands for fodder production, utilization of pastures in the followed herds

Chov ¹	A	A	B	B	C	D	E	F	F	G
Ukazatel ²	1996	1997	1995	1996	1996	1996	1996	1996	1997	1997
Zatížení – jaro (DJ/ha) ³	1,08	1,11	0,83	0,97	1,54	0,44	1,34	2,68	2,63	0,29
Zatížení – léto (DJ/ha) ⁴	1,12	1,06	0,40	0,41	0,91	0,27	2,48	2,03	3,18	0,60
Zatížení – podzim (DJ/ha) ⁵	1,12	1,06	0,27	0,34	0,91	0,27	1,65	2,03	3,18	0,30
Zatížení roční (DJ/ha) ⁶	1,22	1,24	0,27	0,30	0,60	0,16	0,77	1,11	2,04	0,27
Plocha pasená (ha) ⁷	45	45	200	200	100	150	30	120	118	400
Celková plocha objemných krmiv (ha) ⁸	61	61	600	600	150	692	42	220	350	600

Chov ¹	H	I	I	J	J	K	K	K	L	L	L
Ukazatel ²	1996	1997	1998	1997	1998	1995	1996	1997	1996	1997	1998
Zatížení – jaro (DJ/ha) ³	0,48	7,12	9,32	1,34	1,97	1,47	1,46	1,40	1,64	1,78	1,85
Zatížení – léto (DJ/ha) ⁴	0,23	6,92	9,69	1,05	1,04	1,80	1,50	1,24	1,76	1,65	1,71
Zatížení – podzim (DJ/ha) ⁵	0,14	6,92	9,69	1,73	1,27	1,80	1,50	1,24	1,76	1,65	1,71
Zatížení roční (DJ/ha) ⁶	0,09	1,82	2,58	0,50	0,80	0,77	0,35	0,32	0,62	0,62	0,64
Plocha pasená (ha) ⁷	250	18	18	150	220	28	28	28	15	15	15
Celková plocha objemných krmiv (ha) ⁸	1 000	43	43	350	450	84	82	83	29	29	29

¹herd, ²index, ³utilization – spring (AU/ha), ⁴utilization – summer (AU/ha), ⁵utilization – autumn (AU/ha), ⁶yearly utilization (AU/ha), ⁷area of utilized pastures (ha), ⁸total area of green fodder (ha)

IV. Výroba krmiv na chovnou (ustájenou) DJ v zimním období ve sledovaných chovech – Fodder production per 1 bred animal unit in winter period in the followed herds

Chov ¹	A	A	B	B	C	D	E	F	F	G
Ukazatel ²	1996	1997	1995	1996	1996	1996	1996	1996	1997	1997
Plocha sklizená (ha/DJ) ³	0,42	0,52	3,69	2,99	0,44	4,02	0,23	0,18	0,37	3,28
Sušina sklizená (v/DJ) ⁴	2,84	3,03	4,11	5,07	2,98	18,19	4,58	5,56	1,10	5,47
Ustájených DJ (průměr) ⁵	49,68	50,87	162,53	183,78	112,5	133,9	43,67	222,83	317,33	91,33
Cena jádra na kg ž.h. (Kč) ⁶	4,68	6,04	1,26	0,87	1,22	2,04	1,27	2,41	2,23	2,60

Chov ¹	H	I	I	J	J	K	K	K	L	L	L
Ukazatel ²	1996	1997	1998	1997	1998	1995	1996	1997	1996	1997	1998
Plocha sklizená (ha/DJ) ³	9,41	0,07	0,05	0,60	0,78	0,88	0,73	0,79	1,14	1,04	1,01
Sušina sklizená (v/DJ) ⁴	11,29	16,95	18,00	4,09	4,97	10,55	9,45	9,28	1,63	1,48	1,45
Ustájených DJ (průměr) ⁵	122,17	116,83	165,00	283,00	348,17	36,94	41,33	40,33	24,5	27	24,67
Cena jádra na kg ž.h. (Kč) ⁶	0,58	2,95	2,64	2,39	2,22	1,84	8,07	3,88	1,08	0,54	0,48

¹prepočet na hrubou výrobu masa v živém – recalculated to gross meat production in liveweight

¹herd, ²index, ³harvested area (ha/AU), ⁴dry matter harvested (t/AU), ⁵number of housed AU (average), ⁶price of concentrated feeds per 1 kg of liveweight (CK)

V. Výrobně ekonomické ukazatele ve sledovaných chovech – Production and economic indices in the followed herds

Chov ¹	A	A	B	B	C	D	E	F	F	G	
Ukazatel ²	1996	1997	1995	1996	1996	1996	1996	1996	1997	1997	
Fixní náklady (Kč) ³	199 888	148 270	502 007	612 554	350 000	1 011 687	340 000	1 107 520	8 232 000	560 000	
Ostatní náklady (Kč) ⁴	42 540	49 000	80 000	81 000	131 000*	150 000	90 000	120 000	130 000	60 000	
Průměrná cena Kč/kg ž.h. ⁵	32,00	32,86	42,82	37,94	47,71	38,16	34,00	34,00	34,10	31,60	
Chov ¹	H	I	I	J	J	K	K	K	L	L	L
Ukazatel ²	1996	1997	1998	1997	1998	1995	1996	1997	1996	1997	1998
Fixní náklady (Kč) ³	627 000	634 000	526 000	787 200	823 200	181 972	119 000	181 972	241 500	255 000	241 500
Ostatní náklady (Kč) ⁴	60 000	20 000	22 000	18 000	18 000	76 300*	61 540*	61 010*	490 500**	870 500**	702 200**
Průměrná cena Kč/kg ž.h. ⁵	19,00	21,52	48,60	28,40	39,75	39,50	30,77	31,67	207,14	216,67	156,64

Pozn. – note: Fixní náklady zahrnují pachtovné, pozemkovou daň, mzdy vč. odvodů z mezd. Ostatní náklady zahrnují služby veterináře a plemenáře. – Fixed costs include lease, land tax, wages incl. taxes. Other costs include veterinary and breeding services.

*vč. nákladů na rostlinnou výrobu – incl. plant production costs

**vč. nákladů na r.v. a na investice – incl. plant production and investment costs

¹herd, ²index, ³fixed costs (CK), ⁴other costs (CK), ⁵average price CK/kg of liveweight

Hodnocení těchto ukazatelů ve sledovaných podnicích uvádí tab. III a IV. Z výsledků uvedených v tabulkách je patrné nízké průměrné roční využití pastevních porostů v 80 % sledovaných chovů. Nízké zařazení pastvin zvyšuje náklady na rostlinnou výrobu a spotřebu živé práce na ošetrování a sklizení travních porostů pro zimní krmení.

Průměrné roční zařazení pastviny by podle Raise a kol. (1994) mělo být asi 900 kg živé hmotnosti/ha, tj. 1,8 D/ha. Intenzivní je chov skotu BTM z hlediska využívání pastvin v chovu F (průměrné roční zařazení pastvin v roce 1997 bylo 2,04 D/ha). Výsokého ukazatele ročního zařazení je dosahováno v chovu I, a to 1,82 a 2,58 D/ha. Zvyšší stavy skotu BTM vzhledem k velikosti pasené plochy, resp. celkové plochy na výrobu objemných krmiv, by bylo řešením v chovu B s plemem Hereford, kde je průměrné roční zařazení 0,27 a 0,30 D/ha. Podobná situace je i v chovech plemene Charolais C, D, G a v chovu J (Aberdeen-Angus). Nízké průměrné roční využití TTP v chovu L odpovídá záměru chovat extenzivní masné plemeno, které umožňuje provozovat i v horské oblasti zimní pastvu. Pro letní pastvu je podle Krtouše (1999) lépe zajistit větší plochy (0,5 až 1 ha/DJ) s různě hodnotnými porosty. Využití se tím vynikající pastevní schopnosti plemene Highland, nedochází k rozvoji druhové diverzity porostů, a zároveň dochází k rozvoji druhové diverzity porostů, zvláště se zvyšuje podíl kvetoucích bylin.

Výrobně ekonomické ukazatele

Výrobní a ekonomické ukazatele ve sledovaných chovech krav BTM jsou velmi variabilní. Obtížné bylo odhadnout např. náklady na produkci pastevní hmoty, spotřebu práce na ošetrování stád. Na obtížnost zjišťování nákladů měly dále vliv výrazné změny cen vstupů a nákupních cen plemenitého skotu i krátká doba chovu skotu BTM v podniku. Výrobně ekonomické ukazatele zjištěné ve sledovaných podnicích jsou uvedeny v tabulkách V a VI. V tabulkách jsou zaznamenány náklady na chov masného skotu v daném podniku. Celková hrubá výroba skotu BTM v kg živé hmotnosti je přepočtena na masnou DJ a na kojnou krávu. Byla sledována rovněž cena kg živé hmotnosti, za kterou byla hrubá produkce zpeněžována.

Nízké náklady, které chovatelé uvádějí, vždy zahrnují např. mzdové náklady, pachtovné. Ve struktuře ostatních nákladů ve většině chovů nebyly uvedeny náklady na rostlinnou výrobu. Tyto výsledky jsou dány, kromě obtížnosti zjišťování některých nákladů i možností jejich kompenzace jiným odvětvím výroby v daném zemědělském podniku.

Nízká hrubá výroba na DJ ukazuje na pravděpodobně vysoké ztráty zvířat, hlavně na vysoké procento úhybnů z narozených telat, či nízké ukazatele reprodukce u plemene, jak tomu bylo v chovech A, B, C, D, G. Negativní vliv na výšku hrubé výroby má i špatné zpeněžování produktu chovu A a H nebo nevyvážený sys-

VI. Hrubá výroba v kg živé hmotnosti ve sledovaných chovech – Gross production in kg of liveweight in the following herds

Podnik ¹	Hrubá výroba ²		
	skotu BTM ³ (kg) ³	na DJ masnou (kg) ⁴	na kojnou krávu (kg) ⁵
A	1996	5 832	116,39
A	1997	5 444	110,35
B	1995	29 673	184,14
B	1996	43 316	223,11
C	1996	19 968	221,27
D	1996	24 520	218,87
E	1996	5 360	121,82
F	1996	48 594,6	313,83
F	1997	29 055	120,53
G	1997	20 330	216,13
H	1996	22 952,6	255,02
I	1997	16 860	215,02
I	1998	23 900	215,40
J	1997	62 810	358,71
J	1998	96 074	429,25
K	1995	11 845	351,22
K	1996	2 834	99,96
K	1997	7 746	292,02
L	1996	2 400	133,46
L	1997	4 800	264,98
L	1998	5 420	290,10

¹enterprise, ²gross production ³of cattle in BTM (kg), ⁴per 1 AU of meat breed (kg), ⁵per 1 suckling cow

tém spotřeby a výroby krmiv v chovu A a K. Ukazatel hrubé výroby v kg na DJ v chovech plemen Hereford ukazuje rozdíly mezi oběma sledovanými chovy v chovu B v roce 1996 o 106,72 kg (tj. o 90 %) vyšší proti podniku A. Chov F s plemenem Charolais dosáhl hrubé výroby 313,83 kg na DJ masnou v roce 1996, ale v roce následujícím byl zaznamenán průkazný pokles hrubé výroby na DJ. Další chovy plemene Charolais mají tento ukazatel nižší než chov F v roce 1996. Nejnížší byl v chovu E – 121,82 kg/DJ. Velmi dobrých výsledků dosahuje chov plemene Aberdeen-Angus (J), ve kterém byla hrubá výroba 358,71 a 429,25 kg/DJ. V chovu I jsou tyto výsledky horší (215,02 a 215,40 kg/DJ) než uvádí Kvapilík (in: Teslík a kol. 1997), který odhaduje roční tržní produkci chovného i jatečného skotu na cca 274 kg na krávu a rok.

Bylo zjištěno, že cena za kg živé hmotnosti při prodeji skotu je významně ovlivněna formou zpeněžování zvířat (jatečný, zástavový, plemenný skot). Cena za kg živé hmotnosti také souvisí s možností zpeněžování jatečných zvířat za vyšší nákupní ceny např. na vlastních jatkách (případ chovu v B – cena za kg ž.h. 42,80 Kč a 37,94 Kč). Ve vyšší ceně prodaného kg živé hmotnosti skotu v chovech plemene Aberdeen-Angus v roce 1998 (48,60 Kč a 39,75 Kč) se odrazil prodej plemenného materiálu za výhodnější ceny než je tomu při zpeněžování formou jatečného skotu. Zvýšení ceny za kg

zpeněžovaného skotu v chovech plemen Aberdeen-Angus činilo v chovu I 55,7 % a v chovu J 28,6 %. Chovatelé plemene Charolais prodávali skot za průměrnou cenu 34 Kč (E a F), za vyšší cenu při zpeněžování chovného skotu v chovu C (47,71 Kč). Rozdíly ve zpeněžování kg živé hmotnosti v chovech plemene Charolais činil až 33,8 % (mezi chovy G a C).

Průměrná cena za kg živé hmotnosti u chovatele plemene Highland je výrazně vyšší, protože chovatel po dobu sledování prodával pouze plemenný materiál. Je připravován projekt přímého prodeje masa z farmy. Problémem zůstává, že současné veterinární a hygienické předpisy nepamatují na možnost produkce, zpracování a prodeje ekologicky hodnotného masa přímo z farmy (Krtouš 1999).

ZÁVĚR

V ČR dosud nebyl vybudován jednotný systém zemědělského poradenství. Cílem práce bylo zpracování metodiky komplexní diagnostiky chovů skotu bez tržní produkce mléka. Od chovatelů jsme získali podkladová data pro vytvoření základu referenční databáze chovů a identifikaci faktorů ovlivňujících hospodářský výsledek v daných chovech. Navrhované poradenské listy doporučují chovatelům soubor opatření na odstranění nedostatků.

Dosavadní výsledky masných stád skotu, zjišťované při kontrole užitkovosti, naznačují, že o úspěšnosti chovu rozhoduje management a použité plemeno. V intenzivnějších výrobních podmínkách je výhodnější chovat masné plemeno skotu velkého tělesného rámce s vyšší růstovou schopností. Chov skotu BTM ovlivňuje řada ukazatelů, jejichž negativní vliv na ekonomický výsledek může chovatel dobrou ošetrovatelskou, organizační a šlechtitelskou prací do značné míry eliminovat. Za rizikové faktory chovu skotu BTM lze považovat úroveň reprodukčních ukazatelů, kvalitu odchovu telat, využívání trvalých travních porostů, zpeněžování zvířat.

Plodnost krav je faktor, který je z ekonomického hlediska v systému chovu skotu BTM limitující. V oblasti reprodukce byly ve sledovaných chovech zjištěny rezervy. Pozornost chovatelů je třeba zaměřit zejména na dosažení vysokých ukazatelů natality. Nezbytné je vyřazovat plemence s problémy v plodnosti a nedostačujícími mateřskými vlastnostmi. Ve sledovaných podnicích byly zjištěny rezervy v odchovu telat. Je třeba snížit procento úhynu telat. Je nutné důsledně dodržovat sezónnost zapouštění a telení. Je-li telení posunuto na pozdní období po 15. 5., matky na pastvě produkují více mléka než telata v prvním období života potřebují a pozdější vyšší potřebu mléka u telat nejsou již schopny pokrýt. Nedodržování sezónnosti telení v chovu masných plemen skotu zvyšuje náklady na krmiva, nároky na živou práci a snižují tržby za odstavené tele na krávu a rok.

Nízké zatížení pastvin a rovněž poměrně vysoká plocha sklizená na DJ ustájenou v zimním období zvyšuje náklady na rostlinnou výrobu, tzn. náklady na ošet-

řování a sklizení TTP. Zvýšením stavů skotu chovaného v systému BTM se zvýší využití TTP na optimální průměrné roční zatížení 1,8 DJ/ha a rovněž hrubá výroba na plochu určenou trvale pro výrobu objemných krmiv.

Zpeněžování zvířat za maximální ceny (přímé zpeněžování jatečných zvířat, vlastní jatka a při dobré úrovni šlechtitelské práce i prodej plemenných zvířat) zvyšuje průměrnou cenu za kg živé hmotnosti skotu, tedy tržby chovu krav BTM.

Cílem chovu krav BTM je kromě produkce kvalitních zástavových či jatečných zvířat i ekologické a racionální vyživování trvalých travních porostů v podhorských a horských oblastech s převahou TTP. Během našeho sledování skončily nebo v současné době končí s tímto způsobem chovu skotu podniky, hospodařící v intenzivnějších výrobních oblastech. Pro 30 % ze sledovaných podniků (chov D, E, F, K) je po ztrátě dotací tento systém chovu skotu nerentabilní.

I při velmi dobré organizaci práce a managementu je pro dosažení určité míry rentability chovu krav BTM v podhorských a horských nezbytná dlouhodobá přiměřená ekonomická podpora státu, aby se tento systém chovu skotu mohl za stávajících ekonomických podmínek uplatnit.

LITERATURA

Allen D. (1990): *Planned Beef Production and Marketing*. BSP Professional Books, Oxford, London, Edinburgh, Boston, Melbourne, 232 p.

Dufka J. (1995): Zkušenosti s chovem krav bez tržní produkce mléka. *Náš chov*, (3): 15–16.

Dufka J. (1999): Chov skotu masných plemen – zimní období. *Náš chov*, (2): 16–17.

Golda J., Suchánek B., Kvapilík J. (1995): *Praktická příručka pro chovatele masného skotu*. ACHMP a VÚCHS Rapotín, 54 s.

Krtouš V. (1999): Extenzivní způsob chovu masných plemen skotu – alternativa pro zachování rodinných farem. *Náš chov*, (2): 11.

Kvapilík J. (1995): Ekonomické ukazatele chovu krav bez tržní mléčné produkce. *Zemědělec*, (2): 5.

Kvapilík J., Frelich J. (1997): Hlavní výrobní a ekonomické ukazatele chovu krav bez tržní produkce mléka za rok 1995 (I. a II. část). *Farmář*, (2): 7, (3): 12–13.

Poděbradský Z. (1994): Ekonomické mantinely chovu masného skotu I. *Zemědělec*, s. 5.

Pytloun J., Louda F., Suchan V. et al. (1994): *Základy chovu masných plemen skotu*. Institut výchovy a vzdělávání MZe ČR, 35 s.

Rais I., Kvítek T. (1994): Extenzivní hospodaření na trvalých travních porostech. *Zemědělec*, s. 8.

Suchan V. (1997): Aktuální problémy šlechtění, zdraví, růstu a produkce skotu. *Scientific Pedagogica Publishing, České Budějovice*, 410 s.

Šrámek J. (1993): Chov krav bez tržní produkce mléka. *Výzkum v chovu skotu, Rapotín*, (1): 23–26.

Teslík V. a kol. (1997): Chov masných plemen skotu. ČSCHMS, Apros Praha, 241 s.

Došlo 19. 2. 1999

Kontaktní adresa:

Ing. Alena Ježková, CSc., Prof. Ing. František Louda, DrSc., Ing. Petr Dvořák, Ing. Luděk Stádník, Česká zemědělská univerzita Praha, Katedra chovu skotu a mlékařství, Agronomická fakulta, 165 21 Praha 6-Suchbát, Česká republika, tel.: +420 2 2438 3066

K NĚKTERÝM ZKUŠENOSTEM Z UPLATNĚNÍ TRŽNÍCH ŘÁDŮ A VYROVNÁVACÍCH PLATEB V NĚMECKU

ÚVOD

Nová zemědělská politika Německa v oblasti rostlinné výroby vychází z politiky EU a její agrární reformy.

Během provádění agrární reformy byly v oblasti rostlinné výroby uplatněny kroky postupného snižování intervenčních cen k obilovinám a současně došlo ke zvýšení vyrovnávacích plateb. Za prvé tři roky reformy (do roku 1995) se ukázalo, že trhy obilovin EU byly tímto odlehčeny o 80–90 milionů tun, došlo ke snížení zásob. Současně se pozitivně vyvíjely ceny obilí, což se příznivě projevilo na příjmech výrobců.

Zmíněné výsledky a současné tendence naznačují, že pomocí účinného a flexibilního nástroje, kterým je ponechání půdy v klidu, se podařilo zvládnout potřebným způsobem trh s obilím. To zároveň ale znamená, že při bohatší sklizni muselo být rozhodnuto o vyšších sazbách za ponechání ploch v klidu (což platilo zejména o pozadí rekordu EU s více než 200 mil. tun produkce v roce 1996).

Při vši spokojenosti nad výsledky agrární reformy nelze však zapomínat na komplikace při tvorbě předpisů a pravidel reformy. V Bruselu se podařilo prosadit významná zjednodušení, např. zjednodušené určování sazeb za půdu ponechanou v klidu, dále zaměřit potřebnou pozornost na pěstování obnovitelných zdrojů na plochách uvedených do klidu.

Závěry k agrární reformě EU zahájily tak především v oblasti rostlinné výroby novou tržní politiku, jejíž hlavní tendence jsou následující:

U obilí, olejnin, luskovin a lnu na olej neleží již těžiště v podpoře cen, nýbrž v přímé podpoře formou plošných vyrovnávacích plateb. Aby tato forma podpory byla úspěšná, byli zemědělci zavázáni nejméně 5 % svých výnosových ploch, oprávněných k získání vyrovnávacích plateb, ponechat v klidu již ke sklizni 1997.

Zvláštní výhodu přináší přestavba systému rostlinné výroby v návaznosti na chov zvířat. Zemědělci, kteří zkrmují nebo zpracovávají své obilí, dostávají vyrovnávací platbu stejně jako krmivářské podniky, a to za plochy silážní kukuřice, pokud tyto zahrnují do výnosových ploch. Mimo to mohou určité šlechtitelské podniky převést povinnost udržení půdy v klidu na jiné zemědělce. To se týká ale jen těch podniků, které by na základě určitých regionálních předpisů na ochranu životního prostředí při ponechání půdy v klidu v podmínkách agrární reformy EU musely snížit svůj stav skotu.

Prostřednictvím agrární reformy EU dostává poměrně výrazný impuls výroba obnovitelných surovin. Jejich pěstování je možné na společných konjunkturálních klidových plochách. Mimo to je zabezpečována vyrovná-

vací platba pro ponechání půdy v klidu v plné výši. Mohou být pěstovány všechny jednoleté nebo dvouleté kultury, jestliže je zajištěno, že sklizňové produkty z těchto ploch budou sloužit výrobě průmyslových produktů a při pěstování určité kultury (resp. zde suroviny) byla uzavřena s nákupním podnikem nebo prvo-zpracovatelem smlouva o odběru.

Tzv. Blair-House smlouva týkající se olejnin vymezuje pěstování olejnin pro potravinářské a nepotravinářské účely a sankcionuje výrobce při nedodržení omezení.

Reforma společné zemědělské politiky v případě obilovin je charakterizována postupným snižováním administrativní podpory k cenám. Za olejnin, len na olej a luskoviny dostávají zemědělci za snížené ceny vyrovnání ke ztrátám na příjmu ve vztahu k ploše.

Existují dvojí pravidla a to: Obecná pravidla a Zjednodušená pravidla (určená pro malé výrobce).

Každá spolková země má regionálně určené plochy s oprávněním k vyrovnávací platbě, při jejichž překročení:

- v témže hospodářském roce jsou poměrně kráceny vyrovnávací platby,
- v dalším hospodářském roce odpovídá % sazbě překročení v tomto regionu dalším přidáním plochám, ponechaným v klidu; tady nedostávají zemědělci žádné vyrovnávací platby za ponechání půdy v klidu.

Plošiny s oprávněním k získání vyrovnávacích plateb jsou: obiloviny (měkké pšenice, tvrdé pšenice, oves, žito), kukuřice včetně cukerné a silážní, olejnin (řepka, řepice, slunečnice, sójové boby), luskoviny (hrách a sladká lupina), len mimo lnu na vlákno (len na olej).

Vyrovnávací platby budou vypláceny za pěstování určitých druhů řepky a druhů řepice, které jsou výlučně zkrmovány. Pro další kultury nelze požadovat žádné vyrovnávací platby (př. cukrovka, brambory, hořčice atp.). Pro všechny kultury s nárokem na vyrovnávací platby, které nejsou pěstovány na ploše mající nárok na vyrovnání (stejně jako u silážní kukuřice, pokud je pěstována na ploše, která je zahrnuta do hlavních krmných ploch) platí, že v těchto případech nárok na platby nevzniká.

U kultur oprávněných k vyrovnávacím platbám, které jsou uměle sušeny v cizích sušárnách, také nárok na vyrovnávací platby nevzniká.

Výjimky ze zákazu dvojí podpory platí pro: podsevy a meziplodiny na plochách obilovin, olejnin a luskovin, podpora zlepšení efektivnosti zemědělských struktur, podpora výrobních postupů příznivě působících na životní prostředí.

Musí být dána pravidla pro případy, kdy vznikají různé varianty rozhodování, např. vyrovnávací platby pro případ společných ploch jmenovaných kultur (nelze žádat pro plochy do roku 1991 užívané jako trvalé kultury nebo nesloužící zemědělským účelům).

Cenové vyrovnání na tunu obilí, luskovin a lnu na olej jako trvalé kultury nebo cenové vyrovnání na hektar pro olejiny, stejně jako vyrovnávací platba za ponechání v klidu je stanoveno v ECU.

Např. podle výnosu Německa pro 1997 na ha:

	ECU/ha	DM/ha
obiloviny, vč. silážní kukuřice a cukrové kukuřice, směsky obilovin a olejninami nebo plochy olejnin a luskovinami	304,3	593,28
plochy olejnin*	574,94	1 120,9
luskoviny*	439,54	856,94
len na olej*	588,56	1 147,47
plochy v klidu*	385,45	751,48

* ne u malovýrobce

Vyrovnávací platby na ha se propočítávají pro obiloviny (vč. silážní kukuřice), luskoviny, stejně jako pro len na olej pomocí multiplikátoru cenového vyrovnání na tunu regionálního průměrného výnosu. Výše vyrovnávací platby za ponechání v klidu je počítána multiplikátorem dané podpory na tunu 63,83 ECU = 134,19 DEM/t při regionálním výnosu obilí v 1997.

Konečná výše vyrovnávací platby u olejnin závisí na třech faktorech:

- eventuelním překročení regionálních základních ploch,
- stanovení konečných referenčních cen,
- eventuelním překročení národních a EU garantovaných ploch.

Výše vyrovnávací platby pro olejiny: EU agrární radou byla stanovena předpokládaná referenční cena: pro olejiny 196,80 ECU/t, tj. 383,69 DEM/t; přitom se jedná o vážený průměr světových cen od hospodářského roku 1987/88 do 1990/91 pro hlavní tři druhy olejnin. Z nich byl odvozen 433,5 ECU (845,16 DEM/ha) jako referenční platba. Toto bylo přepočteno v relaci skutečného regionálního výnosu (2,36 t/ha) pro současné výrobní regiony (počítají se vždy pro region před 30. 1.).

Nejmenší plocha při žádosti o vyrovnávací platbu: obvykle obnáší 0,3 ha pro obiloviny, olejiny, luskoviny a len na olej a nesmí být dle kultury a honu poddimenzována, může se ale skládat z několika částí.

Obhospodařování ploch probíhá dle daných pravidel: plochy, na které je požadována vyrovnávací platba, musí být osety nejpozději ke žním (předpokládáno k 15. 5.), podle norem obvyklých v místě: buď obilovinami, olejninami, luskovinami a (nebo) lnem na olej. Vyrovnávací platby jsou podmíněny zachováním obvyklých podmínek růstu, přinejmenším do začátku kvetení. U olejnin, luskovin a lnu na olej musí být pěstovány nejméně do 30. 6., před tímto datem mohou být

sklizeny jen v plné zralosti. Luskoviny se smí sklízet teprve po dosažení mléčné zralosti.

REGIONÁLNÍ ZÁKLADNÍ PLOCHY A PRŮMĚRNÉ REGIONÁLNÍ VÝNOSY

Každý člen EU musel získat přezkoušení a povolení v rámci tzv. plánu regionalizace. Tímto plánem jsou určeny základní plochy a výrobní regiony. Co se týká základních ploch v regionu a krácení vyrovnávacích příspěvků, je stanoveno, že v Německu odpovídá jedné základní ploše regionu jedna spolková země. Pro každou spolkovou zemi se zjišťuje z plochy 1989, 1990 a 1991 osety obilovinami, olejninami, luskovinami nebo půd ponechaných v klidu rámci veřejného programu. Uvedené plochy byly rozšířeny ke žním 1994 o plochy lnu na olej. Tyto plochy jsou takto pevně integrovány do stávajících základních ploch. Regionální základní plochy nových spolkových zemí byly určeny nízkou, v globálu na 3,6 mil. ha, ale pak posléze v 1993 překročeny o 9 %.

Spolkové vládě se podařilo v létě 1996 dosáhnout počátek období redukce 15 tis. ha produkčních ploch určených pro ponechání v klidu a posunout jej o 2 roky v případě nových spolkových zemí (150 tis. ha, kterých se týká vyrovnávací příspěvek za ponechání v klidu).

Těchto 150 tis. ha podléhá přízpusobovacímu modelu teprve od hospodářského roku 1999/2000. V rámci hospodářských let 1998/99–2001/02 platí pro překročení uvnitř této termínově ohraničené základní plochy jen silně zeslabené sankce.

Přidané (další) půdy ponechané v klidu bez vyrovnávacích příspěvků nejsou žádoucí a překročení vykázaných dočasných ploch bude sankcionováno.

Překročí-li se suma ploch oprávněných k vyrovnání a ponechání v klidu (vyžádané zemědělci), bude se postupovat na úrovni určité spolkové země:

- v témže hospodářském roce budou plochy všech zemědělců oprávněné k vyrovnání podle podílu jejich překročení částečně zkráceny; za zbylé plochy dostane zemědělec plné vyrovnání;
- v následujícím hospodářském roce jsou přidány plochy v klidu odpovídající % sazbě za překročení v těchto regionech; zemědělec nedostává za dodatečné (další plochy) v klidu žádné příplatky za ponechání v klidu.

Příklad:

- základní regionální plocha obnáší 100 tis. ha
- zemědělci těchto regionů žádají celkem vyrovnávací platby a příplatek za ponechání v klidu 110 tis. ha, tzn. překročení obnáší 10%
- navrhované plochy k vyrovnání všech zemědělců jsou kráceny dle vzorce $[100 (1 - 100/110)] = 9,1 \%$. Pokuta bez vyrovnání za ponechání v klidu v následujícím roce odpovídá přesto % sazbě překročení, tzn. -10 %.

Zemědělec v tomto regionu žádá pro 100 ha celkové vyrovnávací platby, z toho obdělává:

10 ha je ponecháno v klidu (15 % povinnost ponechání v klidu a 5 % dobrovolného ponechání v klidu)

50 ha obilovin

20 ha olejnin

20 ha luskovin

Všechny navrhované (žádané) plochy jsou jen o 9,1 % kráceny, tzn. že zemědělec dostane za:

9,1 ha ponechání v klidu

45,5 ha pěstování obilovin

18,2 ha pěstování olejnin

18,2 ha luskovin

tj. celkem 91 ha ploch oprávněných k vyrovnávací platbě.

Současný faktor krácení pro plochy k vyrovnání stejně jako sazby pokut pro následující hospodářský rok měly zajistit vlády zemí nejpozději k 15. 9. 1997. Pro rok 1997 se rovněž ještě uplatní pokuty za ponechání v klidu měla Agrární rada zřídí.

S určením regionálních základních ploch každé spolkové země vytvářejí podniky uvnitř jedné spolkové země společnou solidaritu (solidární společnost). Neručí za následky eventuálního rozšíření produkce v některé jiné základní regionální ploše, tzn. v jiné spolkové zemi, kde obhospodaruji plochy oprávněné k vyrovnání podniky samy.

VÝROBNÍ REGION (REGIONALIZACE)

V důsledku rozdílu výnosů v regionech jsou rozdílné (regionalizované) i podpůrné platby na plochu (vyrovnávací platby a vyrovnání za ponechání v klidu), tzn. v oblastech s vyššími výnosy jsou podpůrné platby na plochu vyšší než v regionech s nižšími výnosy. Ve starých spolkových zemích byl zjištěn průměrný výnos v rámci let 1986/87 až 1990/91 po odečtu největšího a nejmenšího výnosu. Pro nové spolkové země je použit průměrný výnos obilovin a olejnin starých zemí. Jako rozdělovací klíč byly použity předpoklady dle EU zjištěných průměrných výnosů nových zemí.

Základem pro zjišťování vyrovnávací platby za olejninu je tímto průměrný regionální výnos. Regionální průměrný výnos obilovin je základem pro výpočet vyrovnávacích příplatků pro obiloviny, luskoviny a len na olej, stejně jako pro vyrovnání za ponechání v klidu.

Stávající výrobní regiony byly určeny spolkovými regiony zvlášť pro olejninu a pro obiloviny. Při zjištění

současných základních průměrných regionálních výnosů je nutno si všimnout, že zemědělci, kteří se účastní jako tzv. malí výrobci, dostávají za pěstování obilovin, olejnin, luskovin nebo lnu na olej jen jednotlivé, od obilovin odvozené vyrovnávací platby. K ohraničení maximální požadované plochy tohoto malovýrobce je uvažován současný průměrný výnos obilovin v regionu, kde se nacházejí jeho plochy.

Při regionalizaci podle ploch pěstování kukuřice jsou užity při výpočtech vyrovnávacích plateb průměrné regionální výnosy podle plodin (tab. I).

Rokem 1994 byl zaveden v EU mechanismus korekcí. Tento výnosový stabilizátor se používá ve spolkových zemích, které uprostřed svých základních vymezených regionálních ploch mají další subčlenění. Je nutno však pro EU zjistit průměrné výnosy a tak jestliže je zjištěn výnos vyšší než historicky daný průměrný výnos současné země, následuje odpovídající krácení vyrovnávacích plateb.

Vyrovnávací platba – zjednodušující pravidlo pro malé výrobce a zemědělce, kteří se chtějí účastnit „zjednodušených pravidel“.

Ti dostanou maximálně jen vyrovnávací platbu za plochu, která odpovídá výrobě 92 tun obilovin (odtud „malí výrobci“) při průměrném výnosu regionu. Maximální plocha pro vyrovnání bude v rozdílných oblastech různá. Sestává se z dílů dávajících 92 t, prostřednictvím současných průměrných hektarových výnosů.

Také výrobci, kteří pěstují na větších plochách obiloviny, olejnin, luskoviny nebo len na olej, mohou využít toto zjednodušené pravidlo. Nepotřebují tak ponechání půdy v klidu, ale berou dobrovolně tím na sebe, že dostanou příspěvek jen na vyrovnání pro zjištěné, maximální plochy oprávněné k vyrovnání.

Tito malovýrobci jsou tedy vyjmuti z povinnosti ponechání pozemků v klidu. Dostávají na obilí (včetně silážní kukuřice) nebo směsky „podporovaných“ rostlin jednotné cenové vyrovnání odvozené od obilovin.

Na druhé straně se mohou také výrobci, kteří by mohli patřit pod zjednodušující pravidla, podílet na konjunkturálním ponechání ploch v klidu a dostanou při pěstování olejnin, luskovin nebo lnu na olej vyšší vyrovnávací platby za ponechání v klidu.

Zemědělec se může každoročně znovu rozhodnout, zda se zařadí svou činností do Zjednodušujících pravidel nebo Obecných pravidel.

I. Pro výpočet vyrovnávacích plateb

	Kultura ponechaná v klidu	Základ jako průměrný výnos
Všeobecná pravidla	– obiloviny – kukuřice na zrno a siláž – luskoviny – plochy ponechané v klidu – olejnin – len na olej	- obiloviny bez kukuřice - kukuřice na zrno - obiloviny bez kukuřice - obiloviny včetně kukuřice - olejnin - olejnin, obiloviny bez kukuřice
Zjednodušená pravidla	– pro všechny kultury	obiloviny včetně kukuřice

Minimální výnosová plocha pro vyrovnávací platby ve výši od 0,3 ha neplatí pro malovýrobce odděleně (pro obiloviny, olejninu atp.), nýbrž pro jmenované (podporované) kultury dohromady. Při pěstování řepky a semen řepky musí i malý výrobce splňovat požadavky kvality v rámci obecných pravidel.

Zemědělci, kteří se účastní hospodaření na základě „obecných pravidel“ hospodaření, dostávají na návrh (svou žádost) při pěstování obilí, luskovin diferencované, specifické vyrovnávací platby podle produktu. Předpokladem je, že se podle Agrární reformy EU podílí na konjunkturálním ponechání ploch oprávněných v klidu, na kterých jsou pěstovány zmíněné kultury.

Minimální požadovaná velikost obnáší pro každý druh kultury a každý hon 0,3 ha pro požadavek na vyrovnávací platby. Musí být vyžadovány minimálně 0,3 ha obilovin nebo olejnin, 0,3 ha lnu na olej, bob polní, hrách.

Odlišně mohou zemské vlády pro zvláštní malostrukturu určit nejmenší velikost, jestliže se sestává pole z jednoho či více honů. Hon může být i menší než 0,3 ha, jestliže se skládá z jedné či více částí.

Aby bylo možno získat vyšší vyrovnávací příplatky, měly by být kultury pěstovány jako čisté kultury, např. pěstování jen řepky, slunečnice atp. Pěstování směsky obilovin s olejninami nebo luskovinami je též možné, ale platí vyrovnání pouze jako pro obilí.

K získání vyšších vyrovnávacích plateb za olejninu bylo předpokladem splnění podmínek již pro sklizeň 1997. Ty se týkaly osiva a sice pěstování certifikovaného osiva určených druhů, popř. druhů směsí. Důkaz o použití tohoto osiva musí pro pozdější kontrolní účel být doložen, neboť podání žádosti o vyrovnávací platbu musí být předloženo příslušnému zemskému úřadu.

Osivo vypěstované ze sklizně v tom samém podniku musí splňovat požadovanou kvalitu. Žádoucí je proto analýza reprezentativního vzorku, přičemž výsledek šetření musí být dobře uschován a zohledněn při podání žádosti na příslušný zemský úřad.

Informace k obsáhlému výzkumu poskytuje vedle příslušného úřadu také Spolkový úřad pro zemědělství a výživu ve Frankfurtu nad Mohanem.

V případě pěstování osiva pro takové olejninu, které mají být využity pro šlechtění jako předplodiny, či jako základ certifikovaného osiva, popř. poskytnuty pro výzkumné nebo pokusné účely, musí nastat před setbou registrace; u použití pro výzkumné nebo pokusné účely musí být přijaty do národně označených odrůd.

Určený je obsah látek (obsah kyseliny erukové, obsah mastných kyselin) u řepky a semen řepky. Před setbou musí však být uzavřena smlouva s „prvonákupcem“ o pěstování plodiny buď s cílem zhodnocení pro nepotravinářské účely, nebo jako osivo pro získání takových olejnin. Jako prvonákupci jsou povoleny jen podniky, které provozují obchod s olejninami. V případě pěstování certifikovaného osiva druhu „Bienvenu“ a „Jet Neuf“ je před setbou uzavřena smlouva s prvonákupcem o pěstování olejnin určených pro výrobu stolního oleje a specialit. Smlouva o pěstování by měla být přiložena

k žádosti o vyrovnávací platbu na příslušném zemském úřadu.

ZPŮSOBY PONECHÁNÍ PŮDY V KLIDU

Zemědělci, kteří chtějí získat vyrovnávací platby (a ne podle zjednodušených pravidel), musí nechat půdu v klidu dle daných propozic. Způsoby ponechání půdy v klidu je třeba rozčlenit na:

- minimální výměra půdy ponechaná v klidu,
- dobrovolné ponechání v klidu,
- zvláštní ponechání v klidu bez vyrovnání (ponechání v klidu jako sankce),
- garantovaný stálý úhor.

Minimální výměra půdy ponechaná v klidu je určována ročně Agrární radou. Jestliže nedojde ke zvláštnímu rozhodnutí, měla by platit automaticky od 1998 sazba od 17,5 %. Pro sklizeň 1997 byla dána jednotlivá minimální sazba počínaje 5 %. Rozhodující je, že výrobce ponechá nejméně 5 % svých ploch v klidu.

Dobrovolné ponechání v klidu

Ke svým minimálně 5 % mohou zemědělci ponechat dobrovolně v klidu další přídatné plochy, za které dostanou také plný vyrovnávací příspěvek, pokud obligatorní minimální ponechání v klidu + dobrovolné ponechání v klidu nepřekročí 33 % ploch, na které je žádost o vyrovnávací platbu.

Příklad:

Zemědělec má 100 ha ploch oprávněných k získání vyrovnávacích plateb. Může z toho max. 33 % nechat v klidu a tímto pro 67 ha požádat vyrovnávací příspěvek na obiloviny, luskoviny, olejninu nebo len na olej. Dostane pak za 33 ha ponechaných v klidu plnou platbu za ponechání v klidu.

V případě přenesení povinnosti ponechání v klidu smí přejímající podnik nechat v klidu max. 50 % svých ploch, za které bude žádat vyrovnávací platbu.

Sankce a ponechání v klidu versus překročení základních ploch

Za rok 1997 se ještě přídatné ponechání půdy v klidu neuplatňovalo, ale v následujících letech se s ním počítá, stejně jako s pokutami za překročení základních ploch.

Příklad:

V zemi A je překročena základní plocha ke sklizni o 2 %. Následky jsou: pokuta bez vyrovnávací platby za ponechání v klidu ve výši 2 % ke sklizni 1998 a (vedle toho zkrácení vyrovnávací platby ke sklizni 1997).

Garantovaný trvalý úhor

Zvláštnost garantovaných trvalých úhorů spočívá v tom, že zemědělec se zaváže v rámci svých minimálních ploch ponechaných v klidu, že tyto parcely během pěti hospodářských let ponechá v klidu, pak mu bude garantováno vyplacení vyrovnávací platby (garantovaná platba). Předčasné zrušení povinnosti řeší sankce. Tak musí výrobce zaplatit zpět částku, jejíž výše se propočítá a to i zpětně. Pro parcely ponechané minimálně v pětiletém klidovém období je garantována platba za ponechání v klidu ve výši platné v době závazku.

Postup je určen v tom smyslu, že 5 % vyrovnávacího příplatku za minulý rok za plochy, pro které už nenaplnil povinnost, se násobí počtem let, kdy svou povinnost už nesplnil. Předčasné vystoupení bez sankcí je možné a nový vstup do garantovaného úhoru již v Německu ale možný není.

K možnosti rozdělení ponechání v klidu (proporcionality)

Hospodaří-li výrobce ploch v jednom výrobním regionu, může tam povinnost ponechat půdu v klidu v regionu libovolně rozložit. Obhospodařuje-li plochy ve více výrobních regionech, pak ponechání v klidu v základech v každém regionu odpovídá poměru 5 : 95 ke sklizňové ploše roku.

Co se děje, když požadovaných ploch ponechaných v klidu je méně než je povinnost?

Jestliže je vyrovnání žádaných ploch nižší než povinné, je placeno jen požadované. Současně jsou kráceny nejvyšší plochy, pro které jsou žádané příplatky na odpovídající ve skutečnosti.

Příklad:

Zemědělec dostává vyrovnávací příplatky za pěstování 95 ha obilovin, olejnin, luskovin nebo lnu na olej a za 4 ha ponechání v klidu (namísto 5 ha); pak obdrží za 4 ha:

Vyrovnání pro $95/5 \times 4 \text{ ha} = 76 \text{ ha}$ vyrovnávací příspěvek za obilí.

Minimální velikost sousedících ploch ponechaných v klidu obnáší 0,3 ha. Plocha ponechání v klidu musí přitom být široká minimálně 20 metrů.

Výjimečně může minimální velikost 0,3 ha být překročena, když se jedná o hon, který obsahuje nezměnitelné hranice (zdi, vodní toky atd.). V Německu byly izolované plochy v klidu < 0,3 ha, v minulých letech brány jako celá plocha. Toto bylo zrušeno na silný tlak EK, od 15. 1. 1997 neexistují výjimky.

Existuje možnost a to spojit menší pozemky < 30 ha s dalšími neohrazenými.

Časový rámec ponechání v klidu

Začíná povinnost, např. pro určitý rok od 15. 1. a končí 31. 8. (mimo garantovaný úhor). Od 15. 7. se může na plochách ponechaných v klidu však připravit setba plo-

din na o.p. ke sklizni pro příští rok a to do konce doby ponechání v klidu, pokud je to vhodné z agronomických důvodů. Hnojiva a ochranné prostředky je přitom možno užívat od 15. 7., přípustný od 15. 7. je program tradičního „kočovního“ chovu zvířat. Po uplynutí časového rámce ponechání v klidu je do 15. 1. na plochách ponechaných v klidu zakázáno pěstovat tržní plodiny, př. kvěťák. Pěstovat krmiva pro využití ve vlastním podniku je přípustné. Prodej krmiva na třetího je zakázán.

Plochy, které mohou být v klidu

Plochy v klidu byly stanoveny ke sklizni 1996, nebo dány do klidu v rámci pravidel či v rámci pětiletého ponechání v klidu podle regulí. Plochy, které patřily k 31. 12. 1991 do trvalých kultur; pastvin, lesů; nebo nebyly určeny k zemědělské činnosti, nemohou být uplatněny jako nově ponechané v klidu.

Minimální časový rámec obhospodařování

Zemědělec musí tyto plochy nejméně dva roky od počátku povinnosti ponechání v klidu sám obhospodařovat. Výjimky dvouleté minimální doby obhospodařování jsou přípustné, jestliže např. zemědělec tyto plochy zdědil nebo koupil. Rovněž by se mělo zajistit, aby plochy ponechané v klidu byly ošetřovány dle odpovídající kvalitní zemědělské praxe s hlediskem ochrany životního prostředí tak, aby plochy zůstaly v uspokojivém agronomickém stavu.

Plochy v klidu by mohly být využity k pěstování obnovitelných surovin a to jedno a víceletých kultur. Na klidových plochách je každý druh hospodářského využití, mimo obnovitelných surovin, zakázán (např. kemping, táboření, úplatné využití pro pořádání slavností atp.).

Pěstování obnovitelných surovin na klidových plochách

Podle závěrů reformy CAP je možné na klidových plochách pěstovat obnovitelné suroviny, ale měla by být pečlivě dodržována daná nařízení. Nedodržení podmínek vede ke ztrátě nároku na vyrovnávací platbu.

Nařízení obsahující detaily provádění směrnice k pěstování na klidových plochách vytvořila EK ES již v roce 1993. Byla stanovena pravidla pro pěstování obnovitelných surovin na klidových plochách. Předpokladem je, že výroba slouží průmyslovým účelům a před zasetím je nutná uzavřená odběratelská smlouva s nákupcem nebo prvozpracovatelem. Na uvedených plochách smí být pěstovány kultury, u nichž se předpokládá, že budou přepracovány, nebudou sloužit výživě či krmení. Řepka a řepice mohou být pěstovány jako obnovitelný zdroj, splňuje-li následující kritéria:

- a) certifikované osivo – určených druhů
- b) osivo posklizňové jmenované odrůdy, splňuje-li kritéria kvality, k tomu je důležitá analýza reprezentativních vzorků

c) obsah kyselin, hodnota vedlejších produktů nepřekročí hodnotu hlavních produktů; EU vydala pokyny k tomu, aby jmenované kulturní plodiny vyrobených produktů nebyly použity jako potraviny či krmiva.

Výrobky, které mohou být vyráběny:

- rostlinné oleje a tuky pro chemickopotravinařský obor,
- bioetanol,
- biodiesel,
- zemědělská biomasa jako energetický zdroj.

Například při produkci řepky jako následující suroviny musí být zajištěno, že skutečně bude použita jako biodiesel.

KUMULACE PODPOR V EU, SMLUVNÍ PODMÍNKY

Při pěstování následujících surovin (pokud jsou splněny jmenované předpoklady), jsou placeny platby za plochy ponechané v klidu; podvojně platby jsou vyloučeny.

Příklad:

Zemědělec A pěstuje na plochách ponechaných v klidu len na olej jako obnovitelnou plodinu. Dostává proto odpovídající vyrovnávací platbu za ponechání půdy v klidu, nikoliv pak ještě vyrovnávací platbu za len na olej.

Smlouva na pěstování obnovitelných surovin na plochách ponechaných v klidu s prvovýrobcem či výrobcem musí mít písemnou podobu, zvýšení výměry ploch není přípustné. Plně dodávky sklizňového zboží jsou povinností zemědělce. Jestliže nedojde ke splnění v plném rozsahu smlouvy, ztrácí se nárok na vyrovnávací platby. V rámci kontroly povinnosti dodávek všech produktů, které jsou pěstovány na plochách ponechaných v klidu, je brán v úvahu regionální hektarový výnos (reprezentativní), který nemusí být identický s vyrovnávacími platbami při průměrném výnosu v regionu. Reprezentativní výnos je určen příslušnými zemskými úřady (zohledněny jsou zvláštnosti v regionu a výrobní podmínky na plochách ponechaných v klidu), měl by být co nejpřesnější.

Při intervenčně způsobitých konečných výrobcích, tzn. při obilí, může dodávané množství ve výjimečných případech být nižší než reprezentativní výnos max. o 5 %.

V tomto případě musí zemědělec nižší výnos doložit. Jestliže jej nedoloží, pak musí chybějící množství do-

plnit nebo koupit, aby neztratil svůj nárok na vyrovnávací příplatek. Předpokládáný ha výnos musí být ve smlouvě. Určený reprezentační výnos slouží ke kontrolním účelům v případě, když se předpokládá překročení reprezentačního výnosu a ocitnutí se mimo pravidel. Jestliže např. z důvodu vymrznutí plodin nelze dané splnit, lze přepracovat nebo zrušit smlouvu. V tomto případě musí oba obchodní partneři informovat příslušná místa a umožnit kontrolu. Aby dostal zemědělec vyrovnávací platbu, může se souhlasem úřadů vrátit k ponechání půdy v klidu bez pěstování obnovitelných surovin. Nárůst těchto ploch však nesmí být sklizen; EU požaduje, aby příští sklizeň z těchto ploch byla nahlášena. Lze provádět mulčování, sekání, řezání (není dovoleno frézovat, kultivovat).

Aby se zajistilo, že skutečně všechny na klidových plochách sklizené výrobky budou dodány, žádá EK, aby výrobce nahlásil i výnosy z jiných ploch a výrobky tam sklizené. Využití obnovitelných surovin ve vlastním podniku je vyloučeno, tzn. zemědělec nemůže současně být výrobcem a nákupcem (prvovýrobcem). K zajištění odbytu k výrobě povoleného konečného produktu musí smluvní partner zemědělce (nákupčí nebo prvovýrobcem) složit na příslušném účtu (BLE) jako záruku – částku ve výši 120 % vyrovnávací platby za ponechání v klidu. Zemědělec sám nemůže skládat jistění. Za zpožděnou kauci propadá 15 % její výše.

Zemědělec dostane vyrovnávací platbu u ploch ponechaných v klidu jen tehdy, když nákupčí či prvovýrobcem oznámí úřadům smluvní dodávky všech sklizených produktů na plochách ponechaných v klidu (což je jeho povinnost). Zemědělec prostřednictvím povoleného rozhodnutí sdělí, že celkový vyprodukovaný surovinný materiál na klidových plochách smluvně odvedl. Povolena je také mzda za skladování sklizené u zemědělce. V tomto případě musí zemědělec rovněž předložit smlouvu.

V případě zhodnocení vedlejších výrobků; příslušný úřad přezkouvá hodnotu – cenu hlavních a vedlejších produktů – hodnota vedlejších produktů nesmí překročit hodnotu hlavních produktů.

LITERATURA

Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten „Die europäische Agrarreform“.
Materiály EU.

*Ing. Jindra Mašterová, CSc., Prof. Ing. František Střeleček, CSc.,
Zemědělská fakulta JČU, České Budějovice, Česká republika*

1. Belajová A., Siebenmannová A.: The theory and practice of rural development Teória a prax v rozvoji vidieka	325
2. Bielík P., Dawit A. B.: The welfare analysis of the Central European Free Trade Agreement (CEFTA) with respect to the agricultural sector of member countries Analýza blahobytného efektu dohody CEFTA v agrárnom sektore členských štátov	313
3. Blaas G.: Inputové dotácie v slovenskej agrárnej politike Input subsidies in the Slovak agricultural policy	437
4. Blaas G.: Tendencie štrukturálnej zmeny v poľnohospodárstve SR Structural change tendencies in agriculture of SR	537
5. Boháčková I., Svatošová L.: Zemědělské příjmy v podmínkách Společné zemědělské politiky EU Agricultural incomes in conditions of EU Common Agrarian Policy	367
6. Buday Š.: Vývoj ceny pôdy a predpoklad jej vývoja Land price development and its expectations	251
7. Buchta S.: Ekonomická sila vidieckych regiónov a politika trhu práce na Slovensku Economic strength of rural regions and labour market policy of Slovakia	491
8. Buchta S.: Sociálne trendy slovenského vidieka Social trends in Slovak rural areas	108
9. Burianová J.: Zahraničně-obchodní bilance v agrárním sektoru. Analýza čistého exportu Foreign trade balance of agrar sector. Net export analysis	449
10. Danglová O.: Trendy agrárnej chudoby – na príkladoch zo súčasnosti Trends of agrar poverty – examples from the present	141
11. Divila E., Sokol Z.: Problémy klasifikace a třídění zemědělských podniků Problems of agricultural enterprises classification and sorting	459
12. Doucha T., Divila E., Juřica A., Sokol Z.: Příspěvek k analýze a predikci chování nových podnikatelských struktur v zemědělství Contribution to the analysis and prediction of the new business structures in agriculture behavior	341
13. Doucha T., Sokol Z.: Pokus o etapizaci vývoje zemědělství a zemědělské politiky v ČR v letech 1989–1998 The attempt at formulating development stages of agriculture and agrar policy in CR during the period 1989–1998 ...	529
14. Dufek J., Hřebíček J., Rašovský M.: Nové trendy v ekonomickém modelování New trends in economic modelling	433
15. Džatko M.: Ekologické a ekonomické aspekty hodnotenia pôd na regionálnej úrovni Ecological and economic aspects of the land evaluation on the regional level	259
16. Fáziková M., Stehlíková B., Lacina, P.: Základná typológia vidieckych obcí z hľadiska demografického vývoja Basic typology of rural municipalities from the demographic development point of view	85
17. Gozora V.: Štrukturálne a procesné zmeny v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe a úroveň agrárneho manažmentu Structural and processional changes in the agrifood complex and the level of the agrarian management	317
18. Grega L.: Konkurenceschopnosť zemědělství a faktory jejího vývoje Competitiveness of agriculture and factors of its development	391
19. Grznár M., Szabo L.: Výrobná spotreba a ekonomika agrárnych podnikov Production consumption and the economics of agrar enterprises	467

20. Haraj V.:	Koncepcia rozvoja vidieka na Slovensku Conception of rural development in Slovakia	53
21. Homolková J., Homolka J.:	Ochrana životního prostředí v České republice a Evropské unii Environment protection in the Czech Republic and the European Union	201
22. Hrabánková M.:	Příprava programových dokumentů jako základ pro využívání Strukturálních fondů EU v zemědělství ČR Preparation of program documents as a foundation for using EU Structural Funds in agriculture of CR	543
23. Hrabánková M., Trnková V.:	Strukturální fondy EU – jejich využití v zemědělství ČR EU structural funds – their utilization in agriculture of the CR	373
24. Hron J.:	Úloha vzdělávání a vědy při zvyšování konkurenceschopnosti českého zemědělství The role of education and science in competition enhancement of the Czech agriculture	149
25. Hrubý J.:	Vidiek v demografickej klasifikácii a vývojových zmenách Rural areas in demographic classification and in developing changes	112
26. Hudečková H., Lošťák M.:	Chování nehuspodařících vlastníků půdy: případ jedné lokality The behaviour of non-farming landowners: a case study of one locality	15
27. Chrástíková Z.:	Financovanie poľnohospodárstva v Slovenskej republike a úverová infraštruktúra Agricultural finance in Slovak Republic and credit infrastructure	443
28. Ižáková V.:	Ekonomické parametre poľnohospodárskej výroby v regiónoch SR Economic parameters of agricultural production in regions of Slovak Republic	245
29. Jáněský J.:	Porovnání finanční situace zemědělských družstev a akciových společností v zemědělství ČR Comparison of the financial situation of agricultural co-operatives and joint stock companies in the Czech agriculture	405
30. Jehle R.:	Bottlenecks of SME and their elimination in services and crafts in rural areas of the Czech Republic Těžko průchodná místa v rozvoji venkovského malého a středního podnikání v České republice	39
31. Jeníček V.:	Potravinový problém v rozvojových zemích – charakteristika a příčiny The food problem in developing countries – characteristics and reasons	349
32. Jeníček V.:	Přírodní zdroje a udržitelný rozvoj Natural resources and sustainable development	205
33. Jeníček V.:	Řešení potravinového problému rozvojových zemí – východiska a opatření Solutions of the developing countries food problem – issues and measures	359
34. Ježková A., Louda F., Dvořák P., Stádník L.:	Chov krav bez tržní produkce mléka v rozdílných výrobních podmínkách Cow breeding without market milk production in different production conditions	555
35. Kjeldsen-Kragh S.:	Are environmental policies a new kind of protectionism? Jsou politiky životního prostředí novým druhem protekcionismu?	215
36. Koščák M.:	Heritage trails through Dolenjska and Bela Krajina in south-east Slovenia – bordering region between Slovenia and Croatia Stopy kulturního dědictví v oblasti Dolenjska a Bela Krajina v jihovýchodním Slovinsku – hraniční oblasti mezi Slovinskem a Chorvatskem	71
37. Kučírková D.:	Sociálna funkcia poľnohospodárstva a problémy formovania skupiny samostatne hospodáriacich roľníkov na vidieku Social function of the agriculture and formation problems of the private farmers' group in the countryside	133
38. Loibl E.:	Farm initiatives – an incentive in rural development Podpora farmářských iniciativ a rozvoj venkova	117
39. Lošťák M.:	Projekty rozvoje venkova a jejich realizace – pohled z hlediska transakčních nákladů a sociologie Rural development projects and their implementation – view of transactional cost and sociology	101

40. Lošťák M., Hudečková H., Rikoon S., O'Brien D.: Land ownership and the challenge of "Late Modernity" (New institutional settings and behaviour of Czech landowners) Vlastnictví půdy a výzva "Pozdní modernity" (Nová institucionální uspořádání a jednání českých vlastníků půdy)	481
41. Majewski E., Davies S., Berg E., Dalton G., Kabát L., Szekely C., Sojková Z.: Agenda 2000 impacts on the financial situation of farms in selected existing and future member states Dopady Agendy 2000 na finanční situaci poľnohospodárskych podnikov vo vybraných stávajúcich a budúcich členských zemích EU.....	305
42. Menšík K.: Modifikace v životním cyklu potravinářských výrobků Modification in the life cycle of food products	423
43. Moravčíková D.: Životný štýl a zmeny hodnotových orientácií vybranej skupiny SHR v okrese Nitra Life style and changes in values orientation of selected farmers group in the Nitra district	127
44. Námerová I.: Implementácia štrukturálnej politiky EÚ na Slovensku Implementation of the EU structural policy in Slovakia	59
45. Napier T. L.: European soil and water conservation policies: the case of agricultural pollution Politika ochrany pôdy a vody: prípad znečistenia zeméľstvom	175
46. Němec J.: Některé aspekty trhu s půdou v ČR Some aspects of land market in CR	271
47. Pezlar Z.: Metody řízení projektů informačních systémů podniku Project management methods of the business information systems	549
48. Rašovský M., Šišlák H., Holoubek J., Křivková M., Matiašová A.: Vícekritériální systém pro stanovení výrobního zaměření zemědělského podniku Multicriterial system for determination of production specialization in an agricultural enterprise.....	411
49. Rikoon S., Constance D.: Missouri's rented cropland: Who owns, operates, and controls it? Pronajímaná zemědělská půda v Missouri: kdo je vlastník, kdo na ní hospodář a kdo kontroluje?	1
50. Serenčák P.: Poľnohospodárska pôda – bohatstvo štátu Agricultural land – wealth of the state	263
51. Schulze E., Tillack P.: The development of land markets in Central and Eastern European countries Vývoj trhů s půdou v zemích střední a východní Evropy	225
52. Spišiak P., Švoňavec M.: Regionálne rozdiely v cene poľnohospodárskej pôdy na Slovensku Regional differences of agricultural land prices in Slovakia	275
53. Sojková Z., Kabát L.: Hodnotenie dopadov alternatívnych scénarov agrárnej politiky na ekonomickú situáciu poľnohospodárskych podnikov Slovenska Alternative agriculture policy scenarios impacts on the economic situation of farms in Slovakia	297
54. Stonehouse D. P.: Complex approach to the sustainability of natural resources Komplexní přístup k zachování přírodních zdrojů	169
55. Sumelius J.: EU agri-environmental programmes – can Central and East European countries learn anything from the Finnish experiences? Agro-environmentální programy EU – mohou země střední a východní Evropy využít zkušeností Finska?	63
56. Svatoš M.: Integrační souvislosti ve využívání přírodních zdrojů Use of natural resources and its integration context	153
57. Swain N.: Rural development and social change in the post-socialist central European countryside Rozvoj venkova a sociální změny na venkově v postsocialistických zemích střední Evropy	79
58. Syrovátka P.: Vliv velikosti příjmů domácností zemědělců na jejich spotřebu a nákup masa a masných výrobků Influence of farmers' household incomes on their consumption and purchase of meat and meat products	27

59. Ševela M.: Česká republika v hodnocení zahraničně obchodních příležitostí v zemědělském sektoru Position of Czech Republic in evaluation of market opportunities in the branch of agriculture.	419
60. Šimo D.: Komparácia vybraných marketingových informácií agrárneho trhu v Slovenskej republike Comparison of selected marketing information of the agrarian market in the Slovak Republic.	329
61. Šindlářová J.: Metodický nástroj pro výzkum současné vesnice: zúčastněné pozorování The research method for contemporary village: participant observation.	33
62. Tichá I.: Zdrojový přístup k budování konkurenční výhody Resource-based approach to competitive advantage.	197
63. Tsai J.: The use of natural resources in Taiwan Využívání přírodních zdrojů na Taiwanu.	221
64. Tvrdouň J.: Analýza tržní rovnováhy v ekonomice přírodních zdrojů Analysis of market equilibrium in natural resource economics.	159
65. Tvrdouňová J.: Aspekty rozvoja vidieka na Slovensku Aspects of rural development in Slovakia.	65
66. Vanderkar C. I.: Agriculture in transition: perspectives from cultural anthropology Zemědělství v přeměně: pohled kulturní antropologie.	27
67. Višňovský J., Groholová A.: Možné přístupy k identifikaci a rozvoji sociálních zručností manažerů Possible approaches to the identification and development of managers social skills.	335
68. Vlášil R.: Analýza výrobní-ekonomických výsledků vo vybraných chovech oviec v SR Analysis of the production-economic results in selected sheep breeding in the Slovak Republic.	379
69. Voltr V.: Hodnocení zemědělského půdního fondu ČR pro potřeby dotací Valuation of agricultural land fund of CR for the needs of subsidies.	255
70. Zablocki G.: Poverty in rural areas of Northern Poland Chudoba ve venkovských oblastech severního Polska.	146
71. Zápotočný V., Bizík J.: Vplyv zavlažovania a hnojenia na produkčný potenciál pôd južného Slovenska Influence of irrigation and fertilization on the production potential of soil in the South Slovakia.	281
72. Živělová I.: Analýza podniků v agrárním prostoru prostřednictvím pyramidových soustav ukazatelů Analysis of firms in agrarian space by using the pyramidal systems of indices.	395

INFORMACE – INFORMATION

1. Bervidová L.: Využití řepky olejné jako přírodního energetického zdroje (Utilization of rape seed as a natural energy resource)	385
2. Boháčková I., Svatošová L.: Zemědělství v znevýhodněných oblastech Rakouska (Agriculture in the less favoured areas of Austria).	287
3. Buday Š.: Rozvoj trhu s půdou – nevyhnutný předpoklad rozvoje poľnohospodárstva (Development of land market – a necessary condition of agriculture development)	243
4. Buchta S.: Profesné a mzdové zmeny v poľnohospodárstve (Professional and wages changes in agriculture).	505
5. Dufek J., Erbes J., Grega L., Hubík S., Minařík B., Tvrdouň O., Vybíhal V.: Formování struktury zemědělství a potravinářského průmyslu a trendy chování podnikatelských subjektů v procesu integrace ČR do EU (Forming of the agriculture and food industry structure and the trends of the business subjects behaviour in the process of the CR integration into the EU)	193
6. Hlína L.: Azorské ostrovy a organizace trhu mléka (Azor Islands and the milk market organization)	475
7. Juráček P.: David Lubin – duchovní otec FAO (David Lubin – the spiritual father of the FAO)	479
8. Jahnke D.: Evolution of the real estate market and of the lease prices in the new lands of the FRG (Vývoj trhu se zemědělskou půdou a její pronájem v nových spolkových zemích SRN).	231

9. Kučerová E.: Informace o diplomových pracích ze sociologie na ČZU v Praze (Information on diploma theses in sociology at the Czech university of Agriculture in Prague)	519
10. Linhart Z.: Požadavky na informatiku při řízení důsledků pozemkové reformy (Claims on Informatics for Management of Land Reform Consequences)	181
11. Okenka I.: 40 rokov Fakulty ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre – história, súčasnosť a perspektívy rozvoja (40. years of Faculty of Economics and Management, University of Agriculture in Nitra – history, present and perspectives of development)	293
12. Mašterová J., Štěpánek F.: K některým zkušenostem z uplatnění tržních řádů a vyrovnávacích plateb v Německu (Some experience with market rules and compensation payments implementation in Germany)	563
13. Palán J. F.: Politika jakosti v procesu transformace podnikatelských subjektů agrokomplexu (The quality policy in the process of transformation of the entrepreneurial subjects in Agribusiness)	185
14. Peterová J.: Vliv velikosti směnných ekvivalentů na strukturu výroby v ČR (Influence of the exchange equivalents level on production structure in the CR)	239
15. Pourová M., Marková Š.: Průzkum názorů manažerů českých potravinářských podniků na integraci s EU (Survey of opinions of Czech food businesses managers on EU integration)	189
16. Římovská P.: Výzkum v oblasti pracovní náročnosti a jeho uplatnění v poradenství pro zemědělství (Research in labour requirements and its implications for consultancy in agriculture)	235
17. Stávková J.: Provozně ekonomická fakulta MZLU v Brně jubluje (The jubilee of the Faculty of Economics and Management of the MUF Brno)	180
18. Stávková J.: 40 let Provozně ekonomické fakulty MZLU v Brně jako vzdělávací instituce (40 years of the Faculty of Economics and Management of the Mendel University of Agriculture and Forestry, Brno, as the education institution)	389
19. Schwarz J.: Vidiecke regióny a mobilita pracovnej sily - stav, možnosti, tendencie (Rural regions and mobility of labour – state, possibilities, tendencies)	511

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA – FROM THE SPHERE OF SCIENCE

1. Honcová J., Němcová E.: Institut sociologie venkova a historie zemědělství při Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky (1965–1970) (The Institute of Rural sociology and History of Agriculture by the RIAE (1965–1970)	523
2. Hudečková H.: Nad úmrtím Hanuše Schimmerlinga (After H. Schimmerling)	526

RECENZE – RECENSION

1. Sokol Z.: Česká ekonomika na prahu 21. století (Czech economic on the threshold of the 21st century)	244
---	-----

DISKUSE – DISSKUSION

1. Hudečková H.: Co nás překvapí, když zahraniční pozorovatel hodnotí těžko průchodná místa v rozvoji venkovského malého a středního podnikání v České republice (What is a surprise for us when foreign researcher evaluates bottlenecks in the development of rural SME in the Czech Republic?)	51
---	----

PŘÍLOHA – SUPPLEMENT

1. Vybrané ukazovatele zemědělství ČR a SR (Selected indices of the agriculture of CR and SR)	91
---	----

VĚCNÝ REJSTŘÍK

Agenda 2000

- scénáře zemědělské politiky; dopad scénářů
- zemědělské podniky; finanční situace; stávající a budoucí členské země EU 305
- zemědělské podniky; hrubý zisk podniku; ekonomická situace; SR 297

Aktivní společnosti

- finanční situace; likvidita; rentabilita; síť testovacích podniků; ČR 405

Azorské ostrovy

- organizace trhu mléka; mléčná kvóta 475

Bionafta

- řepka olejná; přírodní energetický zdroj; alternativní využití 385

Blahobytná analýza

- CEFTA; zemědělský obchod; koncese; kvóta 313

Ceny

- zemědělská půda
- cenové faktory; ceny pronájmu; nové spolkové země SRN 231
- vývoj ceny; produkční schopnost půdy; výměra; limitující faktory; SR 251
- úřední cena; regionální rozdíly; administrativní členění; geomorfologické jednotky; SR 275
- úřední cena; tržní cena; vlivy; ČR 271
- zemědělské produkty; směnný ekvivalent; ČR; EU 239

Česká republika (ČR)

- maso; masné výrobky; spotřeba; domácnosti zemědělců; vliv příjmů na spotřebu 427
- potravinářský průmysl; podniky; management; integrace s EU; názory na integraci; průzkum 189
- sociologie venkova
- transformace zemědělství; kulturní antropologie; etnografie vesnice; zúčastněné pozorování 27
- venkovské oblasti; malé a střední podnikání; lokalizační faktory; zaměstnanost; okresy Bruntál, Prácheň 39
- vesnice po roce 1989; kulturní antropologie; zúčastněné pozorování; případová studie 33
- zemědělská půda; nehošpodařící vlastníci; nájemci; transakční náklady; dotazníková akce; vybrané lokality 15
- zemědělská družstva; aktivní společnosti; finanční situace; porovnání; testovací podniky 405
- zemědělská půda
- trh s půdou; bonitace; úřední cena; tržní cena; vlivy 271
- zemědělský půdní fond; hodnocení; bodový systém; dotace 255
- zemědělské podniky; klasifikace a třídění; kritéria klasifikace; velikost a výrobní zaměření podniku 459
- zemědělství
- podnikatelská struktura; chování podnikatelů; analýza 341
- pracovní náročnost; výzkum; uplatnění; poradenství v zemědělství 235
- směnný ekvivalent; ceny; rostlinná výroba; živočišná výroba; struktura 239
- strukturální fondy EU; předvstupní pomoc; program SAPARD; využití 373, 543
- vybrané ukazatele; statistické údaje; 1989-1997 91
- zahraniční obchod; tržní příležitosti; Grubel-Lloydův index 419
- zemědělská politika; vývoj; období 1989-1998 529
- zemědělské příjmy; relevantní faktory; indikátory příjmů; struktura; vývojové tendence 367
- zvyšování konkurenceschopnosti; úloha vědy a vzdělávání 149
- životní prostředí; ochrana; právní norma; přírodní zdroje; TUR 201

Demografie

- samostatné hospodářské rolníky; venkov; demografické charakteristiky; okres Nitra; SR 133
- venkovské obce; typologie; demografický vývoj; SR 85, 113

Deprivace

- materiální d.; sociální d.; agrární chudoba; urbání chudoba; okres Dunajská Streda; SR 141

Dotace

- inputové dotace; zemědělská politika; SR 437, 467
- oceňování zemědělské půdy; bodový systém; ČR 255
- zemědělská výroba; ekonomické parametry; přírodní podmínky; vliv dotací; regiony; SR 245

Dotazníkové šetření

- sociologie venkova
- nehošpodařící vlastníci půdy; nájemci půdy
- sociální jednání; ochrana půdy; USA; Missouri 1
- sociální jednání; transakční náklady; instituce; vybrané lokality; ČR 15

Ekologie

- ekologické aspekty; hodnocení zemědělských půd; regiony; SR 259
- ekologický audit; ochrana životního prostředí; přírodní zdroje; ČR; EU 201
- zemědělsko-potravinářský komplex; přírodní zdroje; živočišná a lidská prosperita 169

Ekonomické modelování

- systémy počítačové algebry; Maple V; ekonometrické výpočty; matematické modelování 433

Ekonomické parametry

- chov krav bez tržní produkce mléka; rozdílné výrobní podmínky 555
- zemědělská výroba
- rentabilita výroby; přírodní podmínky; regiony; SR 245
- znevýhodněné oblasti; horské oblasti; Rakousko 287

Energie

- energetický problém; přírodní zdroje; trvale udržitelný rozvoj 205

Evropa

- životní prostředí; intenzivní zemědělství; program ochrany půdy a vody 175

Evropská unie (EU)

- agro-environmentální programy EU; země střední a východní Evropy; členství v EU; zkušenosti Finska; využití 163
- ochrana životního prostředí; právní norma; přírodní zdroje; trvale udržitelný rozvoj 201
- potravinářský průmysl; integrace s EU; management; názory na integraci; průzkum; ČR 189
- rostlinná výroba; živočišná výroba; směnný ekvivalent; ceny ČR; srovnání s EU 239
- společná zemědělská politika; zemědělské příjmy; struktura; vývojové tendence 367
- strukturální fondy; předvstupní pomoc; program SAPARD; využití v zemědělství; ČR 373, 543
- venkov; strukturální politika; příprava programů; SAPARD; implementace; SR 59
- zemědělská politika; scénáře; Agenda 2000; zemědělské podniky; finanční situace; dopad Agendy 2000; současné a budoucí členské země 305

Export

- zemědělský zahraniční obchod; obchodní bilance; množství exportu; cena exportu; determinanty čistého exportu 449

Financování

- finanční situace zemědělských podniků; likvidita; rentabilita; síť testovacích podniků; ČR 405
- zemědělský podnik; finanční analýzy; pyramidová soustava ukazatelů 395
- zemědělství; úvěrová infrastruktura; SR 443

Finsko

- agro-environmentální programy EU; země střední a východní Evropy; členství v EU; využití zkušenosti Finska 163

Globalizace

- přírodní zdroje; globální problémy; integrační procesy; TUR; zemědělství 153

Grubel-Lloydův index

- zemědělský zahraniční obchod; tržní příležitosti; vnitroodvětvový obchod; ČR 419

Hlad

- historie a budoucnost hladu; rozvojové země; potravinový problém; příčiny problému 349

Hnojení

- produkční potenciál půd; karbonátová černozem; dlouhodobé pokusy; zvyšování výnosů; vliv; jižní Slovensko 281

Hodnotové orientace

- samostatné hospodařící rolníci; životní styl; volný čas; okres Nitra; SR 127

Chov krav bez tržní produkce mléka

- masná plemena skotu; komplexní diagnostika; plodnost krav; rozdílné výrobní podmínky; ekonomické ukazatele 555

Chov ovcí

- jatečná jeřhata; ovčí hrudkový sýr; hospodářský výsledek; výnosy; náklady; vybrané chovy; SR 379

Chudoba

- agrární chudoba; urbánní chudoba; marginalizace; materiální deprivace; sociální deprivace; okres Dunajská Streda; SR 141
- venkovské oblasti; nezaměstnanost; vyloučení ze společnosti; severní Polsko 146

Import

- zemědělský zahraniční obchod; obchodní bilance; množství importu; cena importu 449

Informatika

- informační systém; informační technologie; metody řízení projektů systémů; podnik 549
- pozemková reforma; důsledky reformy; řízení důsledků; požadavky na informatiku 181

Institute

- vlastnictví půdy; institucionální uspořádání; jednání vlastníků půdy 481

Jakost

- potraviny; politika jakosti; zaručená jakost; národní jakost; podnikatelské subjekty; transformace; zemědělsko-potravinářský komplex 185

Jatečná jeřhata

- hospodářský výsledek; výnosy; náklady; vybrané chovy; SR 379

Konkurenceschopnost

- konkurenční výhoda; zdrojový přístup; strategie; zdroje a kompetence podniku 197
- zemědělství; faktory vývoje; konkurenceschopnost; zemědělská politika 391
- zvyšování k.; zemědělství; úloha vzdělávání a vědy; ČR 149

Kulturní antropologie

- sociologie venkova; výzkum
- transformace zemědělství; etnografie vesnice; kvalitativní výzkum; zúčastněné pozorování; ČR 27
- vesnice po roce 1989; kvalitativní výzkum; zúčastněné pozorování; případová studie; ČR 33

Kulturní dědictví

- turistika; plánování; provozní kapacity; Slovinsko; Dolenjska; Bela Krajina 71

Kvalitativní výzkum

- sociologie venkova; kulturní antropologie
- transformace zemědělství; etnografie vesnice; ČR 27
- vesnice po roce 1989; případová studie; ČR 33

Lidská populace

- populační problém; přírodní zdroje; trvale udržitelný rozvoj 205

Management

- manažerské schopnosti; sociální zručnosti; zdokonalování zručnosti 335
- potravinářský průmysl; podniky; integrace s EU; názory manažerů na integraci; ČR 189
- potraviny; jakost; systémy jakosti; podnikatelské subjekty; transformace zemědělsko-potravinářského komplexu 185
- pozemková reforma; řízení důsledků p.r.; informace; zpracování 181
- zemědělsko-potravinářský komplex; restrukturalizace; revitalizace; zemědělský a podnikový management 317

Matematický model

- vícekritériální optimalizace; výrobní strategie; zemědělský podnik 441

Mléko

- chov krav bez tržní produkce mléka; rozdílné výrobní podmínky; ekonomické ukazatele 555
- organizace trhu mléka; mléčná kvóta; Azorské ostrovy 475

Model stavu zásob

- systémy počítačové algebry; Maple V; použití 433

Mzdy

- zemědělství; mzdové změny; období 1989–1998; SR 505

Nájemci půdy

- USA; Missouri; sociální jednání; ochrana půdy; dotazníkové šetření; sociologie venkova 1
- vybrané lokality; ČR; sociální jednání; transakční náklady; instituce; dotazníkové šetření; sociologie venkova 15

Náklady

- chov ovcí; jatečná jeřhata; ovčí hrudkový sýr; vybrané chovy; SR 379

Nehospodařící vlastníci půdy

- USA; Missouri; sociální jednání; ochrana půdy; dotazníkové šetření; sociologie venkova 1
- vybrané lokality; ČR; sociální jednání; transakční náklady; dotazníkové šetření; sociologie venkova 15

Neobnovitelné zdroje

- zemědělství; konkurenceschopnost; úloha vzdělávání a vědy; ČR 149

Nezaměstnanost

- venkov; nezaměstnanost v zemědělství; regionální politika; sezonní práce; trh práce; SR 109
- venkovské oblasti; chudoba; sociologie venkova; severní Polsko 146

Nezemědělské aktivity

- rozvoj venkova; zemědělská politika; alternativní zdroje příjmů; inovační procesy; role žen 117

Normy

- výkonové normy; normy času; pracovní náročnost; rostlinná výroba; výzkum; poradenství pro zemědělství; ČR 235

Obec

- venkovské obce; typologie; demografický vývoj; SR 85, 113

Obchod

- zemědělský obchod
- koncese; kvóta; blahobytná analýza; CEFTA 313
- zahraničně-obchodní bilance; export; import; čistý export; analýza 449
- zahraniční obchod; tržní příležitosti; vnitroodvětvový obchod; Grubel-Lloydův index; ČR 419

Obchodní politika

- politika životního prostředí; tržní nerovnováha; vnitřní externality 215

Obyvatelstvo

- venkovské obce; typologie; demografický vývoj; SR 85, 113

Odchov telat

- chov krav bez tržní produkce mléka; rozdílné výrobní podmínky; ekonomické ukazatele 555

Ověř hrudkový sýr

– hospodářský výsledek; výnosy; náklady; vybrané chovy; SR ... 379

Podnik

– informační systémy podniku; metody řízení projektů systémů ... 549
– zdroje zemědělství; SZP; rozvoj venkova; postsocialistické
výhoda; podniková strategie ... 197

Podpůrné programy

– obnova vesnice; nástroje regionální politiky; SR ... 65
– podpora zemědělství; SZP; rozvoj venkova; postsocialistické
středoevropské země ... 79
– rozvoj venkova; farmářské iniciativy; nezemědělské aktivity;
Rakousko ... 117

Polsko

– severní Polsko; chudoba; venkovské oblasti; sociologie
venkova; nezaměstnanost; vyloučení ze společnosti ... 146

Poptávka

– Englovův model poptávky; dynamická poptávka; hrubá a čistá
poptávka; maso a masné výrobky; domácnosti zemědělců;
příjmová elasticita; ČR ... 427

Potravinářské výrobky

– životní cyklus; modifikace; zrání výrobku na trhu; eliminace
výrobku ... 423

Potravinářský průmysl

– mlékárenský sektor; mlýny a pekárny; management; integrace
s EU; názory na integraci; průzkum; problémy; ČR ... 189

Potraviný

– jakostní a nezávadné potraviny; politika jakosti; systém jakosti;
podnikatelské subjekty; transformace;
zemědělsko-potravinářský komplex ... 185
– potravinový problém
– přírodní zdroje; TUR ... 205
– rozvojové země
– východiska a klasifikace problému; opatření ... 359
– výživa; hlad; příčiny potravinářského problému ... 349

Pozemková reforma

– důsledky p.r.; řízení důsledků; informace; zpracování ... 181

Pozemková renta

– zemědělská půda; trh s půdou; privatizace; pronájem půdy;
země střední a východní Evropy ... 225

Práce

– pracovní síly; mobilita; stav; možnosti; tendence; venkovské
regiony; SR ... 511
– pracovní vstupy; pracovní náročnost; výzkum; uplatnění;
poradenství pro zemědělství; ČR ... 235
– sezonní práce; neformální trh práce; venkov; zemědělství;
regionální politika; SR ... 109

Příjmy

– alternativní příjmy; zemědělský půdní fond; vnitřní a vnější
faktory; zemědělská politika; SR ... 263
– alternativní zdroje příjmů; zemědělská politika; nezemědělské
aktivity; rozvoj venkova; Rakousko ... 117
– samostatné hospodářící rolníci; struktura; socioprofesionální
charakteristiky; okres Nitra; SR ... 133
– zemědělské příjmy
– domácnosti zemědělců; maso a masné výrobky; nákup
a spotřeba; vliv příjmů; ČR ... 427
– relevantní faktory; indikátory příjmů; struktura; vývojová
tendence; EU; ČR ... 367
– znevýhodněné oblasti; horské oblasti; Rakousko ... 287

Privatizace

– zemědělská půda; trh s půdou; země střední a východní Evropy ... 225

Produkční potenciál

– půda; karbonátová černozem; zvyšování výnosů; závlaha;
hnojení; vliv; jižní Slovensko ... 281
– hodnocení půd; typologicko-produkční kategorie; regionální
specifika; SR ... 259

Program ochrany půdy a vody

– intenzita zemědělství; životní prostředí; znečištění; Evropa ... 175

Pronájem půdy

– zemědělská půda; trh s půdou; země střední a východní Evropy ... 225

Případová studie

– sociologie venkova; kulturní antropologie; kvalitativní výzkum;
zúčastněné pozorování; vesnice po roce 1989; ČR ... 33

Přírodní podmínky

– zemědělská výroba; ekonomické parametry; rentabilita výroby;
regiony; SR ... 245

Přírodní zdroje

– ekonomika p.z.; ekonomika životního prostředí; tržní rovnováha
v ekonomice p.z. ... 159
– ochrana životního prostředí; TUR; ekologický audit ... 201
– TUR; populační problém; potravinový problém; energie
– využití p.z.
– integrační procesy; globální problémy; TUR ... 153
– řepka olejná; obnovitelný přírodní energetický zdroj ... 385
– zemědělská politika; Taiwan ... 221
– zachování p.z.; zemědělsko-potravinářský komplex; přirozené
rezervní zdroje; prostředí; ekologie; sociologie ... 169

Program SAPARD

– předstupní pomoc; regionální politika; zemědělství; venkov;
ČR ... 373, 543
– venkov; strukturální politika EU; příprava programů;
institucionální příprava; SR ... 59

Půda

– program ochrany půdy; intenzivní zemědělství; životní
prostředí; Evropa ... 175
– produkční potenciál půd; zvyšování výnosů; závlaha; hnojení;
vliv; dlouhodobé pokusy; jižní Slovensko ... 281

Pyramidová soustava ukazatelů

– zemědělský podnik; finanční analýzy ... 395

Rakousko

– rozvoj venkova; zemědělská politika; alternativní zdroje příjmů;
nezemědělské aktivity; inovační procesy; role žen ... 117
– zemědělství; znevýhodněné oblasti; horské oblasti; ekonomické
výsledky; dotace; zemědělská politika ... 287

Regionální politika

– obnova vesnice; podpůrné programy; nástroje regionální
politiky; SR ... 65
– strukturální fondy EU; cíle; principy; využití v zemědělství; ČR ... 373
– venkov; nezaměstnanost v zemědělství; sezonní práce; trh práce;
SR ... 109
– venkovské regiony; politika trhu práce; SR ... 491

Rentabilita

– zemědělská výroba; přírodní podmínky; regiony; SR ... 245
– zemědělské podniky; finanční situace; ČR ... 405

Rodinná farma

– zemědělské podniky; klasifikace a třídění; vymezení rodinné
farmy; ČR ... 459

Rostlinná výroba

– směnný ekvivalent; ceny; ČR; EU ... 239
– tržní řády; uplatnění; vyrovnávací platy; SRN ... 563
– výkonové normy; normy času; pracovní náročnost; výzkum;
poradenství pro zemědělství; ČR ... 235

Rozvojové země

– potravinový problém
– východiska a klasifikace problému; opatření ... 359
– výživa; hlad; příčiny problému ... 349

Řepka olejná

– obnovitelný přírodní zdroj; využití ... 385

Řepková sláma

– řepka olejná; přírodní energetický zdroj; alternativní využití ... 385

Samostatně hospodařící rolník

- struktura; příjmy; demografické charakteristiky; socioprofesi charakteristiky; okres Nitra; SR 133
- životní styl; hodnotové orientace; volný čas; vybavení domácností; okres Nitra; SR 127

Shift-share analýza

- zaměstnanost; venkovské oblasti; malé a střední podnikání; lokalizační faktory; okresy Bruntál, Prachatice; ČR 39

Sít testovacích podniků

- zemědělské podniky; finanční situace; porovnání; ČR 405

Slovensko

- Dolenjska; Bela Krajina; kulturní dědictví; turistika; plánování; provozní kapacity 71

Směnný ekvivalent

- rostlinná výroba; živočišná výroba; ceny; vliv s.e.; ČR; EU 239

Slovenská republika (SR)

- chov ovcí; výrobně-ekonomické výsledky; analýza 379
- rozvoj venkova
 - integrovaný přístup; region; financování; programy 53
 - obnova vesnice; podpůrné programy; regionální politika 65
 - strukturální politika; EU; příprava programů; SAPARD 59
- samostatně hospodařící rolník; životní styl; hodnotové orientace; vybavení domácností; okres Nitra 133
- demografické charakteristiky 127
- venkovské obce; typologie; demografický vývoj 85, 113
- venkovské oblasti; agrární nezaměstnanost; sezonní práce; regionální politika; sociální diferenciace 109
- venkovské regiony; mobilita pracovní síly; stav; možnosti; tendence 511
- venkovské regiony; politika trhu práce; regionální politika 491
- zemědělská politika
 - alternativní scénáře; agenda 2000; zemědělské podniky; ekonomická situace; dopad scénářů 297
 - imputové dotace; vstupy do výroby; ceny 437
- zemědělská půda
 - cena půdy; oceňování z.p.; produkční schopnost půd; výměra; limitující faktory 251
 - hodnocení půd; typologicko-produkční kategorie; modely trvale udržitelných soustav využívání půd; regiony 259
 - produkční potenciál půd; zvyšování výnosů; závlaha; hnojení; vliv; jižní Slovensko 281
 - úřední cena půdy; regionální rozdíly; administrativní členění; geomorfologické jednotky 275
 - využití půdního fondu; alternativní příjmy; vnitřní a vnější faktory; rovnováha; zemědělská politika 263
- zemědělsko-potravinářský komplex; restrukturalizace; revitalizace; zemědělský a podnikový management 317
- zemědělský podnik
 - ekonomika z.p.; výrobní vstupy; účinnost; dotace do vstupů 467
- zemědělský trh; vybrané marketingové informace; komparace 329
- zemědělství
 - chudoba v zemědělství; materiální a sociální deprivace; okres Dunajská Streda 141
 - financování zemědělství; úvěrová infrastruktura 443
 - profesní a mzdové změny; období 1989–1998 505
 - sociální funkce zemědělství; venkov; samostatně hospodařící rolník 133
 - strukturální změny; dekolktivizace; právní podnikání 537
 - vybrané ukazatele; statistické údaje; 1990–1997 91
 - zemědělská výroba; rentabilita; ekonomické parametry; regiony 245

Sociologie

- sociologie venkova
 - chudoba v zemědělství
 - materiální a sociální deprivace; empirický výzkum; okres Dunajská Streda; SR 141
 - venkovské oblasti; nezaměstnanost; vyloučení ze společnosti; Polsko 146

- nehospodařící vlastníci; nájemci; sociální jednání; transakční náklady; dotazníková akce; vybrané lokality; ČR 15
- samostatně hospodařící rolník; životní styl; hodnotové orientace 127, 133
- transformace zemědělství; kulturní antropologie; etnografie vesnice; kvalitativní výzkum; zúčastněné pozorování; ČR 27
- venkovské oblasti; malé a střední podnikání; lokalizační faktory; shift-share analýza; zaměstnanost; okresy Bruntál, Prachatice; ČR 39
- venkovský rozvoj; venkovské spolky; transakční náklady; vidění světa 101
- vesnice po roce 1989; kvalitativní výzkum; kulturní antropologie; zúčastněné pozorování; případová studie; ČR 33
- zemědělská půda; nehospodařící vlastníci; nájemci; ochrana půdy; dotazníková šetření; USA; stát Missouri 1
- zemědělsko-potravinářský komplex; přírodní zdroje; živočišná a lidská prosperita 169

Spojené státy americké (USA)

- Missouri; nehospodařící vlastníci půdy; nájemci půdy; sociální jednání; ochrana půdy; dotazníkové šetření venkova 1

Společná zemědělská politika (SZP)

- postsocialistické středoevropské země; podpora zemědělství; postsocialistická transformace venkova 79
- zemědělské příjmy; relevantní faktory; indikátory příjmu; struktura; vývojové tendence; EU; ČR 367

Spolková republika Německo

- nové spolkové země; trh se zemědělskou půdou; ceny půdy; ziskovost zemědělských podniků; čisté výnosy 231
- rostlinná výroba; tržní řády; uplatnění; vyrovnávací platby 563

Spotřebitelská politika

- politika životního prostředí; tržní nerovnováha; vnitřní externalita 215

Strukturální politika

- EU; venkov; příprava programů; SAPARD; implementace strukturální politiky; SR 59

Středoevropská dohoda v oblasti volného obchodu (CEFTA)

- zemědělský obchod; koncese; kvóta; blahobytová analýza 313

Taiwan

- přírodní zdroje; využití; zemědělská politika 221

Transakční náklady

- rozvoj venkova; sociologie venkova; venkovské spolky; vidění světa 101
- instituce; vlastnictví půdy; nová institucionální uspořádání 481

Transformace zemědělství

- podnikatelská struktura; chování podnikatelů; integrace státu 341
- sociologie venkova; kulturní antropologie
 - etnografie vesnice; metody výzkumu; ČR 27
 - vesnice po roce 1989; metody výzkumu; ČR 33
- zemědělsko-potravinářský komplex; podnikatelské subjekty; politika jakosti 185

Trh

- potravinářské výrobky; životní cyklus; zrání výrobku na trhu 423
- trh nemovitostí; poptávka; nové spolkové země SRN 231
- trh práce
 - neformální t.p.; venkov; nezaměstnanost v zemědělství; regionální politika; sezonní práce; SR 109
 - politika trhu práce; vesnické regiony; regionální politika; SR 491
- trh se zemědělskou půdou
 - bonitace; úřední cena; tržní cena; vlivy; ČR 271
 - ceny půdy; ceny pronájmu; ziskovost zemědělských podniků; čisté výnosy; nové spolkové země SRN 231
 - privatizace; pronájem půdy; pozemková renta; země střední a východní Evropy 225
- tržní nerovnováha; politika životního prostředí; vnitřní externalita 215
- tržní rovnováha; přírodní zdroje; ekonomika přírodních zdrojů; trh vodních zdrojů; trh redukce znečištění 159
- zemědělský trh

– rostlinná a živočišná výroba; vybrané marketingové informace; komparace; SR	329
– trh mléka; organizace; mléčná kvóta; Azorské ostrovy	475
Trvale udržitelný rozvoj (TUR)	
– ochrana životního prostředí; právní norma; přírodní zdroje; ČR; EU	201
– přírodní zdroje; populační problém; potravinový problém; energie	205
– venkov; koncepce rozvoje venkova; integrovaný přístup; region; financování; SR	53
– zemědělství; přírodní zdroje; globální problémy; integrace	153
Turistika	
– plánování; provozní kapacity; kulturní dědictví; Slovinsko; Dolenjska; Bela Krajina	71
Typologicko-produkční kategorie (TPK)	
– hodnocení zemědělských půd; modely trvale udržitelných soustav využívání půd; regiony; SR	259
Úvěrová infrastruktura	
– zemědělství; financování; bankovní úvěry; úroky; diskontní sazba; SR	443
Věda	
– zemědělství; zvyšování konkurenceschopnosti; úloha vědy; ČR	149
Venkov	
– mobilita pracovní síly; stav; možnosti; tendence; venkovské regiony; SR	511
– rozvoj venkova	
– koncepce. integrovaný přístup; region; trvale udržitelný rozvoj; financování; programy; SR	53
– obnova vesnice; podpůrné programy; regionální politika; SR	65
– projekty; realizace; transakční náklady; sociologie venkova	101
– strukturální fondy EU; předstupní pomoc; program SAPARD; využití; ČR	373, 543
– strukturální politika; EU; příprava programů; SAPARD; implementace strukturální politiky; SR	59
– zemědělská politika; alternativní zdroje příjmů; nezemědělské aktivity; inovační procesy; role žen; Rakousko	117
– venkovské oblasti; malé a střední podnikání; lokalizační faktory; shift-share analýza; zaměstnanost; okresy Bruntál, Prácheň; ČR	39
– venkovské regiony; politika trhu práce; regionální politika; SR	491
– venkovský prostor; venkovské sídlo; teorie rozvoje prostoru; teorie kumulativní přičinnosti; teorie endogenního prostorového rozvoje	325
Vesnice	
– obnova vesnice; podpůrné programy; nástroje regionální politiky; SR	65
– sociologický výzkum; metody	
– etnografie vesnice; transformace zemědělství; ČR	27
– vesnice po roce 1989; transformace zemědělství; případová studie; ČR	33
Vidění světa	
– rozvoj venkova; sociologie venkova; venkovské spolky; transakční náklady	101
Vlastnictví půdy	
– instituce; transakční náklady; separace prostoru a lokality	481
Voda	
– program ochrany vody; intenzivní zemědělství; životní prostředí; Evropa	175
– přírodní zdroje; trh vodních zdrojů; trh redukce znečištění	159
Výnosy	
– chov ovcí; jatečná jehňata; ovčí hrudkový sýr; vybrané chovy; SR	379
Výzkum	
– pracovní náročnost; rostlinná výroba; výrobní faktory; poradenství pro zemědělství; ČR	235
Výživa	
– rozvojové země; potravinový problém; příčiny problému	349

Vzdělávání	
– zemědělství; zvyšování konkurenceschopnosti; úloha vzdělávání; ČR	149
Zaměstnanost	
– venkovské oblasti; malé a střední podnikání; lokalizační faktory; shift-share analýza; okresy Bruntál, Prácheň; ČR	39
– zemědělství; profesní změny; období 1989–1998; SR	505
Závlaha	
– produkční potenciál půd; karbonátová černozem; dlouhodobé pokusy; zvyšování výnosů; vliv; jižní Slovensko	281
Zdrojový přístup	
– konkurenční výhoda; zdroje a kompetence podniku; strategie	197
Zemědělská družstva	
– finanční situace; likvidita; rentabilita; síť testovacích podniků; ČR	405
Zemědělská politika	
– inputové dotace; vstupy do výroby; SR	437
– konkurenceschopnost; faktory vývoje konkurenceschopnosti	391
– konkurenceschopnost; zemědělství; neobnovitelné zdroje; úloha vzdělávání a vědy; ČR	149
– podnikatelská struktura; chování podnikatelů; ingerence státu	341
– přírodní zdroje; využití; Taiwan	221
– Rakousko; zemědělská výroba; znevýhodněné oblasti; horské oblasti; dotace	287
– rozvoj venkova; alternativní zdroje příjmů; nezemědělské aktivity; inovační procesy; role žen; Rakousko	119
– scénáře z.p.; dopad scénářů	
– Agenda 2000; zemědělské podniky; finanční situace; stávající a budoucí členské země EU	305
– zemědělské podniky; ekonomická situace; hrubý zisk podniku; lineární optimalizační modely; SR	297
– využití půdního fondu; vnitřní a vnější faktory; rovnováha	263
– vývoj zemědělské politiky; reforma; období 1989–1998; ČR	529
Zemědělská půda	
– cena půdy	231, 251, 271, 275
– hodnocení půd	
– bodový systém; dotace; ČR	255
– produkční schopnost půd; limitující faktory; SR	251
– typologicko-produkční kategorie; modely trvale udržitelných soustav využívání půd; regiony; SR	259
– neohospodářci vlastníci půdy; nájemci půdy; transakční náklady; ČR	15
– produkční potenciál; zavlažování; hnojení; zvyšování výnosů; dlouhodobé pokusy; jižní Slovensko	281
– pronájem půdy; neohospodářci vlastníci půdy; nájemci půdy; ochrana půdy; Missouri; USA	1
– trh s půdou	225, 231, 271
– využití půdního fondu; alternativní příjmy; vnitřní a vnější faktory; rovnováha; zemědělská politika; SR	263
Zemědělská výroba	
– ekonomické parametry	
– přírodní podmínky; rentabilita výroby; regiony; SR	245
– znevýhodněné oblasti; horské oblasti; Rakousko	287
– vstupy do výroby; dotace; zemědělská politika; SR	437
Zemědělské oblasti	
– znevýhodněné oblasti; horské oblasti; zemědělská výroba; dotace; Rakousko	287
Zemědělsko-potravinářský komplex	
– jakostní a zdravotně nezávadné potraviny; systém zaručené jakosti; systém národní jakosti; politika jakosti	185
– restrukturalizace; revitalizace; zemědělský a podnikový management; podnikatelská struktura; SR	317
– zachování přírodních zdrojů; přirozený rezervní zdroj; prostředí; ekologie; sociologie; živočišná a lidská prosperita	169
Zemědělský podnik	
– ekonomická situace; scénáře zemědělské politiky; dopad scénářů; SR	297
– finanční analýza; pyramidová soustava ukazatelů	395

- finanční situace; dopady Agendy 2000; stávající a budoucí země EU	305
- finanční situace; likvidita; rentabilita; síť testovacích podniků; ČR	405
- klasifikace zemědělských podniků; kritéria klasifikace; velikost podniku; výrobní zaměření podniku; ČR	459
- podnikatelská struktura; chování podnikatelů; analýza; predikce	341
- strukturální změny v zemědělství; dekolktivizace; právní forma podnikání; obchodní společnosti; SR	537
- trh se zemědělskou půdou; ziskovost podniků; čisté výnosy; nové spolkové země; SRN	231
- výrobní spotřeba; ekonomika; účinnost vstupů; dotace do vstupů	467
- výrobní strategie; matematický model; vícekritériální optimalizace	411
Země střední a východní Evropy	
- agro-environmentální programy EU; zkušenosti Finska; využití	163
- postsocialistické země; podpora zemědělství; integrovaný rurální rozvoj; SZP; postsocialistická transformace venkova; sociální změny	79
- trh s půdou; privatizace; pronájem půdy; pozemková renta	225
Zemědělství	
- dotace	245, 255, 287, 437, 467
- ekologie	169, 201, 259
- financování	395, 405, 445
- chudoba v zemědělství	141, 146
- informační systémy	181, 549
- integrace do EU	59, 189, 201, 239, 305, 367, 373, 543
- konkurenceschopnost	149, 197, 391
- pracovní síly	109, 235, 511
- příjmy	117, 133, 263, 287, 367, 427
- regionální politika	65, 109, 373, 491
- transformace zemědělství	27, 33, 185, 341
- vývoj zemědělství	91, 245, 505, 529, 537
Zisk	
- hrubý zisk podniku; scénáře zemědělské politiky; dopad scénářů; SR	297
- ziskovost zemědělských podniků; trh se zemědělskou půdou; kapitálové vklady do půdy; nové spolkové země; SRN	231
Zúčastněné pozorování	
- sociologie venkova; kulturní antropologie	
- transformace zemědělství; etnografie vesnice; ČR	27
- vesnice po roce 1989; případová studie; ČR	33
Žena	
- role žen; rozvoj venkova; zemědělská politika; nezemědělské aktivity; Rakousko	117
Živočišná výroba	
- směnný ekvivalent; ceny; ČR; EU	239
Životní prostředí	
- agro-environmentální programy EU; země střední a východní Evropy; členství v EU; zkušenosti Finska; využití	163
- ekonomika ž.p.; přírodní zdroje; tržní rovnováha; trh vodních zdrojů; trh redukce znečištění	159
- intenzivní zemědělství; znečištění ž.p.; ochrana půdy a vody; Evropa	175
- ochrana ž.p.; právní norma; přírodní zdroje; trvale udržitelný rozvoj; ČR; EU	201
- politika ž.p.; obchodní politika; spotřebitelská politika; tržní nerovnováha	215
Životní styl	
- samostatně hospodářící rolník; hodnotové orientace; vybavení domácnosti; okres Nitra; SR	127

SUBJECT INDEX

Agenda

- agricultural policy scenarios; scenarios impact	
- agricultural enterprises; farm gross margin; economic situation; SR	297
- agricultural enterprises; financial situation; existing and future member states of EU	305

Agricultural areas

- less favoured areas; mountain areas; agricultural production; subsidies; Austria	287
--	-----

Agricultural co-operatives

- financial situation; liquidity; profitability; net of tested farms; CR	405
--	-----

Agricultural enterprise

- agricultural enterprises classification; classification criteria; size and production orientation of enterprise; CR	459
- agricultural land market; enterprise profitability; net returns; new lands of the FRG	231
- business structure; behavior of entrepreneurs; analysis; prediction	341
- economic situation; agricultural policy scenarios; scenarios impact; SR	297
- financial analysis; pyramidal system of indices	395
- financial situation; Agenda 2000 impact; existing and future member states of EU	305
- financial situation; liquidity; profitability; net of tested farms; CR	405
- production consumption; economics; input efficiency; input subsidies; SR	467
- production strategy; mathematical model; multicriterial optimization	411

- structural changes; agriculture; de-collectivization; legal business form; business companies; SR	537
---	-----

Agricultural land

- land evaluation	
- point system; subsidies; CR	255
- production land ability; limitation factors; SR	251
- typological-productivity categories; sustainable land use modelling; regions; SR	259
- land fund utilization; alternative incomes; internal and external factors; agricultural policy; SR	263
- land market	225, 231, 271
- land price	231, 251, 271, 275
- leasing of land; non-farming landowners; land renters; land protection; Missouri; USA	1
- non-farming landowners; land renters; transactional costs; CR	15
- production potential; irrigation; fertilization; yield increase; long-term trials; Southwestern Slovakia	281

Agricultural policy

- a.p. scenarios; scenarios impact	
- Agenda 2000; agricultural enterprises; financial situation; existing and future member states of EU	305
- agricultural enterprises; economic situation; farm gross margin; linear optimising models; SR	297
- Austria; agricultural production; less favoured areas; mountain areas; subsidies	287
- business structure; behavior of entrepreneurs; state ingerence	341
- competitiveness; agriculture; non-renewable resources; role of education and science	149
- competitiveness; factors influencing competitiveness	391
- development of agricultural policy; reform; period 1989-1998	529

- input subsidies; production inputs; SR	437
- land fund utilization; external and internal factors; balance	263
- natural resources; utilization; Taiwan	221
- rural development; alternative income sources; non-agricultural activities; innovation process; role of women; Austria	119
Agricultural production	
- economic parameters	
- less favoured areas; mountain areas; Austria	287
- natural conditions; production profitability; regions; SR	245
- production inputs; subsidies; agricultural policy; SR	437
Agricultural transformation	
- agri-food complex; entrepreneurial subjects; quality policy	185
- business structure; behavior of entrepreneurs; state interference	341
- rural sociology; cultural anthropology	
- village ethnography; research methods; CR	27
- village after 1989; research methods; CR	33
Agriculture	
- accession to the EU	59, 189, 201, 239, 305, 367, 373, 543
- agrar poverty	141, 146
- agricultural policy	119, 149, 221, 263, 287, 297, 305, 341, 391, 437, 529
- agricultural transformation	27, 33, 185, 341
- competitiveness	149, 197, 391
- development of agriculture	91, 245, 505, 529, 537
- ecology	169, 201, 259
- financing	395, 405, 443
- incomes	117, 133, 263, 287, 367, 373, 543
- information systems	181, 549
- labour force	109, 235, 511
- regional policy	65, 109, 373, 491
- subsidies	245, 255, 287, 437, 467
Agri-food complex	
- quality and safe food; quality assurance system; national quality system; quality policy	185
- restructuring; revitalization; agricultural and enterprise management; business structure	317
- sustainability of natural resources; natural resources base; environment; ecology; sociology; animal and human welfare	169
Animal production	
- exchange equivalent; prices; CR; EU	239
Austria	
- agriculture; less favoured areas; mountain areas; economic results; subsidies; agricultural policy	287
- rural development; agricultural policy; alternative income sources; non-agricultural activities; innovation process; role of women	117
Bio-oil	
- rape; natural energy resource; alternative utilization	385
Calf keeping	
- cow breeding without market milk production; different production conditions; economic indices	555
Case study	
- rural sociology; cultural anthropology; qualitative research; participant observation; village after 1989; CR	33
Central and East European countries	
- EU agri-environmental programs; Finnish experiences; utilization	163
- land market; privatization; leasing of land; land rent	225
- post-socialist countries; agricultural support; integrated rural development; CAP; post-socialist rural transition; social changes	79
Central European Free Trade Agreement (CEFTA)	
- agricultural trade; concession; quota; welfare analysis	313
Common Agricultural Policy (CAP)	
- agricultural incomes; relevant factors; indicators; structure; development tendencies; EU; CR	367
- post-socialist Central European countries; agricultural support; post-socialist rural transition	79

Competitiveness

- agriculture; factors influencing competitiveness; agricultural policy	391
- competitive advantage; resource-based approach; strategy; firms resources and capabilities	197
- c. enhancement; agriculture; role of education and science; CR	149

Consumer policy

- environment policy; market imperfections; trans-boundary externalities	215
--	-----

Costs

- sheep breeding; slaughter lambs; sheep lump cheese; selected sets; SR	379
---	-----

Countryside

- mobility of labour; state; possibilities; tendencies; rural regions; SR	511
- rural areas; SME; location factors; shift-share analysis; employment; district Bruntál, Prachatic; CR	39
- rural development	
- agricultural policy; alternative income sources; non-agricultural activities; innovation process; role of women; Austria	117
- conception; integrated approach; region; sustainable development; financing; programs; SR	53
- EU structural funds; pre-accession aid; the program SAPARD; utilization; CR	373, 543
- projects; implementation; transactional costs; rural sociology	101
- structural policy; EU; program preparation; SAPARD; implementation of structural policy; SR	59
- village restoration; support programs; regional policy; SR	65
- rural regions; labour market policy; regional policy; SR	491
- rural space; rural settlement; the spatial development theory; theory of cumulative causality; theory of endogenous spatial development	325

Cow breeding without market milk production

- meat cattle breeds; complex diagnostic; cow fertility; different production conditions; economic indices	555
--	-----

Credit infrastructure

- agriculture; financing; bank loans; interest; discount rate; SR	443
---	-----

Crop production

- exchange equivalent; prices; CR; EU	239
- labour intensity norms; time norms; labour requirement; research; consultancy in agriculture	235
- market rules; implementation; compensation payments; FRG	563

Cultural anthropology

- rural sociology; research	
- transition of agriculture; village ethnography; qualitative research; participant observation; CR	27
- village after 1989; qualitative research; participant observation; case study; CR	33

Czech Republic

- agricultural co-operatives; joint-stock companies; financial situation; comparison; tested farms	405
- agricultural enterprises; classification and sorting; classification criteria; size and production orientation of enterprise	459
- agricultural land	
- agricultural land fund; evaluation; point system; subsidies	255
- land market; official prices; market prices; effects	271
- agriculture	
- agricultural incomes; relevant factors; indicators; structure; development tendencies	367
- agricultural policy; development; period 1989-1998	529
- business structure; behavior of entrepreneurs; analysis	341
- competition enhancement; role of education and science	149
- EU structural funds; pre-accession aid; the program SAPARD; utilization	373, 543
- exchange equivalent; prices; crop production; animal production; structure	239
- foreign trade; market opportunity; Grubel-Lloyd index	419

- labour requirement; research; implementations; consultancy in agriculture	235
- selected indices; statistical data; 1989-1997	91
- environment; protection; legal regulations; natural resources; sustainable development	201
- food industry; enterprises; management; EU integration; opinions on integration; research	189
- meat; meat products; consumption; farmers household; influence of incomes on consumption	427
- rural sociology	
- agricultural land; non-farming owners; renters; transactional costs; questionnaire survey; selected localities	15
- rural areas; SME; location factors; employment; districts Bruntál, Prachatic	39
- transition of agriculture; cultural anthropology; village ethnography; participant observation	27
- village after 1989; cultural anthropology; participant observation; case study	33
Demand	
- Engel's demand model; dynamic demand; gross and net demand; meat and meat products; farmers' household; income elasticity; CR	427
Demography	
- private farmer; countryside; demographic characteristics; Nitra district; SR	133
- rural municipalities; typology; demographic development; SR	85, 113
Deprivation	
- material d.; social d.; agrar poverty; urban poverty; Dunajská Streda district; SR	141
Developing countries	
- food problem	
- issues and classification of the problem; measures	359
- nutrition; hunger; reason of problem	349
Ecology	
- agri-food complex; natural resources; animal and human welfare	169
- ecological aspects; agricultural land evaluation; regions; SR	259
- ecological audit; environment protection; natural resources; CR; EU	201
Economic modelling	
- computer algebra system; Maple V; econometric computing; mathematical modelling	433
Economic parameters	
- agricultural production	
- less favoured areas; mountain areas; Austria	287
- production profitability; natural conditions; regions; SR	245
- cow breeding without market milk production; different production conditions	555
Education	
- agriculture; competition enhancement; role of education; CR	149
Employment	
- agriculture; professional changes; period 1989-1998; SR	505
- rural areas; SME; location factors; shift-share analysis; districts Bruntál, Prachatic; CR	39
Energy	
- energy problem; natural resources; sustainable development	205
Environment	
- agri-food complex; natural resources; ecology; sociology; animal and human welfare	169
- environment protection; legal regulations; natural resources; sustainable development; CR; EU	201
- environmental economics; natural resources; market equilibrium; water market; pollution abatement market	159
- environmental policy; trade policy; consumer policy; market imperfections	215
- EU agri-environmental programs; Central and East European countries; EU-membership; Finnish experiences; utilization	163
- intensive agricultural system; agricultural pollution; soil and water conservation program; Europe	175
Europe	
- environment; intensive agricultural system; soil and water conservation program	175
European Union (EU)	
- agricultural policy scenarios; Agenda 2000; agricultural enterprises; financial situation; Agenda 2000 impact; existing and future member states	305
- agri-environmental programs; Central and East European EU membership; Finnish experiences; utilization	163
- Common Agrarian Policy; agricultural incomes; structure; development tendencies	367
- crop production; animal production; exchanges equivalent; price; CR; comparison with the EU	239
- countryside; structural policy; program preparation; SAPARD; implementation; SR	59
- environment protection; legal regulations; natural resources; sustainable development	201
- food industry; EU integration; management; opinions on integration; research; CR	189
- structural funds; pre-accession aid; the program SAPARD; utilization in agriculture; CR	373, 543
Exchange equivalent	
- plant production; animal production; prices; influence of exchange equivalent; CR; EU	239
Export	
- agricultural foreign trade; trade balance; export volume; export price; net export determinants	449
Family farm	
- agricultural enterprises; classification and sorting; quantitative definition of family farm; CR	459
Farmer	
- life style; values orientation; free time; equipment of households; Nitra district; SR	127
- structure; incomes; demographic characteristics; social-professional characteristics; Nitra district; SR	133
Federal Republic Germany	
- crop production; market rules; implementation; compensation payments	563
- new lands of the FRG; agricultural land market; land prices; enterprise profitability; net return	231
Fertilization	
- production potential of soil; calcareous black soil; long-term trials; yield increase; Southwestern Slovakia	281
Financing	
- agricultural enterprise; financial analysis; pyramidal system of indices	395
- agriculture; credit; infrastructure; SR	443
- financial situation of agricultural enterprises; liquidity; profitability; net of tested farms; CR	405
Finland	
- EU agri-environmental programs; Central and East European countries EU membership; Finnish experiences; utilization	163
Firm	
- firm's resources and capabilities; resources-based approach; competitive advantage; firm strategy	197
- information system of firm; project management methods of systems	549
Food industry	
- dairy sector; mills and bakeries; management; EU integration; research; problems; CR	189
Food products	
- life cycle; modification; maturing of the product in the market; elimination of the product	423

Foodstuffs	
– food problem	
– developing countries	
– issues and classification of the problem; measures	359
– nutrition; hunger; reasons of food problem	349
– natural resources; sustainable development	205
– quality and safe foodstuffs; quality policy; quality system; entrepreneurial subjects; transformation; agri-food complex	185
Globalization	
– natural resources; global problems; integration processes; sustainable development; agriculture	153
Grubel-Lloyd index	
– agricultural foreign trade; market opportunity; intra-industry trade; CR	419
Heritage trails	
– tourism; planning; carrying capacity; Slovenia; Dolenjska; Bela Krajina	71
Human population	
– population problems; natural resources; sustainable development	205
Hunger	
– history and future of hunger; developing countries; food problem; reasons of problem	349
Import	
– agricultural foreign trade; trade balance; import volume; import price	449
Incomes	
– agricultural incomes	
– farmers' household; meat and meat products; consumption and purchase; influence of incomes; CR	427
– less favoured areas; mountain areas; Austria	287
– relevant factors; indicators; structure; development tendencies; EU; CR	367
– alternative incomes; agricultural land fund; internal and external factors; agricultural policy	263
– alternative incomes sources; agricultural policy; non-agricultural activities; rural development; Austria	117
– farmer; structure; social-professional activities; Nitra district; SR	133
Informatics	
– information system; information technology; project management methods of system	549
– land reform; land reform consequences; management of consequences; claims of informatics	181
Inhabitants	
– rural municipalities; typology; demographic development; SR	85, 113
Institutions	
– land ownership; institutional settings; behaviour of landowners	481
Irrigation	
– production potential of soil; calcareous black soil; long-term trials; yield increase; Southwestern Slovakia	281
Joint-stock companies	
– financial situation; liquidity; profitability; net of tested farms; CR	405
Labour	
– labour inputs; labour requirements; research; implications; consultancy in agriculture; CR	235
– mobility of labour; state; possibilities; tendencies; rural regions; SR	511
– seasonal labour; informal labour market; countryside; agriculture; regional policy	109
Land ownership	
– institutions; transactional costs; space and locality separation	481
Land reform	
– l.r. consequences; management of consequences; information; processing	181
Land rent	
– agricultural land; land market; privatization; leasing of land; Central and East European countries	225
Land renters	
– selected localities; CR; social actions; transactional costs; institutions; questionnaire survey; rural sociology	15
– USA; Missouri; social actions; land protection; questionnaire survey; rural sociology	1
Leasing of land	
– agricultural land; land market; Central and East European countries	225
Life style	
– farmer; value orientation; equipment of household; Nitra district; SR	127
Management	
– agri-food complex; restructuring; revitalization; agricultural and enterprise management	317
– food industry; enterprises; EU integration; opinions of managers on integration; CR	189
– foodstuffs; quality; quality systems; entrepreneurial subjects; transformation of agri-food complex	185
– land reform; management of land reform consequences; information; processing	181
– managerial abilities; social skills; improvement of skills	335
Market	
– agricultural market	
– crop and animal production; selected marketing information; comparison; SR	329
– milk market organization; milk quota; the Azores	475
– agricultural land market	
– land evaluation; official prices; market price; effects; CR	271
– land prices; leasing of land; enterprise profitability; net returns; new land of the FRG	231
– privatization; leasing of land; land rent; Central and East European countries	225
– food products; life cycle; maturing of the product in the market	423
– labour market	
– informal labour market; countryside; agrar unemployment; regional policy; seasonal labour; SR	109
– labour market policy; rural regions; regional policy; SR	491
– market equilibrium; natural resources; natural resource economics; water market; pollution abatement market	159
– market imperfections; environmental policy; trans-boundary externalities	215
– real estates market; demand; new lands of the FRG	231
Mathematical model	
– multicriterial optimization; production strategy	411
Milk	
– cow breeding without market milk production; different production conditions; economic indices	555
– milk market organization; milk quota; the Azores	475
Municipality	
– rural municipalities; typology; demographic development; SR	85, 113
Natural conditions	
– agricultural production; economic parameters; production profitability; regions; SR	245
Natural resources	
– environment protection; sustainable development; ecological audit	201
– natural resources economy; environmental economics; market equilibrium in n.r. economics	159
– sustainable development; population problem; food problem; energy	202
– sustainability of n.r.; agri-food complex; natural resource base; environment; ecology; sociology	169
– utilization of n.r.	
– agricultural policy; Taiwan	221

- integration processes; global problems; sustainable development	153
- rape; renewable natural energy resource	385
Net of tested farms	
- agricultural enterprises; financial situation; comparison; CR	405
Non-agricultural activities	
- rural development; agricultural policy; alternative income sources; innovation process; role of woman	117
Non-farming landowners	
- selected localities; CR; social actions; transactional costs; questionnaire survey; rural sociology	15
- USA; Missouri; social actions; land protection; questionnaire survey; rural sociology	1
Non-renewable resources	
- agriculture; competitiveness; role of education and science; CR	149
Norms	
- labour intensity norms; time norms; labour requirements; plant production; research; consultancy on agriculture; CR	235
Nutrition	
- developing countries; food problem; reasons of problem	349
Participant observation	
- rural sociology; cultural anthropology	
- transition of agriculture; village ethnography; CR	27
- village after 1989; case study; CR	33
Poland	
- northern Poland; poverty; rural areas; rural sociology; unemployment; social exclusion	146
Poverty	
- agrar poverty; urban poverty; marginalization; material deprivation; social deprivation; Dunajská Streda district; SR	141
- rural areas; unemployment; social exclusion; northern Poland	146
Prices	
- agricultural land	
- land price development; production land ability; areas; limitation factors; SR	251
- land prices factors; less prices; new lands of the FRG	231
- official prices; market price; effects; CR	271
- official prices; regional differences; administration division; geomorphological units; SR	275
- agricultural products; exchange equivalents; CR; EU	239
Privatization	
- agricultural land; land market; Central and East European countries	225
Production potential	
- land evaluation; typological-productivity categories; regional specifics; SR	259
- soil; calcareous black soil; yield increase; irrigation; fertilization; effect; Southwestern Slovakia	281
Profit	
- agricultural enterprise profitability; agricultural land market; interest of soil capital; new lands of the FRG	231
- farm gross margin; agricultural policy scenarios; scenarios impact; SR	297
Profitability	
- agricultural enterprises; financial situation; CR	405
- agricultural production; natural conditions; regions; SR	245
Pyramidal system of indices	
- agricultural enterprise; financial analysis	395
Qualitative research	
- rural sociology; cultural anthropology	
- transition of agriculture; village ethnography; CR	27
- village after 1989; case study; CR	33
Quality	
- foodstuffs; quality policy; quality assurance; national quality; entrepreneurial subjects; transformation; agri-food complex	185
Questionnaire survey	
- rural sociology	
- non-farming landowners; land renters	
- social actions; land protection; USA; Missouri	1
- social actions; transactional costs; institutions; selected localities; CR	15
Rape	
- renewable natural resource; utilization	385
Rape straw	
- rape; natural energy resource; alternative utilization	385
Regional policy	
- countryside; agrar unemployment; seasonal labour; labour market; SR	109
- EU structural funds; goals; principles; utilization in agriculture; CR	373
- rural regions; labour market policy; SR	491
- village restoration; support programs; regional policy measures; SR	65
Research	
- labour requirements; plant production; production factors; consultancy in agriculture; CR	235
Resource-based approach	
- competitive advantage; firm's resources and capabilities; strategy	197
Science	
- agriculture; competition enhancement; role of science; CR	149
Sheep breeding	
- slaughter lambs; sheep lump cheese; economic result; yields; costs; selected sets; SR	379
Sheep lump cheese	
- economic result; yields; costs; selected sets; SR	379
Shift-share analysis	
- employment; SME; location factors; districts Bruntál, Prachatic; CR	39
Slaughter lambs	
- economic result; yields; costs; selected sets; SR	379
Slovenia	
- Dolenjska; Bela Krajina; heritage trails; tourism; planning; carrying capacity	71
Slovak Republic	
- agricultural enterprise	
- economic of a.e.; production input; input efficiency; input subsidies	467
- agricultural land	
- land evaluation; typological-productivity categories; sustainable land use modelling; regions	259
- land price; land evaluation; area; limitation factors	251
- official land price; regional differences; administrative division; geomorphological units	275
- production potential; yield increase; irrigation; fertilization; influence; South Slovakia	281
- use of agricultural land fund; alternative incomes; internal and external factors; balance; agricultural policy	263
- agricultural market; selected marketing information; comparison	329
- agricultural policy	
- alternative scenarios; Agenda 2000; agricultural enterprises; economic situation; scenarios impact	297
- input subsidies; production inputs; prices	437
- agriculture	
- agrar poverty; material and social deprivations; Dunajská Streda district	141
- agricultural finance; credit infrastructure	443
- agricultural production; profitability; economic parameters; region	245
- professional and wages changes; period 1989-1998	505
- selected indices; statistical data; 1990-1997	91
- social function of agriculture; countryside; farmer	133

– structural changes; de-collectivization; legal business form	537
– agri-food complex; restructurization; revitalization; agrar and enterprise management	317
– farmer; life style; values orientation; equipment of households; Nitra district; demographic characteristics	127, 133
– rural areas; agrar unemployment; seasonal labour; regional policy; social differentiation	109
– rural development	
– integrated approach; region; financing; programs	53
– structural policy; EU; program preparation; SAPARD	59
– village restoration; support programs; regional policy	65
– rural municipality; typology; demographic development	85, 113
– rural regions; labour market policy; regional policy	491
– rural regions; mobility of labour; state; possibilities; tendencies	511
– sheep breeding; production – economic results; analysis	379
Sociology	
– rural sociology	
– agrar poverty	
– material and social deprivations; empirical research; Dunajská Streda district; SR	141
– rural areas; unemployment; social exclusion; Poland	146
– agri-food complex; natural resources; animal and human welfare	169
– cropland non-farming owners; renters; land protection; questionnaire survey; USA; Missouri	1
– farmer; life style; values orientation; equipment of households; demographic characteristics; questionnaire survey; Nitra district; SR	127, 133
– non-farming owners; renters; social actions; transaction costs; questionnaire survey; selected localities; CR	15
– rural areas; SME; location factors; shift-share analysis; employment districts Bruntál, Prachovice; CR	39
– rural development; rural association; transactional costs; worldviews	101
– transition of agriculture; cultural anthropology; village ethnography; qualitative research; participant observation; CR	27
– village after 1989; qualitative research; cultural anthropology; participant observation; case study; CR	33
Soil	
– production potential of soil; yield increase; irrigation; fertilization; effect; long-term trials; Southwestern Slovakia	281
– soil conservation program; intensive agricultural system; environment; Europe	175
Soil and water conservation program	
– intensive agricultural system; environment; pollution; Europe	175
Stock model	
– computer algebra systems; Maple V; using	433
Structural policy	
– EU; countryside; program preparation; SAPARD; implementation of structural policy; SR	59
Subsidies	
– agricultural land evaluation; point system; SR	255
– agricultural production; economic parameters; natural conditions; effect of subsidies; regions; SR	245
– input subsidies; agricultural policy; SR	437, 467
Support programs	
– agricultural support; CAP; rural development; post-socialist Central European countries	79
– rural development; farm initiatives; non-agricultural activities; Austria	117
– village restoration; regional policy measures; SR	65
Sustainable development (SD)	
– agriculture; natural resources; global problems; integration	153
– countryside; concept of rural development; integrated approach; region; financing; SR	53
– environment protection; legal regulations; natural resources; CR; EU	201
– natural resources; population problem; food problem; energy	205
Taiwan	
– natural resources; utilization; agricultural policy	221
The Azores	
– milk market organization; milk quota	475
The program SAPARD	
– countryside; EU; structural policy; program preparation; implementation; SR	59
– pre-accession aid; regional policy; agriculture; countryside; CR	373, 543
Tourism	
– planning; carrying capacity; heritage trails; Slovenia; Dolenjska; Bela Krajina	71
Trade	
– agricultural trade	
– concession; quota; welfare analysis; CEFTA	313
– foreign market; market opportunity; intra-industry trade; Grubel-Lloyd index	419
– foreign trade balance; export; import; net export; analysis	449
Trade policy	
– environment policy; market imperfections; trans-boundary externalities	215
Transactional costs	
– rural development; rural sociology; rural associations; worldviews	101
– institutions; land ownership; new institutional settings	481
Typological-productivity categories (TPC)	
– agricultural land evaluation; sustainable land use modelling; regions; SR	259
Unemployment	
– countryside; agrar unemployment; regional policy; seasonal labour; labour market; SR	109
– rural areas; poverty; rural sociology; northern Poland	146
United States of America (USA)	
– Missouri; non-farming owners; land renters; social actions; land protection; questionnaire survey; rural sociology	1
Values orientation	
– farmer; life style; free time; Nitra district; SR	127
Village	
– v. restoration; support programs; regional policy measures; SR	65
– sociological research; methods	
– v. after 1989; agricultural transformation; case study; CR	33
– v. ethnography; agricultural transformation; CR	27
Wages	
– agriculture; wages changes; period 1989–1998; SR	505
Water	
– natural resources; water market; pollution abatement market	159
– water conservation program; intensive agricultural system; environment; Europe	175
Welfare analysis	
– CEFTA, agricultural trade, concession, quota	313
Woman	
– role of women, rural development; agricultural policy, non-agricultural activities, Austria	117
Worldviews	
– rural development, rural sociology, rural associations, transactional costs	101
Yields	
– sheep breeding, slaughter lambs, sheep lump cheese, selected sets, SR	379

POKYNY PRO AUTORY

Časopis uveřejňuje původní vědecké práce, krátká sdělení a výběrově i přehledné referáty, tzn. práce, jejichž podkladem je studium literatury a které shrnují nejnovější poznatky v dané oblasti. Práce jsou uveřejňovány v češtině, slovenštině nebo angličtině. Rukopisy musí být doplněny krátkým a rozšířeným souhrnem (včetně klíčových slov).

Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou i formální správnost. K práci musí být přiloženo prohlášení autora o tom, že práce nebyla publikována jinde.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému významu a přínosu a kvalitě práce.

Rozsah vědeckých prací nesmí přesáhnout 12 stran psaných na stroji včetně tabulek, obrázků a grafů. V práci je nutné používat jednotky odpovídající soustavě měrových jednotek SI (ČSN 01 1300).

Vlastní úprava rukopisu: formát A4, 30 řádek na stránku, 60 úhozů na řádku, mezi řádky dvojité mezery. K rukopisu je třeba přiložit disketu s prací pořízenou na PC a s grafickou dokumentací, nebo poslat práci e-mailem do redakce. Tabulky, grafy a fotografie se dodávají zvlášť, nepodlepují se. Na všech-ny přílohy musí být odkazy v textu.

Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly alespoň jednou vysvětleny (vypsány), aby se předešlo omylům. V názvu práce a v souhrnu je vhodné zkratky nepoužívat.

Název práce (titul) musí přesáhnout 85 úhozů. Jsou vyloučeny podtitulky článků.

Krátký souhrn (Abstrakt) je informačním výběrem obsahu a závěru článku, nikoliv však jeho pouhým popisem. Musí vyjádřit všechno podstatné, co je obsaženo ve vědecké práci, a má obsahovat základní číselné údaje včetně statistických hodnot. Musí obsahovat klíčová slova. Nemá překročit rozsah 170 slov. Je třeba, aby byl napsán celými větami, nikoliv heslovitě. Je uveřejňován a měl by být dodán ve stejném jazyce jako vědecká práce.

Rozšířený souhrn (Abstract) je uveřejňován v angličtině, měly by v něm být v rozsahu cca 1–2 strojopisných stran komentovány výsledky práce a uvedeny odkazy na tabulky a obrázky, popř. na nejdůležitější literární citace. Je vhodné jej (včetně názvu práce a klíčových slov) dodat v angličtině, popř. v češtině či slovenštině jako podklad pro překlad do angličtiny.

Úvod má obsahovat hlavní důvody, proč byla práce realizována, a velmi stručnou formou má být popsán stav studované otázky.

Literární přehled má být krátký, je třeba uvádět pouze citace mající úzký vztah k problému.

Metoda se popisuje pouze tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvádět jen případné odchylky. Ve stejné kapitole se popisuje také pokusný materiál.

Výsledky – při jejich popisu se k vyjádření kvantitativních hodnot dává přednost grafům před tabulkami. V tabulkách je třeba shrnout statistické hodnocení naměřených hodnot. Tato část by neměla obsahovat teoretické závěry ani dedukce, ale pouze faktické nálezy.

Diskuse obsahuje zhodnocení práce, diskutuje se o možných nedostacích a práce se konfrontuje s výsledky dříve publikovanými (požaduje se citovat jen ty autory, jejichž práce mají k publikované práci bližší vztah). Je přípustné spojení v jednu kapitolu spolu s výsledky.

Literatura by měla sestávat hlavně z lektorovaných periodik. Citace se řadí abecedně podle jména prvních autorů. Odkazy na literaturu v textu uvádějí jméno autora a rok vydání. Do seznamu se zařadí jen práce citované v textu. Na práce v seznamu literatury musí být odkaz v textu.

Na zvláštním listě uvádí autor plné jméno (i spoluautorů), akademické, vědecké a pedagogické tituly a podrobnou adresu pracoviště s PSČ, číslo telefonu a faxu, popř. e-mail.

Rukopis nebude redakcí přijat k evidenci, nebude-li po formální stránce odpovídat pokynům pro autory.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Original scientific papers, short communications, and selectively reviews, that means papers based on the study of technical literature and reviewing recent knowledge in the given field, are published in this journal. Published papers are in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain a short and a longer summary (including key words).

The author is fully responsible for the originality of his paper, for its subject and formal correctness. The author shall make a written declaration that his paper has not been published in any other information source.

The board of editors of this journal will decide on paper publication, with respect to expert opinions, scientific importance, contribution and quality of the paper.

The paper extent shall not exceed 12 typescript pages, including tables, figures and graphs.

Manuscript layout: quarto, 30 lines per page, 60 strokes per line, double-spaced typescript. A PC diskette should be provided with the paper and graphical documentation, or the paper be sent by E-mail to editorial office. Tables, figures and photos shall be enclosed separately. The text must contain references to all these annexes.

If any abbreviation is used in the paper, it is necessary to mention its full form at least once to avoid misunderstanding. The abbreviations should not be used in the title of the paper nor in the summary.

The title of the paper shall not exceed 85 strokes. Subtitles of the papers are not allowed either.

Abstract is an information selection of the subject and conclusions of the paper, it is not a mere description of the paper. It must present all substantial information contained in the paper. It shall not exceed 170 words. It shall be written in full sentences, not in form of keynotes, and comprise basic numerical data including statistical data. It must contain key words. It should be submitted in English and if possible also in Czech or Slovak.

Introduction has to present the main reasons why the study was conducted, and the circumstances of the studied problems should be described in a very brief form.

Review of literature should be a short section, containing only literary citations with close relation to the treated problem.

Only original method shall be described, in other cases it is sufficient enough to cite the author of the used method and to mention modifications of this method. This section shall also contain a description of experimental material.

In the section **Results** figures and graphs should be used rather than tables for presentation of quantitative values. A statistical analysis of recorded values should be summarized in tables. This section should not contain either theoretical conclusions or deductions, but only factual data should be presented here.

Discussion contains an evaluation of the study, potential shortcomings are discussed, and the results of the study are confronted with previously published results (only those authors whose studies are in closer relation with the published paper should be cited). The sections Results and Discussion may be presented as one section only.

The section **References** should preferably contain reviewed periodicals. The citations are arranged alphabetically according to the surname of the first author. References in the text to these citations comprise the author's name and year of publication. Only the papers cited in the text of the study shall be included in the list of references. All citations shall be referred to in the text of the paper.

The author shall give his full name (and the names of other collaborators), academic, scientific and pedagogic titles, full address of his workplace and postal code, telephone and fax number or e-mail.

The manuscript will not be accepted to be filed by the editorial office if its formal layout does not comply with the instructions for authors.

OBSAH

Doucha T., Sokol Z.: Pokus o etapizaci vývoje zemědělství a zemědělské politiky v ČR v letech 1989–1998	529
Blaas G.: Tendencie štrukturálnej zmeny v poľnohospodárstve SR	537
Hrabánková M.: Příprava programových dokumentů jako základ pro využívání Strukturálních fondů EU v zemědělství ČR	543
Pezlar Z.: Metody řízení projektů informačních systémů podniku	549
Ježková A., Louda F., Dvořák P., Stádník L.: Chov krav bez tržní produkce mléka v rozdílných výrobních podmínkách	555
INFORMACE	
Mašterová J., Stěleček F.: K některým zkušenostem z uplatnění tržních řádů a vyrovnávacích plateb v Německu	563
JMENNÝ REJSTŘÍK	I
VĚCNÝ REJSTŘÍK	VI
VĚCNÝ REJSTŘÍK (angl.)	XI

CONTENT

Doucha T., Sokol Z.: The attempt at formulating development stages of agriculture and agrar policy in CR during the period 1989–1998	529
Blaas G.: Structural change tendencies in agriculture of SR	537
Hrabánková M.: Preparation of program documents as a foundation for using EU Structural Funds in agriculture of CR	543
Pezlar Z.: Project management methods of the business information systems	549
Ježková A., Louda F., Dvořák P., Stádník L.: Cow breeding without market milk production in different production conditions	555
INFORMATION	
Mašterová J., Stěleček F.: Some experience with market rules and compensation payments implementation in Germany	563
AUTHORS INDEX	I
SUBJECT INDEX (in Czech)	VI
SUBJECT INDEX (in English)	XI

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA ● Vydává Česká akademie zemědělských věd – Ústav zemědělských a potravinářských informací ● Redakce: Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/24 25 79 39, fax: 02/24 25 39 38, e-mail: edit@uzpi.cz ● Sazba: Studio DOMINO – Ing. Jakub Černý, Plzeňská 145, 266 01 Beroun, tel.: 0311/62 29 59 ● Tisk: ÚZPI Praha ● © Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha 1999